

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DİB DİNÎ MÛSİKÎ KURSU VE KURS MEZUNLARININ YERELDEKİ
FAALİYETLERİ: KAHRAMANMARAŞ VE ŞANLIURFA ÖRNEĞİ**

MEHMET ÇETİN

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

**Şanlıurfa
2025**

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DİB DİNÎ MÛSİKÎ KURSU VE KURS MEZUNLARININ YERELDEKİ
FAALİYETLERİ: KAHRAMANMARAŞ VE ŞANLIURFA ÖRNEĞİ**

**MEHMET ÇETİN
(225226015)**

**İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
Tez Danışmanı: Prof. Dr. HÜSEYİN AKPINAR**

**Şanlıurfa
2025**

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans öğrenciliğim süresince her zaman fikirlerinden istifade ettiğim ve tezimin her aşamasında yardımlarını ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin Akpınar'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Araştırma yaparken Ankara'da değerli zamanlarını ayırarak banimle görüşlerini paylaşan hocalarıma, ilmî ve insanî desteklerini esirgemeyen Öğretim Görevlisi Mustafa Said Dilek hocam ve Muhammed Burak Tut kardeşime ve dinî mûsikî kursundan mezun olan 20 din görevlisine çalışmamıza sağladığı önemli katkılar için şükranlarımı sunarım.

Gayretimiz sürecinde yanımda olan eşime, aileme teşekkürü borç bilirim.

Oğlum V. Mehmet ve annesine ithafen...

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ŞEKİLLER DİZİNİ	iii
ÇİZELGELER DİZİNİ	iv
KISALTMALAR	v
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Önemi Ve Amacı	1
1.3. Veri Toplama Araç Ve Teknikleri	2
1.4. Araştırmanın Kapsamı Ve Sınırlılıkları	2
1.5. Önceki Çalışmalar	3
2. BÖLÜMLER	7
2.1. Dinî Mûsikînin Tarihçesi, Dîb Dinî Mûsikî Kursu	7
2.1.1. Asr-ı Saadet'ten Günümüze Dinî Mûsikînin Tarihsel Gelişimi	7
2.1.1.1. Erken Dönem İslâm Ve Mûsikî	7
2.1.1.2. Emevîler Ve Abbâsîler Döneminde Dinî Mûsikî	9
2.1.1.3. Selçuklu Devleti Döneminde Dinî Mûsikî	12
2.1.1.4. Osmanlı Devleti Döneminde Dinî Mûsikî	13
2.1.1.5. Türkiye’de Dinî Mûsikî Kültürünün Yakın Geçmişteki Durumu	18
2.1.2. Dîb Dinî Mûsikî Kursu	19
2.1.2.1. Dîb Bünyesinde Dinî Mûsikî Eğitimi Kapsamında Düzenlenen Çeşitli Programlar	19
2.1.2.1.2. Tv Programları	19
2.1.2.1.1. Kur’an-ı Kerim Tilaveti	19
2.1.2.1.3. Ezanlar	21
2.1.2.1.4. Mevlid-i Şerif Programları	21
2.1.2.2. Dîb Mûsikî Çalışmalarına Katkı Sağlayan Bazı Şahsiyetler	22
2.1.2.3. Dîb Dinî Mûsikî Kursu’nun Amaç Ve Hedefleri	24
2.1.2.4. Dîb Bünyesinde Dmk Eğitiminin Başlangıcı	25
2.1.2.5. Dinî Mûsikî Programındaki Dersler Ve Kredileri Tablosunun İncelenmesi	26
2.1.2.6. Dinî Mûsikî Kursu’na Dair Niceliksel Bilgiler	30
2.1.2.7. Dmk’ya Kursiyer Seçim Süreci Ve Temel Kriterler	31
2.1.3. Dîb Dinî Mûsikî Kursu’nda Görev Alan Eğitim Görevlileri	33
2.1.3.1. Prof. Dr. Fatih Koca	33
2.1.3.2. Dr. Ali Osman Alaca	36
2.1.3.3. Dr. Cumhur Koca	38
2.1.3.4. Ali Toprak	41
2.1.3.5. Prof. Dr. Zülfikar Güngör	44
2.1.3.6. Tefik Soyata	46
2.1.3.7. Ömer Faruk Belviranlı	48
2.1.3.8. Şentürk Deveci	50

2.1.3.9. Prof. Dr. Bayram Akdoğan	51
2.2. Dinî Mûsikî Kursu Mezunlarının Genel Durumu	53
2.2.1. Dmk'nın Mezun Olan Kursiyerler Üzerindeki Etki ve Yansımaları	53
2.2.2. Dmk Mezunları İle Yapılan Mülâkat Hakkında Genel Değerlendirme	57
2.2.3. Eğitim Alan Kursiyerlerin Yerel Faaliyetler Kapsamında Uygulama Alanları	58
2.2.3.1. Dinî Yüksek İhtisas Merkezleri	60
2.2.3.2. Dinî İhtisas Merkezleri	61
2.2.3.3. Eğitim Merkezleri	61
2.2.3.4. Câmiler	61
2.2.3.5. Müftülük Hizmetiçi Kursları	62
2.2.3.6. Okullar	63
2.2.4. Dab Bünyesinde Eğitim Merkezlerine Yapılan Dinî Mûsikî Eğitim Görevlisi Atamaları	63
2.2.5. Dab Eğitim Merkezlerindeki Bazı Eğitim Görevlileri İle Yapılan Mülâkat Detayları	66
2.2.5.1. Eğitim Görevlisi Fatih Kahvecibaşı İle Yapılan Mülâkat	66
2.2.5.2. Eğitim Görevlisi Yusuf Tuncay İle Yapılan Mülâkat	66
2.2.5.3. Eğitim Görevlisi Ferhat Turhanoğlu İle Yapılan Mülâkat	69
2.2.5.4. Eğitim Görevlisi Selçuk Arap İle Yapılan Mülâkat	70
2.3. Dmk Mezunlarının Yerel Çalışmaları: Kahramanmaraş Ve Şanlıurfa Örneği	73
2.3.1. Dmk Mezunlarının Şanlıurfa'da Yaptığı Dinî Mûsikî Faaliyetleri	73
2.3.1.1. Eğitim Görevlisi Mehmet Fatih Kahvecibaşı İle Yapılan Mülâkat	73
2.3.1.1.1. Özgeçmişi	73
2.3.1.1.2. Kahvecibaşı'nın Yerelde Yaygın Eğitim Faaliyetleri	73
2.3.1.1.3. Kahvecibaşı'nın Şanlıurfa'da Yaptığı Dinî Mûsikî Çalışmaları	74
2.3.1.1.4. Kahvecibaşı'nın Ders Anlatma Teknikleri Ve Öğretim Anlayışı	76
2.3.1.1.5. Kahvecibaşı'nın Derslerinde Faydalandığı Kaynaklar Ve Yazdığı Ders Kitapları	77
2.3.1.1.6. Kahvecibaşı'nın Derslerde İşlediği Makamlar	78
2.3.1.2. İmam-Hatip Ahmet Yeşilkendir İle Yapılan Mülâkat	79
2.3.1.2.1. Özgeçmişi	79
2.3.1.2.2. Yeşilkendir'in Mûsikî İle Münasebeti Ve Eğitim Hayatı	79
2.3.1.2.3. Yeşilkendir'in Yaptığı Yerel Mûsikî Çalışmaları	80
2.3.1.2.4. Yeşilkendir'in Yerel Çalışmalarına Ait Bazı Detaylar	80
2.3.1.3. Mûsikî Öğretmeni Ahmet Yücesoy İle Yapılan Mülâkat	82
2.3.1.3.1. Özgeçmişi	82
2.3.1.3.2. Yücesoy'un Aldığı Dinî Mûsikî Eğitimi	83

2.3.1.3.3. Yücesoy'un Kur'an Kursunda Yaptığı Çalışmalara Dair Bazı Detaylar	83
2.3.1.3.4. Yücesoy'un Mûsikî Eğitimlerine Dair Görüş Ve Önerileri	84
2.3.2. Dmk Mezunlarının Kahramanmaraş'ta Yaptığı Dinî Mûsikî Faaliyetleri	85
2.3.2.1. İmam-Hatip Mehmet Çetin İle Yapılan Mülâkat	85
2.3.2.1.1. Özgeçmişi	85
2.3.2.1.2. Çetin'in Mûsikîye Bakışı Ve Görev Anlayışı	86
2.3.2.1.3. Çetin'in Yereldeki Yaygın Eğitim Faaliyetleri	86
2.3.2.1.4. Çetin'in Öğretim Teknikleri Ve Ders İçerikleri	90
2.3.2.2. İmam-Hatip Fethullah Kaluman İle Yapılan Mülâkat	91
2.3.2.2.1. Özgeçmişi	91
2.3.2.2.2. Kaluman'ın Yereldeki Yaygın Eğitim Faaliyetleri	91
2.3.2.2.3. Kaluman'ın Derslerde İşlediği Makamlar	93
2.3.2.2.4. Kaluman'ın Öğretim Teknikleri Ve Ders İçerikleri	94
2.3.2.3. Müezzin-Kayyım Abdurrahim Yağcı İle Yapılan Mülâkat	95
2.3.2.3.1. Özgeçmişi	95
2.3.2.3.2. Yağcı'nın Yereldeki Yaygın Eğitim Faaliyetleri	95
2.3.2.3.3. Yağcı'nın Derslerde İşlediği Makamlar	96
2.3.2.3.4. Yağcı'nın Öğretim Teknikleri Ve Ders İçerikleri	97
2.3.2.4. Faaliyetlerin Mûsikî Açısından Kahramanmaraş'taki Yansımaları	97
3. SONUÇLAR	98
3.1. Sonuç Ve Öneriler	98
3.1.1. Sonuç	98
3.1.2. Öneriler	99
KAYNAKLAR	102
ÖZGEÇMİŞ	107

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİB DİNÎ MÛSİKÎ KURSU VE KURS MEZUNLARININ YERELDEKİ FAALİYETLERİ: KAHRAMANMARAŞ VE ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

MEHMET ÇETİN

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

Tez Danışman: Prof. Dr. HÜSEYİN AKPINAR

Haziran Yıl: 2025, Sayfa : 107

Bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (DİB) 2013'ten beri düzenlediği dinî mûsikî kurslarında uygulanan eğitimi ve sahadaki yansımalarını incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, kurs içeriklerini, eğitimcilerin yaklaşımlarını, mesleki yeterliliklerini ve mezun din görevlilerinin görev yerlerinde gerçekleştirdikleri dinî mûsikî faaliyetlerinin niteliği ve etkinliğini araştırmaktır.

Çalışmanın bölümlerinde dinî mûsikî tarihçesi, DİB kurslarının amacı, müfredatı, gelişim süreci, toplumsal etkileri, mezunların istihdam durumları ve Kahramanmaraş ile Şanlıurfa'daki yerel faaliyetler detaylı olarak ele alınmıştır. Çalışma, büyük ölçüde Ankara'daki eğitimciler ve farklı şehirlerdeki mezunlarla yapılan kapsamlı kişisel görüşmelere dayanmaktadır. Görüşmeler sonucunda eğitim içeriği ve uygulamalarına dair önemli bulgular ile sorun alanları tespit edilmiş, DİB'e bağlı Kur'an kurslarındaki dinî mûsikî derslerine ilişkin yapısal sorunlara da değinilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda eğitimdeki problemlere çözüm önerileri sunulmuş ve daha nitelikli faaliyetlerin geliştirilmesi değerlendirilmiştir.

Mevcut çalışma, DİB bünyesindeki dinî mûsikî eğitimlerine dair özgün ve nitelikli veriler sunarak, tespit edilen sorunlara çözüm odaklı önerilerle literatür boşluğuna katkı sağlamayı hedeflemektedir.

ANAHTAR KELİMELE: Dinî mûsikî, Câmî mûsikîsi, Yerel faaliyetler, DİB Dinî Mûsikî Kursu

ABSTRACT

MASTER THESIS

DIB RELIGIOUS MUSIC COURSE AND LOCAL ACTIVITIES OF ITS GRADUATES: THE EXAMPLE OF KAHRAMANMARAŞ AND ŞANLIURFA

MEHMET ÇETİN

**HARRAN UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE EDUCATION
DEPARTMENT OF ISLAMIC HISTORY AND ARTS**

**Thesis Supervisor: Prof. Dr. HÜSEYİN AKPINAR
Haziran Year: 2025, Page : 107**

This study examines the education provided in the religious music courses organized by the Presidency of Religious Affairs (Diyanet İşleri Başkanlığı – DIB) since 2013 and the reflections of this training in the field. The main objective of the research is to investigate the course content, the approaches and professional competencies of the instructors, and the quality and effectiveness of the religious music activities carried out by the graduate religious officials in their assigned places of duty.

The study addresses the historical background of religious music, the objectives and curriculum of DIB courses, their developmental process, social impacts, the employment status of graduates, and the local religious music activities conducted in Kahramanmaraş and Şanlıurfa in detail. The research is largely based on comprehensive personal interviews conducted with instructors in Ankara and graduates working in various cities. The findings reveal significant insights and problem areas related to educational content and instructional practices, as well as structural issues concerning religious music courses offered in Qur'an courses affiliated with the DIB. In line with these findings, solution-oriented recommendations are proposed to address the identified problems in education, and the development of more qualified and effective religious music activities is evaluated.

This study aims to contribute to the existing literature by presenting original and qualified data on religious music education within the DIB and by offering solution-focused proposals to address the identified challenges.

KEYWORDS: Religious music, Mosque music, Local activities, DIB Religious Music Course

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1.	Dr. Cumhuri Koca'nın dersinde çekilen resim	40
Şekil 2.2.	Fatih Kahvecibaşı'nın ŞUDİM'de aday din görevlilerine verdiği mûsikî dersi.	75
Şekil 2.3.	Yeşilkendir'in Şanlıurfa Mevlâna Külliyesi'ndeki haftalık tasavvuf mûsikîsi konseri	81
Şekil 2.4.	Yücesoy'un Gazintep'te Kur'an kursu talebeleriyle yaptığı koro çalışması	84
Şekil 2.5.	12 Şubat ilçesinde 2023 yılında düzenlenen tashih-i huruf kursu dersi	88
Şekil 2.6.	Fethullah Kaluman'ın Abdulhamithan Câmii'nde yaptığı meşk çalışmaları	92
Şekil 2.7.	Yağcı'nın Dulkadiroğlu Müftülüğü'nün düzenlediği ta'lim ve tashih-i huruf kursu dersinden alınan fotoğraf	96

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1.	2013 yılında hazırlanan DMP dersler ve kredileri tablosu	27
Çizelge 2.2.	2015 yılında hazırlanan DMP dersler ve kredileri tablosu	27
Çizelge 2.3.	2024 yılında hazırlanan DMP dersler ve kredileri tablosu	29
Çizelge 2.4.	2022 yılı Haziran ayı mûsikî eğitim görevlisi 1. atama listesi	64
Çizelge 2.5.	2023 yılı Haziran ayı mûsikî eğitim görevlisi 2. atama listesi	64
Çizelge 2.6.	2024 yılı Ekim ayı mûsikî eğitim görevlisi 3. atama listesi	65

KISALTMALAR

ADKTM	Ankara Devlet Klasik Türk Müziği
AÜİF	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	İbn(oğlu)
çev.	Çeviren
DAB	Diyanet Akademi Başkanlığı
DHBT	Din Hizmetleri Alan Bilgisi Testi
DİB.	Diyanet İşleri Başkanlığı
DİM	Dinî İhtisas Merkezi
DMK	Dinî Mûsikî Kursu
DMP	Dinî Mûsikî Programı
DYİM	Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
EM	Eğitim Merkezi
haz.	Hazırlayan
HÜ	Harran Üniversitesi
H.z.	Hazreti
İ.H.L	İmam Hatip Lisesi
K.K.Ö.	Kur'an Kursu Öğreticisi
KBB	Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
KSÜ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
KYK	Kredi ve Yurtlar Kurumu
ö.	Ölümü
PDF	Portable Document Format (Taşınabilir Belge Formatı)
ŞUDİM	Şanlıurfa Dinî ihtisas Merkezi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRT	Türkiye Radyo Televizyonu Kurumu
vb.	Ve benzeri
Yay.	Yayınları

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın temel konusu, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde düzenlenen dinî mûsikî kursları ve bu kurslardan mezun olan kursiyerlerin yerel düzeydeki faaliyetlerini incelemektir. Birinci bölümde dinî mûsikî kursu hakkında genel değerlendirmeler yapılmış özellikle kursta görev yapan eğitimcilerin hayatı, mûsikî anlayışı, uyguladığı pedagojik teknikler gibi konulara yer verilmiştir.

İkinci bölümde kurs mezunları aracılığıyla yapılan çalışmalar, bu çalışmaların muhatapları ve toplum üzerindeki yansımaları ele alınmıştır. Kurstan mezun olan kursiyerlerin görev yerlerinde yaptığı dinî mûsikî çalışmalarının bütün detayları Şanlıurfa ve Kahramanmaraş şehri ile sınırlı olmak üzere çalışmamızda mevcuttur. Yapılan bu yerel faaliyetlerden elde edilen kazanımlar ve bu süreçte yaşanan sorunlar ve bazı çözüm önerileri belirtilmiştir.

1.2. Araştırmanın Önemi Ve Amacı

Bu araştırma, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde düzenlenen dinî mûsikî kursu ve kursiyerlerin mezuniyetten sonra aldığı eğitim doğrultusunda ne tür çalışmaları gerçekleştirdiği ve bunların topluma yansımalarının bilimsel bir perspektifle incelenmesini amaçlamaktadır. Dinî mûsikî alanında yapılan her çalışmanın bilimsel geçerlilik kazanması gerektiği düşüncesinden hareketle, bu kursların ve etkilerinin araştırılıp elde edilen bulguların literatüre kazandırılması büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma, “Kurstan mezun olan imam-hatip, müezzin kayyım ve eğitim görevlisi unvanında olan din görevlilerinin eğitim merkezlerinde, câmilerde veya diğer sahalarda yaptığı çalışmaların DMP’nin amaçları doğrultusunda kurumun beklentilerini karşılıyor mu?” sorusuna cevap araması yönüyle oldukça önemlidir. Câmi görevlisi olan mezunların câmi merkezli yürüttüğü faaliyetler, diğer câmilerin din görevlilerine de dinî mûsikî eğitimi vermeleri câmilerde hizmet kalitesinin artmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca il ve ilçe müftülükleri tarafından verilen hizmet içi eğitim faaliyetlerinde (özellikle tashih-i huruf kurslarında) dinî mûsikînin nazarî ve icrâ boyutlarıyla kursiyerlere öğretilmesi onların mesleki gelişimine katkı sağlamıştır.

Çalışmamızda sistematik bir şekilde bu faaliyetlerin ele alınması ve mezun kursiyerlerin dinî mûsikî bilgi ve birikimlerinin mûsikî eğitimiyle topluma

kazandırılması, Türkiye'deki dinî mûsikî eğitimi açısından kayda değer bir gelişmedir.

1.3. Veri Toplama Araç Ve Teknikleri

Bu çalışma, konuyu derinlemesine incelemek amacıyla karma yöntem desenini kullanmıştır. Veri toplama süreci ağırlıklı olarak nitel verilere odaklanmış ve bu doğrultuda kişisel görüşmelerden faydalanılmıştır. Elde edilen bulguları desteklemek ve genel bir çerçeve sunmak amacıyla ders programları ve öğrenci sayıları gibi nicel veriler de kullanılmıştır.

Çalışmanın ilk adımı olarak, kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Bu süreçte kitaplar, akademik tezler ve konuya ilişkin taslak raporlardan alıntılar yapılarak inceleme gerçekleştirilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı dinî mûsikî kursu eğitimcileri ve DİB Akademi yetkilileri ile kurs programının içeriği ve işleyişi hakkında detaylı bilgiler edinmek amacıyla kişisel mülâkatlar yapılmıştır.

Dinî mûsikî programında (DMP) eğitim veren sekiz kişiyle Ankara'da yüzyüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde, katılımcıların DMP'deki görevleri ve uyguladıkları teknikler hakkında bilgi toplanmıştır.

DİB eğitim merkezlerine atanan dört eğitim görevlisiyle yapılan detaylı kişisel görüşmelerden elde edilen bilgiler çalışmaya yansıtılmıştır.

Son olarak, Şanlıurfa ve Kahramanmaraş'ta görev yapan altı mezun din görevlisiyle yüzyüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde, katılımcıların gerçekleştirdiği uzun süreli dinî mûsikî eğitimleri hakkında eksiksiz bilgiler toplanmıştır.

Toplanan tüm bilgiler sistematik bir şekilde raporlanmış ve tezin ilgili bölümlerinde sentez ve analiz süreçlerinde kullanılmıştır.

1.4. Araştırmanın Kapsamı Ve Sınırlılıkları

Bu araştırma, dinî mûsikî kursu ve mezunlarının sahadaki çalışmalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, dinî mûsikî kursundan mezun olan yaklaşık 150 kişi arasından rastgele seçilen 16 kursiyer ile kişisel görüşmeler yapılmıştır. Bu durum, araştırmanın sınırlı bir inceleme olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın coğrafi kapsamı, yerel faaliyetlerin farklı illerde de yapılmış olma ihtimaline rağmen, tezin hacmi nedeniyle Şanlıurfa ve Kahramanmaraş illerinde yapılan çalışmalarla daraltılmıştır. Bu illerdeki yerel çalışmalar, 2019-2025 yıllarını kapsamaktadır. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı eğitim merkezlerinde görev yapan dini mûsikî eğitim görevlilerinden 4 kişi ile detaylı anket görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.

Dinî Mûsikî Kursu, 2013 ve 2023 yıllarında İstanbul'da da açılmış olmasına rağmen, aynı eğitim programına tabi olması nedeniyle benzer sonuçlar elde edileceği varsayımı ve bazı erişim problemleri dolayısıyla araştırmalarımız sadece Ankara'da yapılan kurs ile sınırlı tutulmuştur. DMK'da görev alan 9 eğitim görevlisi ile kişisel görüşmeler yapılmış ve alınan bilgiler çalışmamıza yansıtılmıştır.

1.5. Önceki Çalışmalar

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yapılan dinî mûsikî faaliyetleri ve hizmet içi eğitimlere yönelik çeşitli akademik çalışmalar mevcuttur. Literatür taraması, bu çalışmaların genellikle DİB hizmet içi ihtisas eğitimleri alanına odaklandığını göstermektedir. Konumuzla ilişkili başlıca çalışmalar kronolojik olarak aşağıda sunulmuştur:

Literatür taraması;

Şerafettin Poyraz (2002), *"Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi İhtisas Kursları"* başlıklı yüksek lisans tezinde, kurum içi ihtisas kurslarının eğitim ortamı, idari durumu ve eğitim imkanlarını incelemiştir. Çalışmada, "Aşere Takrip ve Tayyibe Kursu" gibi dini mûsikî formlarını içeren uzun süreli kurslar ele alınmış ve kıraat usûllerinin öğretilmesi amaçlandığı belirtilmiştir.

Ahmet Gürtaş (2003)'ün *"Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Merkezleri ve Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri"* başlıklı tebliğinde, hizmet içi eğitimin yasal dayanağı, DİB'in personel yetiştirme ihtiyacı, hizmet içi eğitimin tarihi, eğitim merkezlerindeki sorunlar ve çözüm önerileri tartışılmıştır. Ayrıca Diyanet Akademisi'nin kurulmasına yönelik teklif ve öneriler de sunulmuş, mevcut programların sürekli geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Tacetdin Bıyık (2015), *"Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Yapılan Mûsikî Çalışmaları"* başlıklı yüksek lisans tezinde, DİB'in mûsikî alanındaki çalışmalarının amaç ve hedefleri açıklanmıştır. Kaynak araştırmasıyla yürütülen bu çalışma, DİB'in

personelini mûsikî eğitimi konusunda desteklediğini, çeşitli hizmet içi eğitimler sunduğunu ve korolar kurarak aktif mûsikî faaliyetleri yürüttüğünü ortaya koymuştur.

Kudret Bulut (2019), *"Din Görevlilerinin Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçları Üzerine Bir Araştırma (İç Batı Anadolu Bölümü Örneği)"* başlıklı doktora çalışmasında, imam hatip ve müezzin kayyımların hizmet içi eğitim ihtiyaçlarını nicel yöntemle incelemiştir. Çalışma sonucunda, görev süreleri arttıkça hizmet içi eğitime duyulan ihtiyacın azaldığı, ancak Kur'an-ı Kerim tilaveti ve İslâmî ilimler gibi konularda ihtiyacın devam ettiği belirlenmiştir. Özellikle din görevlilerinin ses eğitimi ve dinî mûsikî alanlarında hizmet içi eğitimlerin yaygınlaştırılması gerektiği vurgulanmıştır.

İbrahim Öngel (2020) tarafından kaleme alınan *"Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Kurslarında Kıraat Eğitimi (İstanbul Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Örneği)"* başlıklı yüksek lisans tezinde, verilen eğitimin yeterliliği anketlerle ölçülmüştür. Mûsikî dersinin temel makamları ve ezan okuma çalışmalarını içerdiği belirtilmiş, Kur'an-ı Kerim ve Arapça derslerinin geliştirilmesi ile daha fazla mûsikî dersi verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Seyid Enes Dinç (2022), *"Diyanet İşleri Başkanlığı İhtisas Eğitimi Üzerine Bir Araştırma"* başlıklı yüksek lisans tezinde, eğitimin amacı, içeriği, sorunlar ve çözüm önerilerini 54 kursiyerle yapılan anket çalışmasıyla ele almıştır. Bu çalışma, ihtisas eğitimi içerisinde dini mûsikî, siyer, diksiyon ve özel öğretim yöntemleri derslerine duyulan ihtiyacı öne çıkarmıştır.

Merve Özşahin (2024) tarafından hazırlanan *"Diyanet Akademisi Eğitim Faaliyetleri Arasında Yer Alan Dinî Mûsikî Programının İncelenmesi"* başlıklı yüksek lisans tezi, DİB Dinî Mûsikî Kursu Programı üzerine yapılan ilk kapsamlı incelemedir. Özşahin, tezinde kurs programının içeriği, işleniş, yöntemleri, kursiyerlere kazandırılmak istenen hedef davranışlar, öğretim sürecindeki problemler ve çözüm önerileri gibi konuları ele almıştır. Nitel araştırma modeline göre hazırlanan bu tez, sadece 2022-2023 eğitim-öğretim dönemini kapsamaktadır.

Mehmet Birgün ve Mustafa Kurul tarafından hazırlanan “*Hizmet İçi Eğitim Kurslarında Dinî Mûsikî Üzerine Bir İnceleme*” (2024 Eylül) başlıklı bir makale çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada dinî mûsikî kursunun fonksiyonu, geliştirilmesi ve toplumdaki aktif yeri ele alınmış ve yeni öneriler sunulmuştur. Makalede geçen önerilerin bir kısmı yüksek lisans çalışmamızda detaylarıyla araştırılmıştır. “Gelecekteki araştırmalar, hizmet içi eğitim programlarına katılmış din görevlileriyle görüşmeler yaparak onların deneyimleri hakkında daha derin bilgiler edinmekten faydalanabilir. Ayrıca, dinî müzik eğitiminin mesleki gelişimleri üzerindeki etkisi araştırılabilir. Diyanet Akademisi'nin programları ile diğer ülkelerdeki benzer programlar arasında karşılaştırmalı çalışmalar, en iyi uygulamaları ve iyileştirme alanlarını ortaya çıkarabilir. Ayrıca, sanal gerçeklik ve yapay zeka gibi yeni teknolojilerin dini müzik eğitimine entegrasyonunun araştırılması, öğrenme deneyimlerini geliştirmek için yenilikçi yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlayabilir. Son olarak, dini müzik eğitiminde farklı pedagojik yöntemlerin (dinleme, gösteri, pratik) etkililiği üzerine yapılacak ileri çalışmalar, öğretim stratejilerinin iyileştirilmesine ve optimize edilmesine yardımcı olabilir.”¹

Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi, Prof. Dr. Fatih Koca ve Dr. Ali Osman Alaca'nın hazırladığı *Türk Din Mûsikîsi* (2025) isimli kitap, Diyanet Akademisi kitaplığı bünyesinde yer alan ilmî çalışmalarda istifade edilebilecek kaynak niteliğindedir. Kitap, mûsikînin kaynağı, ayet ve hadislerde mûsikî, mûsikîşinas şahsiyetler, câmi ve tekke mûsikîsi ve ses, nefes, diyafram eğitimi konularını ihtiva etmektedir.²

Mevcut çalışmanın literatüre katkısı;

Bu araştırmanın içeriğine en yakın kaynak Merve Özşahin (2024) tarafından yazılan tezdır. Ayrıca Tacetdin Bıyık (2015) tarafından yapılan çalışma ve Mehmet Birgün ve Mustafa Kurul tarafından hazırlanan “*Hizmet İçi Eğitim Kurslarında Dinî Mûsikî Üzerine Bir İnceleme*” (2024 Eylül) başlıklı bir makale çalışması da dinî mûsikî programı hakkında genel bilgiler sunmuştur.

¹ Mehmet Birgün - Mustafa Kurul, “Hizmet İçi Eğitim Kurslarında Dinî Mûsikî Üzerine Bir İnceleme”, AKÜ Amader 11/21 (2025), 13.

² Ali Osman Alaca, “Ali Osman Alaca ile Dinî Mûsikî Alanında Yazılan Kitap Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme” (02 Aralık 2025).

Mevcut çalışmamız, önceki çalışmalardan farklılaşan ve literatürdeki bir boşluğu doldurmayı hedefleyen önemli özelliklere sahiptir. Bu araştırma, her eğitim-öğretim dönemini kapsayıcı bir perspektif sunması, eğitim görevlilerinin mesleki yeterlilikler ve DMK hakkındaki görüşleri hakkında detaylı bilgiler içermesi ve özellikle DİB dinî mûsikî kursundan mezun olanların yerel (Şanlıurfa ve Kahramanmaraş örneği) faaliyetlerini incelemesi açısından diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu iki şehirde yapılan çalışmalardan hareketle Türkiye'nin farklı şehirlerinde uzun süreli yaygın eğitim faaliyetleri adına neler yapılabilir, kazandırılmak istenen hedef davranışlar nelerdir, geliştirilmesi gereken model öğretim teknikleri var mıdır? gibi sorular üzerinden çözüm önerileri geliştirilmek istenmiştir. Bu sayede, literatürdeki bu eksikliğin giderilmesi amaçlanmaktadır.

2. BÖLÜMLER

2.1. Dinî Mûsikînin Tarihçesi, Dîb Dinî Mûsikî Kursu

2.1.1. Asr-ı Saadet'ten Günümüze Dinî Mûsikînin Tarihsel Gelişimi

Dinî Mûsikî, geniş kapsamlı bir alan olup, bu başlıkta Asr-ı Saâdet'ten günümüze kadarki tarihsel gelişimi ve câmi ile tekke mûsikîsine yansımaları özetlenecektir.

2.1.1.1. Erken Dönem İslâm Ve Mûsikî

Kur'an-ı Kerim'in nazil oluş sürecinde kıraat, mûsikîden ayrı düşünülemezdi. Hz. Peygamber'in "Seslerinize Kur'an'ı süsleyiniz; muhakkak ki güzel ses Kur'an'a güzellik katar"¹ buyruğu, Kur'an'ı en güzel şekilde okuma gayretinin temelini atmıştır. Bir gece Hz. Aîşe yatsı namazından sonra Ashab'tan birinin okuduğu güzel Kur'an-ı Kerim kıraatinden etkilenmiş ve durumu Hz. Muhammed'e (s.a.v) arz etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber gidip Hz. Aîşe ile bu kıraati dinlemiş ve söyle buyurmuştur; "Bu Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Sâlim'dir. Benim ümmetim arasında böyle birini yaratan Allah'a hamdolsun."² Şüphesiz Hz. Peygamber'in bu memnuniyeti ve Kur'an-ı Kerim'i güzel okumaya dair teşviki ileriki dönemlerde Müslümanlar arasında Kur'an-ı Kerim'i (dolayısıyla diğer dinî mûsikî formlarını) en güzel şekilde okuyabilme gayretinin temelini oluşturmuştur. Bu gayretler neticesinde mûsikîye dair duyulan ilgi artmıştır.³ Asr-ı saadette mûsikî, dinî bir kimlik altında Kur'an-ı Kerim ve ezanı kurallarına uygun okumak şeklinde tezahür etmiştir. İslâm düşünce dünyasında hendese es-savt (sesin sanat yapısı) hiyerarşisi içinde yer alan Kur'an-ı Kerim tilâveti, namaza davet ve çağrı olan ezan mûsikînin tartışmasız meşru şekilleri olarak kabul edilmiştir.⁴

İnsanın doğasında fitrî bir güzellik arayışı ve meşrû sanat yapma duygusu vardır. Kur'an-ı Kerim tilavetinde makam ve nağme kullanımı ile sesi doğru ve güzel kullanmak da bu duygunun bir gereğidir.

¹ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân Dârimî, *Sünenü'd- Dârimî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1407).

² Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân Dârimî, *Sünenü'd- Dârimî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1407).

³ Erdoğan Ateş, *Türk Din Mûsikîsi* (İstanbul: Rağbet Yay., 2019), 42.

⁴ Farukî Lois, *İslâm'a Göre Müzik ve Müzisyenler*, çev. Ü. Taha Yardım (İstanbul, 1985), 11, 13-14.

Hicret'in I. veya II. yılında ilk ezanı, gür ve güzel sesiyle Bilâl-i Habeşî okumuştur. Müslümanları birliğe ve namaza çağırma daveti olan ezan, sonraki yıllarda farklı makamlarla kesintisiz olarak okunmaya devam etmiştir. Namaza çağrı için Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe ve Hz. Ömer'in gördüğü rüyadan sonra Hz. Peygamber'in ezanı, rüyayı görene değil de Hz. Bilâl-i Habeşî'ye (ö. 20/641) okutması düşündürücüdür. Hz. Bilâl'in sesinin gür ve güzel olduğu bilinmektedir. Bu durum, Hz. Peygamber'in Bilâl'in sesini daha önceden dinlemiş ve bu sestten etkilenmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.¹

Dinî mûsikî formları arasında yer alan salâ İslâm beldelerinde Cuma namazı öncesinde, cenaze ilanlarında, bazı özel dinî günlerde (vb.) okunmuştur. Hz. Peygamber'e ta'zim maksadıyla icrâ edilen salânın erken dönemdeki çıkışına dair bilgi vermek faydalı olacaktır. Hz. Peygamber'e salât'ü selam getirmek Ahzâp Sûresi 56. Ayette geçen 'Sallû aleyhi ve sellimû teslîme' (Tam bir teslimiyetle ona salât getirin) emri gereği tüm inananlara farzdır.² Asr-ı saadet öncesi câhiliye arapları bayram günlerinde güzel elbiseleriyle mûsikî eşliğinde şenlikler ve eğlenceler yapmaktalardı. Hz. Peygamber de mahremiyet ihlâlleri olmaksızın müslümanlar arasında da Ramazan ve Kurban Bayramlarında bu tür şenliklere müsaade etmiştir.³ Bayramlarda, fetihlerde ve müslümanlar için hayırlı ve önemli işlerde topluca tekbir, tehlîl ve muhtemelen salavat okunmuştur.⁴ Hz. Peygamber, vefatından bir müddet evvel ashâbı ile hasta yatağında konuşurken kendisinin vefatından sonra onların ne yapacaklarını şu cümlelerle dile getirmiştir; "*Azrâil görevini yaptıktan sonra takım takım giriniz, üzerime namaz kılınız ve salât'ü selam getiriniz. Fakat överek, bağırıp çağırarak beni rahatsız emeyiniz.*"⁵ Bu hadîs-i şerifinden de anlaşılacağı üzere salâ okumanın ilk uygulamalarının asr-ı saadet çağında ortaya çıktığını söyleyebiliriz.⁶

¹ Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Mûsikî ve Sema* (Bursa: Uludağ Yay., 1992), 14, 90.

² Fatih Koca, *Salâ ve Salavat Geleneği "Anadolu Örneği"* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 92.

³ Buhâri, *el-Câmiü's-Sahih, İdeyn 2*, ts.

⁴ Koca, *Salâ ve Salavat Geleneği "Anadolu Örneği"*, 101.

⁵ Ebu'l Hasen Ali b. Ebi'l Kerem İbnü'l Esir, *el-Kâmil Fi't Târih (Thk. Abdullah el-Kâdî)* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l İlmiyye, 1405), II/184.

⁶ Koca, *Salâ ve Salavat Geleneği "Anadolu Örneği"*, 98.

İslâm tarihinde kökeni oldukça eskilere dayanan dinî mûsikî formlarından biri de telbiye getirmektir. Telbiyeler köken itibarıyla ilâhi menşei olan sözlerdir. Hac ibadetinin pratik ritüellerinden olan telbiyeler haccı ilk defa yapacak olan elçiye öğretilmiş ve sonraki peygamberler tarafından devam ettirilmiştir. Nitekim telbiyeler de farz olma seviyesine ulaşmaksızın son Peygamber Hz.Muhammed'e bir ritüel olarak aktarılmıştır.¹ İslâm öncesi câhiliyye toplumunda putlara, kabilelere ve kadınlara yönelik de telbiyeler getirilmiştir. Ayrıca, telbiye, Mekke merkezli haccın bir parçası haline gelmiştir. Oysa daha önce Mekke dışında putların etrafında da dile getirilirdi. Her kabile, Mekke'ye girmeden önce, kendi putunun önünde durur, orada dua eder ve sonra telbiye getirirlerdi. Bu, Mekke'ye hacca gidenler için geçerliydi. İslâm ise bunu geçersiz kılmış ve câhiliyye dönemine ait olan bu uygulamayı ortadan kaldırmıştır. Telbiye getirmenin faziletli bir eylem olduğunu belirten Hz. Peygamber “*Telbiye getiren hiçbir kimse yoktur ki sağında ve solunda bulunan taş, ağaç veya toprak da onunla birlikte telbiye getirmesin.*” sözleriyle bu durumu güzel bir şekilde açıklamıştır. Telbiyeyi hac ve umreye has kılan Hz. Peygamber, ihrama girdiğinde telbiye getirmeye başlamıştır.²

Dört halife döneminde mûsikî sanatının pek fazla yaygınlaşmadığı, ancak fetihlerle beraber Müslümanların coğrafyası genişleyince bazı mûsikî aletlerinin ve bunları icrâ edenlerin Medine ve Şam gibi büyük merkezlere gelmesine vesile olduğu belirtilmektedir.³ Hz. Peygamber ve dört halife döneminde müslümanların mûsikîye bakışı bu sanatı icrâ edenlerin cinsel kimlikleri üzerinden yapılan olumsuz tepkiler ve birtakım dinî siyasi eksenli istismarlar mûsikî faaliyetlerini bu dönemde etkilemiştir.⁴

2.1.1.2. Emevîler Ve Abbâsîler Döneminde Dinî Mûsikî

Emevî döneminde hilafetin Dımeşk'e taşınmasıyla Bizans ve İran gibi medeniyetlerle etkileşimler yaşanmış, kültürel ve sanatsal gelişmeler görülmüştür. Sosyal ve coğrafi çevrenin değişmesiyle birlikte Emevîler döneminde yeni İslâm coğrafyasının birçok merkez ve çevre şehirlerinde mûsikînin ve müzisyenlerin yayıldığı gözlenmektedir.

¹ Yavuz Selim Göl, “İslâm Öncesi Arap Toplumunun Ayrılıkçı Sloganları: Telbiyeler”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 29/1 (2025), 343.

² Ali Cevad, “el-Mufasssal Fî Târihi'l'-Arab Kable'l-İslâm”, *Dâru's-Sâki* 9/27 (2001), 379.

³ İbn Haldun, *Mukaddime* (İstanbul: MEB Yay., 1996), II/432-435.

⁴ Fatih Erkoçoğlu, *Emevîler Medeniyet Tarihi, İslam Tarihi El Kitabı*, Ed. Prof. Dr. Eyüp Baş (Ankara: Grafiker Yay., 2012), 381.

İslâm tarihinde fetihler neticesinde ortaya çıkan zenginliğin de bunda büyük etkisi olduğu söylenebilir.¹ Arapların İslâm'dan önce tanık olmadıkları bu zenginlik, lüks ve refah, Şam'daki Emevî aristokrasisiyle Mekke ve Medîne'deki Kureyş aristokrasisinin oluşmasına neden olmuştur.²

Emevî döneminde hilâfetin Dimeşk'e taşınmasıyla Bizans ve İran gibi medeniyetlerle etkileşimler yaşanmış, kültürel ve sanatsal gelişmeler görülmüştür. Dönemin halife ve idarecileri (Birinci Muâviye ve Ömer b. Abdülaziz hariç) mûsikî faaliyetleriyle ilgilenmişlerdir.³ Mûsikînin esaslı gelişimi ve farklı etnik unsurların mûsikîye ilgi göstermesi Emevîler döneminde gerçekleşmiştir. Mûsikî (güftesi, bestesi, enstrümanı) bu dönemde büyük bir motivasyon kazanmıştır. Bu ilerleme, özellikle mevâlî müzisyenlerin, Emevî halifeleri, Kureyş eşraâfı ve diğer yöneticiler tarafından sağlanan himâye ve büyük destek sayesinde mümkün olmuştur. Başta Hicazlılar olmak üzere, toplumun her kesiminin büyük ilgi duyduğu mûsikî sayesinde, alt tabakadan gelen bu müzisyenler (mevâlî) hem zenginleşmiş hem de büyük itibar görmüştür. Müzisyenlere ve dolayısıyla mûsikîye gösterilen bu ilgi, mûsikî sanatının, yöntem ve teknikleriyle icrâsının ve nazariyatının gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Böylece iki kadîm, medeniyet geçmişi bulunan büyük imparatorluktan (İran-Bizans) teknik, yöntem, enstrüman, müzisyen ve nazariyat bilgisiyle mûsikî, Emevîler döneminde İslâm toplumuna büyük ölçüde girmiş, ilgi ve destek görmüş ve gelişmiştir.⁴

Bu gelişmeler mûsikînin dindeki yeri ile ilgili yeni tartışmaları da gündeme getirmiştir. Emevîler dönemi, mûsikînin kurumsallaşarak saraylar ve zenginler arasında yaygınlaştığı kritik bir evredir. Özellikle Hicaz (Mekke/Medine) merkezli İbn Süreyc ve Ma'bed gibi usta sanatkârlar, ud ve tambur gibi çalgılar eşliğinde Arap- Bizans-İran sentezi bir mûsikîyi icra ediyorlardı. Ancak bu lüks, eğlence (işret) odaklı gelişme, dönemin fıkıh alimleri tarafından toplumsal bir sapma ve ahlâkî yozlaşma işareti olarak değerlendirilmiştir. Bu zıtlaşma, İslâm tarihinde mûsikînin dinî meşruiyeti (haram/helal) üzerine yapılan kapsamlı fikhî tartışmaların fitilini ateşlemiştir.⁵

¹ İbn Haldun, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed (733 1334/808-1406), Mukaddime, I-III, (Çev. Zakir Kadirî Ugan) (İstanbul, 1988), II/432.

² Yusuf Huleyf, Hayatü's-Şi'r fi'l-Kûfe ilâ Nihâyi'l-Karnî's-Sânî li'l Hicre (Kahire, 1968), 218.

³ Ahmet Hakkı Turabi, Türk Din Mûsikîsi (Ankara: Grafiker Yay., 2021), 34.

⁴ Ramazan Altunay, "Emevîler Dönemi'nde Müzik Sanatı/Zanaatı ve Gösterilen İlginin Nedenleri, İslam ve Sanat Temalı Tartışmalı İlmî Toplantı" (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 602.

⁵ İrfan Aycan, Mûsikî, Emevîler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı Kitabı, Ed. İrfan Aycan (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 155-203.

Bu dönemde Kur'an-ı Kerim'i ve ezan-ı şerifi güzel okumanın yanı sıra tekbir, tehlîl, istiğfar, naat, kasîde ve muhtemelen salâvat getirme dışında bugünkü anladığımız dinî mûsikînin herhangi bir formuna rastlayamadığımızı belirtmemiz gerekir.¹ Fakat İslâm tarihinde dinî kültürel alanda önemli bir ter tutmuş olan mevlidin zühûru ile ilgili tarihsel bilgiler vermek faydalı olacaktır. Hz. Peygamber (s.a.v) sonrası ilk dönemlerde konusu tamamen mevlid olan bir esere rastlanmamaktadır. 1000'li yıllardan günümüze kadar sayısız mevlid eseri mevcuttur. İslâm âleminde Mevlid yazmak ve Mevlid okutmak geleneği milâdî 10. asırda başlamıştır. Süleyman Çelebi'nin mevlidine gelene kadar birçok mevlid yazılmıştır. Ebû Mihnef el-Ezdî'nin (157/774) *Mevlidu Emîru'l-Mu'minîn*'i örnek olarak gösterilebilir.²

Kaynaklar ilk mevlid manzumesinin Endülüslü muhaddis, tarihçi ve edip İbn Dihye el-Kelbî'ye (ö. 1235) ait olduğunu bildirmektedir. İbn Dihye, 1207 yılında Erbil'e gittiğinde Hz. Peygamber'in doğumunun büyük törenlerle kutlandığına şahit olmuş ve *et-Tenvîr fî Mevlidi's-Sirâci'l-Münîr* adlı mensur eserini telif ederek Erbil Atabeyi Muzafferüddin Gökbörü'ye takdim etmiştir. Müellif bu eserinden dolayı Gökbörü tarafından 1000 dinarla ödüllendirilmiştir.³

Tarihte ilk uygulayan isim bilinmese de ilk mevlid kutlaması şenlik havasında Fatımîler (909-1171) döneminde başlamıştır. Bazı tarihçiler mevlid kutlamalarını başlatan kişi olarak Muîz li- Dînillâh (ö. 975) ismini vermektedirler.⁴ Fâtımîlerden sonra Mısır'da iktidara gelen Eyyûbîler (1171-1462) zamanında birçok bayram ve tören kaldırıldığından mevlide de özen gösterilmediği ve halkın evlerinde bunu kutladıkları bildirilmektedir. Ancak Salahaddin-i Eyyubi'nin Kayınbiraderi olan ve hayırseverliği ile tanınan Erbil atabeyi Muzafferüddin Gökbörü'nin mevlid-i nebîyi kutladığı bilinmektedir.⁵

¹ Ruhi Kalender, XV. Yüzyıla Kadar Arap İran ve Türk Mûsikîsi (Ankara: AÜİFD, 1999), 260-263.

² Selami Bakırcı, Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi (İstanbul: Akademik Araştırmalar Yayınları, 2003), 73-83.

³ Mehmet Özdemir, "İbn Dihye el-Kelbî", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (İstanbul, 1999), 19/413-414; Ahmet Hakkı Turabi (Editör), Türk Din Mûsikîsi (Ankara, 2021), 122.

⁴ Mustafa Yıldırım, Tarihi, Geleneği ve İcrâsıyla Türk Mûsikîsinde Mevlid ve Kâni Karaca (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2023), 13.

⁵ Ahmet Özel, "Mevlid: Tarihi ve Dinî Hükümü", Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi 12 (2002), 235-246.

İslâm Tarihi'nde ilk resmî mevlid törenleri, Eyyûbîler devrinde Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin (ö. 1193), Harran, Rûhâ (Urfa) ve Erbil'i iktâ (Devlete ait bir toprağın belli kimseye mülk olarak veya gelirinden faydalanması için verilmesi) olarak verdiği¹ Erbil Atabeyi Muzafferüddin Gökbörî (ö. 1233) döneminde yapılmaya başlamıştır.²

Abbâsîler döneminde (750-1258) sanatların diğer alanları gibi mûsikîye de önem verilmiştir. Mu'tasım (833-842) zamanında Kindî (801-878), Fârâbî (ö. 339/950) ve İbn-i Sînâ (ö. 428/1037) gibi dönemin meşhur filozofları bu dönemde mûsikî okulları kurmuş ve mûsikî ilmine dair eserler yazarak bu alanı geliştirmişlerdir. Daha sonra Safiyyüddin Urmevî (1244-1294), Arap mûsikîsinin düzenleyicisi ve yenileştiricisi olarak bu mûsikîyi Yunan ve İran mûsikîsinin tesirinden kurtarmak amacıyla eserler kaleme almıştır.³

Genel olarak Abbâsîler ve Emevîler döneminde idarecilerin desteği ile yükselen mûsikî kültürü, içtimai hayatta da yer bulmuştur. Bunun yanı sıra İslâm mûsikî nazariyatı ve kaideleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.⁴ Bu dönemde gelişim gösteren mûsikî faaliyetleri Kur'an-ı Kerim ve ezan gibi bazı dinî mûsikî formlarının icrâ şekillerine de yansıdığını, teknik olarak doğru ve güzel okuma konusunda katkı sağladığını söyleyebiliriz.⁵

2.1.1.3. Selçuklu Devleti Döneminde Dinî Mûsikî

Dinî mûsikînin tekkelerde şekillenen icrâ biçimleri de önemlidir. Hicri II. yüzyılın sonlarında tasavvufî hayatın belirginleşmesiyle mutasavvıflar, zikir ve ibadet amacıyla tekkelerde bir araya gelmişlerdir. Mûsikî ve sema, tasavvufta Allah'ı zikrin önemli bir aracı haline gelmiş, tarikat âyinlerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur.⁶ XI. yüzyılda Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla tekke ve tarikatlar gelişimini sürdürmüş, tekkelerde ilâhiler, na'lar ve tevşîhler bestelenerek dinî mûsikînin formları genişlemiştir.

¹ Hüseyin Akpınar, "Eyyûbîler'de Mevlid Törenleri," Eyyûbîler'de İlim, Kültür Ve Sanat, Hiper Yayın, (2020), 555.

² Necla Pekolcay, Mevlid (Vesîletü'n-Necât) (Ankara, 1997), 7.

³ Kalender, XV. Yüzyıla Kadar Arap İran ve Türk Mûsikîsi, 260-263.

⁴ Turabi, Türk Din Mûsikîsi, 35.

⁵ Ateş, Türk Din Mûsikîsi, 42.

⁶ Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Sema, 223.

Mutasavvıflar, mûsikîyi manevi ilerlemenin bir aracı olarak görmüş, ayinlerdeki mûsikî ve şiir, bu sanatların tekkelerde yoğun bir şekilde icrâ edilmesine zemin hazırlamıştır. Mevlânâ Celâleddin Rûmî (ö. 1273) etrafında şekillenen Mevlevîlik tarikatında ney, rebab ve kudüm gibi enstrümanların kullanıldığı saz ve söz mûsikîsinden bahsedilebilir.¹

Selçuklu döneminin sonlarından Osmanlı medeniyetine geçiş sürecinde Anadolu'da kültürel ve sanatsal aktarımlar yaşanmıştır. Türkler arasında gelişen Mevlevîlik tarikatı bu intikal sırasında Selçuklu medeniyetinden de birçok değerler getirmiştir.² XII. yüzyılda Hoca Ahmed Yesevî'nin (ö. 1166) *Divan-ı Hikmet* adlı eseri, birçok dinî mûsikî eserine güfte kaynağı olmuş, Yeseviyye tarikatı bünyesinde birçok bestekâr yetişmiştir. XIII. yüzyılda Hacı Bektaş-ı Veli (ö. 1271), XIV. yüzyılda Yunus Emre'nin (ö. 1320) manzumeleri yüzyıllarca ilâhi olarak bestelenmiştir.³

2.1.1.4. Osmanlı Devleti Döneminde Dinî Mûsikî

Osmanlı döneminde de oldukça zengin bir dinî mûsikî kültürünün varlığından bahsedebiliriz. 15. yüzyıldan günümüze kadar ne tür mûsikî faaliyetleri cereyan etmiş, hangi kitaplar yazılmış kısaca aktarmak faydalı olacaktır.

15. yüzyılda Batı Türkistan ve Azerbaycan'da başlayan mûsikî nazariyâtı çalışmaları, Safiyyüddîn Urmevî'nin sistemini esas alarak Osmanlı Devleti'nde de sürdürülmüştür. Bu dönemde mûsikîye dair önemli eserler kaleme alınmış ve dinî mûsikî geleneği zenginleşmiştir. Meşhur mutasavvıf şair Süleyman Çelebi (ö. 1422) tarafından yazılan *Mevlid* halk tarafından büyük rağbet görmüş, günümüze kadar okunagelmıştır. İlk bestekârı Süleyman Çelebi'nin bizzat kendisi olduğu tahmin edilen Mevlid, 19. yüzyıla kadar besteli okunmuş ancak günümüzde bestesi unutulmuştur.⁴ Güney Azerbaycan'ın Merâğa şehrinde doğan Abdülkâdir-i Merâgî (ö. 1435) pek çok ilim ve sanatta yetkin olmasının yanı sıra, mûsikî ve kıraat ilminde de üstün bilgi ve birikime sahiptir. *Câmi'u'l-Elhân* gibi eserler kaleme almıştır.⁵

¹ Ahmet Şahin Ak, *Türk Din Mûsikîsi Câmi ve Tekke Mûsikîsi* (Ankara: Akçay Yay., 2018), 63.

² Asaf Halet Çelebi, *Mevlevî Terbiyesi Bütün Yazıları* (İstanbul: Yapı Kredi Yay., 1988), 273.

³ Mehmet Öncel - Fazlı Arslan, 11.-14. Yüzyıllar Arasında Mûsikî, *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı* Ed. Ahmet Hakkı Turabi (Ankara: Grafiker Yay., 2021), 47.

⁴ Rıdvan Aydın, "Osmanlı'dan Günümüze Türk Tasavvuf Mûsikîsi, Mûsikîşinas Başlıklı Dergi", *Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Kulübü Yayını* 10 (2008), 247.

⁵ Abdülkâdir-i Merâgî, *Câmiu'l Elhân Nûruosmâniye Ktp*, No. 3644; *Mekâsıdu'l Elhân. Nûruosmâniye Ktp*, No. 3656; *Risale-i Fevâid-i Aşere. Nûruosmâniye Ktp*, No.3651; ts.

Anadolu'da bilinen ilk dinî mûsikî bestekârı, Bayrâmîyye tarîkatı'nın kurucusu Hacı Bayrâm-ı Velî (ö. 1429) olarak kabul edilir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin, Yunus Emre'nin eserlerini besteleyerek dervişlerine öğretmesi, tasavvufî şiirin dinî mûsikî formlarına aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.¹ Nakşibendiyye, Bayrâmîyye, Mevleviyye, Rifâiyye ve Kâdiriyye gibi tarîkatlar, zikir ve evrâd esnasında icrâ ettikleri saz, ritim ve sözlü formlarla tekke mûsikîsi kültürünü Osmanlı'da yayarak dinî mûsikînin gelişimine önemli katkılar sağlamışlardır. Bu faaliyetler, Osmanlı toplumunda dinî hayatın mûsikî ile iç içe olmasını sağlamıştır.²

16. yüzyıl Kanûnî Sultan Süleyman (ö. 1566) ve Yavuz Sultan Selim (ö. 1520) ile Osmanlı Devleti geniş coğrafyalara ulaşmış ve en parlak dönemini yaşamıştır. Bu yüzyılda Mimar Sinan, Ebüssuûd Efendi, Pîrî Reis, Fuzûlî gibi dönemin mânevî ruhunu diri tutan birçok âlim ve sanatkâr şahsiyetler yetişmiştir. 16. yüzyıl Türk mûsikîsi adına Osmanlı Sarayı'ndaki faaliyetlerin devam ettiği ve Osmanlı mûsikîsinin dinî sahasında parlak eserlerin verilmeye başlandığı bir yüzyıl olmuştur. Bu yüzyılda dinî mûsikîde büyük eserler verilmeye başlanmıştır.³ Mevlevîler arasında öteden beri okunmakta olan ve “âyin-i kadîm” ünvanı ile meşhur olan düğâh, hüseyinî ve pençgâh âyinlerinin de bu asırda bestelendiği kuvvetle muhtemeldir. Bu asrın önemli hânende ve bestekârlarından olan Tokatlı Gülşenî dervişi Ömer Efendi'yi (Evliya Çelebi'nin talebesi olduğu rivayet edilir.) de zikretmek gerekir. Bu asrın dinî mûsikî alanında en olgun siması Sinâneddin Yusuf'tur (ö. 1565). Sultan Selim ve Haseki câmilerinde hatiplik yapan Sinâneddin Yusuf'un (Süleyman Çelebi'nin Mevlîd'ini yeni bir tarzla bestelediği rivayeti gibi) birçok eser vucuda getirdiğini tarihi kaynaklardan öğreniyoruz.⁴

Sultan II. Bâyezid Han (1481-1512), sanata ve sanatçıya alaka göstermiş, İstanbul'da ilk Mevlevî dergâhı olan Galata Mevlevîhânesi'nin kurulmasını himaye etmiştir.

¹ Ubeydullah Sekizli, Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (15. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi (Ankara: Grafiker Yay., 2021), 49-50.

² Sekizli, Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (15. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi, 50.

³ Zinnur Kanık, Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (16. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi (Ankara: Grafiker Yay., 2021), 51.

⁴ Aydınlı, “Osmanlı'dan Günümüze Türk Tasavvuf Mûsikîsi, Mûsikîşinas Başlıklı Dergi”, 249.

16. yüzyıla tasavvufî yönden bakıldığında Hz. Mevlânâ ve Yunus Emre'nin tesirinin devam ettiğini görmekteyiz. Bilhassa halk söyleyişi arûz ve hece ile ilâhî tarzının güçlü ifadeleri farklı dil ve gönüllerden aynı heyecan ile devam etmiştir. Bu yüzyılda bazı tarikatler ve mutasavvıflar önemli izler bırakmıştır. Mûsikî ile iç içe olmuş tarikatlerden biri de İbrahim Gülşenî (ö.1534), tarafından kurulan Gülşenîlik'tir. 16. yüzyıldan itibaren Mısır merkez olmak üzere Anadolu ve Balkanlar'da faaliyet gösteren Gülşenîlik, bölgede kurduğu tekkeler aracılığıyla toplumun sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlamıştır. Daha da önemlisi bu tekkeler Türk mûsikîsinin hayat bulduğu ve icra edildiği yerler olarak tarihe geçmiştir.¹ Dönemin mutasavvıflarından olan Pir Sultan Abdal (ö. 1590), Halvetiyye'den Seyyid Seyfullah (ö. 1601) ve Celvetiyye'den Muhyiddin Üftâde (ö. 1580) gibi simaları dinî tasavvufî açıdan mûsikî hizmetlerine katkı sağlamış kimseler olarak zikredebiliriz.²

17. yüzyıl, Osmanlı Türk mûsikîsinin hem bestekârlık hem de icrâcılık alanında önemli ilerlemeler kaydettiği, dinî mûsikînin ise özellikle tasavvufî yönüyle tekkelerde gelişim gösterdiği bir dönemdir. Türk mûsikîsinin üç kıtaya yayılmasında tarikatların etkisi büyük olmuştur. Zira büyük Türk mutasavvıflarının yetiştirdiği idareciler ve talebeler, İslâm coğrafyasının farklı bölgelerinde tekkelerde faaliyet göstererek mûsikîde de önemli eserlere imza atmışlardır. Sultan IV. Murad (ö. 1640) ve Sultan IV. Mehmed (ö. 1687) gibi padişahların mûsikî faaliyetlerini desteklemesi, bu sanatsal gelişime ivme kazandırmıştır. İstanbul, Edirne, Konya, Bağdat ve Şam gibi önemli şehirler, mûsikîşinas sanatçıların merkezi haline gelmiştir. Bu asırda câmi mûsikîsi formları ve Mevlid-i Şerîf icrâsı belirgin bir gelişim göstermiştir. Özellikle Hatip Zâkirî Hasan Efendi (1545-1623), bu asırda yaşamış önemli simalardandır. Hasan Efendi, özellikle câmi mûsikîsi formunda bestelediği eserlerle tanınmıştır. Hasan Efendi'nin zamanımıza ulaşan besteleri arasında bayâtî bayram ve cumâ salâtı, dikleş-hâverân sabah salâtı ve hüseyinî cenaze salâtı, nühüft Mersiye-i İmam Hüseyin Hasan Efendi'nin bestelediği önemli dinî mûsikî formu eserlerindendir.³ Ali Ufki Bey (ö. 1675) de asrın önemli mûsikîşinas simalarındandır. Ufki Bey'in günümüze saz eseri, ilâhî, tesbih ve şarkı formunda besteleri ulaşmıştır.⁴

¹ Hüseyin Akpınar, Gülşenîlik'te Mûsikî ve Mûsikîşinaslar (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tasavvuf Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2004), 140.

² Kanık, Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (16. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi, 53.

³ Nuri Özcan, "Hasan Efendi, Zâkirî", TDV İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/319.

⁴ Turgut Kut, "Ali Ufki Bey", TDV İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/456-457.

Bu asrın en önemli şâirlerinden olan Niyâzî-i Mısrî (ö. 1694), Abdülmecîd Sivâsî (ö. 1639) ve Gaybî Sun'ullah Efendi (ö. 1676?) gibi pek çok mutasavvıf şâir, dinî mûsikî eserlerinin güftelerini oluşturan şiirler/yazılar kaleme almışlardır.¹

18. yüzyıl Osmanlı tarihinde III. Ahmed Han (ö. 1730) döneminde yoğun sanatsal faaliyetler sergilenmiştir. Nâbî (ö. 1712), Nedîm (ö. 1730), Nâilî (ö. 1738) ve divan edebîyatının meşhur şairlerinden Şeyh Gâlib (ö. 1798) gibi önemli şahsiyetler 18. yüzyılda yaşamış, bazı ilâhi bestelerinin güfte kaynağı olan şiirler kaleme almışlardır. 18. yüzyılda dinî mûsikî eserleri çoğalmıştır. Dergâhlarda yapılan zikirler neticesinde tekke mûsikîsi canlılık kazanmış, mûsikî eserleri ve mutasavvıf sanatkarlar çoğalmıştır. Tekkelerde gelişen mûsikî tavrı câmi mûsikîsine de sirayet etmiş, dinî mûsikî alanında ilâhi, tesbîh, na't, tevşîh gibi yeni formlar bestelenmiştir.²

Buhûrîzâde Mustafa İtrî (ö. 1712)'nin ön plana çıkan yönü bestekârlığıdır. Türk mûsikîsinin câmi, tekke ve klasik mûsikî alanlarında peşrev, saz semâisi, kâr, beste, semâi, âyin, na't, durak, tevşîh, tekbir, salâ ve ilâhi olmak üzere hemen her formda eser vermiş nadir sanatkarlardan olan İtrî'nin eserleri alışılmışın dışında bir melodi örgüsüne sahiptir. Segâh tekbîr, segâh salât-ı ümmiyye, dilkeşhâverân salâ, mâye cuma salâsı, pençgâh, rast, terâvih usûlü kendisinin dinî mûsikî formundaki muhteşem eser ve terkiplerinden bazılarıdır.³

Ayrıca câmilerde müezzinlik ve teravih namazı arasında makam değiştirme usûlünün İtrî tarafından tanzim edildiği rivâyet edilmektedir. Bu yüzyılda yaşayan Gülşenî Tarikatı Şeyhi Dervîş Ali Şîrûganî (ö. 1714), dinî mûsikî alanında savt, tesbîh ve ilâhi gibi türlerde yüzlerce eser bestelemiştir. Kutbünnâyî Osman Dede (ö. 1729) dönemin en önemli mûsikîşinaslarından. Farklı makamlardan ve münâcâttan oluşan mirâciye formundaki manzum eseri mevlevîhânelerde ve birçok tarikat dergâhında yüzyıllarca okutulan değerli bir eserdir. Halvetî Şeyhi Çâlâkzâde Mustafa (ö. 1757), Dervîş Ali Şîrûganî'den sonra bu dönemde en çok bestesi olan önemli bir bestekârdır. Dönemin mevlithânı ve zâkiri olarak ün yapmıştır.⁴

¹ Hüseyin Akpınar, Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (17. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi (Ankara: Grafiker Yay., 2021), 53-57.

² Cemal Karabaşoğlu, Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (18. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi (Ankara: Grafiker Yay., 2021), 52.

³ Hatice Özdoğan, "Buhûrîzâde Mustafa İtrî", Genç Atabe Dergisi 2 (2021), 51.

⁴ Karabaşoğlu, Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (18. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi, 60-61.

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin pek çok siyasi, askerî ve kültürel değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Değişimin ve batılılaşmanın mukaddimesi olan bu dönemden, Osmanlı mûsikîsi de nasibini almıştır.¹ 19. yüzyılın sonlarında Batı notası yaygınlaşmış olmasına rağmen, meşk sistemi denilen hoca tarafından talebeye usûl, tavır ve ezberletme aktarımının yapıldığı mûsikî meclisleri rağbet görmüştür. Sarayın haricinde kalan tekkelerde, camilerde esnaf loncalarında, cemiyet, konak ve ev gibi mekanlarda mevlid-i şerifler, ilâhiler ve bazı mûsikî eserleri söylenmiştir.² Her ne kadar dinî mûsikî alanında bestelenen na'tler ve Ramazan ilâhileri olsa da, bu dönemde durak, tevşîh, mersiye gibi icrâsı maharet isteyen formlara olan rağbet azalmıştır. Tekke mûsikîsi açısından Mevlevî mûsikîsi, mûsikîye ilgi gösteren III. Selim ve II. Mahmûd'un da desteğiyle canlılığını korumuştur. Bu dönemde Mevlevîhâneler bir nevi sanat mektebi olmuş, çok sayıda mûsikîşinas yetiştirmiştir.³ 19. yüzyılda temâyüz etmiş bazı mûsikîşinaslara örnek verelim: Sultan III. Selim Han (1789-1807) hem padişah hem bestekârdır. Bir Mevlevî âyiniyle beraber günümüze yüzü aşkın bestesi ulaşmıştır. Hammamîzâde İsmâil Dede Efendi (1778-1846) İstanbul'da doğmuştur. Mehmet Efendi gibi dönemin üstadlarından mûsikî dersi almıştır. Yedi adet Mevlevî âyini ile birlikte günümüze ulaşan 300'e yakın bestesinden 50 kadarı dinî mûsikî ile ilgilidir.⁴ Hacı Ârif Bey (1831-1885) İstanbul'da Zekâî Dede ve İsmâil Dede'den ders almıştır. Mızıka-i Hümayûn'da mûsikî dersi alan bestekârın dinî mûsikîye ait besteleri vardır. *Mecmûa-i Ârifî* adında bir güfte mecmuası vardır. Zekâî Dede (ö. 1897) İstanbul'da doğmuştur. İsmâil Dede gibi dönemin üstadlarından ders aldı. Klasik mûsikî geleneğini sürdürmeye çalışan Zekâî Dede'nin günümüze ulaşan 100 kadar bestesi vardır. Ahmed Irsoy, Rauf Yekta gibi birçok talebe yetiştirmiştir.⁵

¹ Arif Güzel, "XIX. Yüzyılda Pişano ve Osmanlı Kadını", Akademik Tarihve Düşünce Dergisi 8/1 (2020), 251.

² Alaaddin Yavaşca, "İstanbul Mûsikî Hayatı: Saray Dışında Mûsikî Hayatı", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994), 5/527; Muhammed Burak Tut, Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi 12947 Numaralı Şuğul ve İlâhî Mecmuasının İncelenmesi (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2025), 15.

³ Sezai Küçük, XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler (İstanbul: Yüksek Öğretim Kurulu Dökümantasyon Merkezi, 2000), 336.

⁴ Nuzhet Saadetin Ergun, Türk Mûsikîsi Antolojisi (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., 1943), II/399-401.

⁵ Selman Benlioğlu, Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (19. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi (Ankara: Grafiker Yay., 2021), 66-67.

2.1.1.5. Türkiye’de Dinî Mûsikî Kültürünün Yakın Geçmişteki Durumu

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte, Osmanlı'dan miras kalan zengin sanatsal birikime rağmen, batılılaşmanın da etkisiyle bazı kültürel alanlarda dönüşümler yaşanmıştır. Bu değişimler özellikle dinî mûsikîyi, mûsikî teorisini ve repertuarını zayıflatmıştır. Mûsikî eğitimi kurumları da bu dönemde değişimler geçirmiştir. 1922'de Terakkî-i Mûsikî Mektebi'nde başlayan eğitim, ardından Dârü'l-Feyzi'l-Mûsikî ve daha sonra Üsküdar Mûsikî Cemiyeti'ne dönüşmüştür. Tekkelerde ve câmilerde yapılan mûsikî icrâları kısıtlanmış, batı mûsikîsi ve tarzı yaygınlaşarak mûsikînin daha çok eğlence aracı olarak kullanılmasına sebep olmuştur. Hilafetin kaldırılması, tevhid-i tadrîsât kanununun çıkarılması, harf inkılabının gerçekleştirilmesi ve 1925'te tekke ve zaviyelerin kapatılması gibi uygulamalar da geleneksel dinî mûsikî ile olan bağı önemli ölçüde zayıflatmıştır. 1927-1934 yılları arasında radyolarda Türk mûsikîsi yayınlarına yer verilmemiştir. Bu süreçte geleneksel nota ve meşk mûsikîsi oldukça zayıflamış, yerine Batı mûsikîsi ön plana çıkarılmıştır. Devletin bu mûsikî kültürü üzerindeki baskıcı tutumu halk arasında pek kabul görmemiştir. Halk bir müddet mûsikîyi Mısır, Suriye ve Irak radyolarından Arabî mûsikî tavrı üzerine dinlemeler yapmış, dolayısıyla bu tavır sonraki yıllarda arabesk mûsikî kültürü şeklinde ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın ortalarından itibaren gerilemeye başlayan dinî mûsikî, bu süreçte uzun bir süre toparlanamamıştır. Ancak Sadettin Kaynak ve Hüseyin Sebilci gibi hâfız mûsikîşinaslar, teori ve icrâ açısından dinî mûsikîyi yaşatmak için büyük çaba gösterecekleri de onların çabaları genel ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalmıştır.¹ 1975'ten sonra Devlet Klasik Türk Müziği Korosu'nun kurulması ile geleneksel Türk mûsikîsi ve dinî mûsikîsinin korunmasında ve geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. 20. yüzyılın bu son çeyreğinde TRT ve kültür bakanlığına bağlı olarak halk mûsikîsi klasik Türk mûsikîsi ve dinî mûsikî koroları kurulmuştur. Ayrıca İHL ve ilahiyat fakültelerinde dinî mûsikî dersleri verilmiştir. İlahiyat fakültelerinde kurulan Türk din mûsikîsi ana bilim dalında görev yapan akademisyenler ve talebeleri özverili çalışmalarıyla bilgi üretmiş ve icrâ çalışmaları yapmıştır. Buna rağmen imam hatip liselerinde, ilahiyat fakültelerinde ve DİB Kur'an kurslarında verilen seçmeli ve sınırlı dinî mûsikî derslerinin bu alandaki ihtiyacı karşılamakta eksik kaldığı düşünülmektedir.²

¹ Mehmet Öncel, Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (20. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi (Ankara: Grafiker Yay., 2021), 69-70.

² Dinî Mûsikî Programı (Ankara: Eğitim Programları ve Koordinasyon Daire Başkanlığı, 2024), 7.

2.1.2. Dîb Dinî Mûsikî Kursu

2.1.2.1. Dîb Bünyesinde Dinî Mûsikî Eğitimi Kapsamında Düzenlenen Çeşitli Programlar

2.1.2.1.1. Kur'an-ı Kerim Tilaveti

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma becerilerini geliştirmek amacıyla çeşitli eğitim programları yürütmektedir. Bu programlardan dinî mûsikî programı, hüsn-i tilavet kursları ve tashih-i huruf kursları örnek olarak zikredilebilir. Bu eğitimlerde, aşr-ı şerif kompozisyonu oluşturma ve makamlara uygun bir şekilde icrâ etme becerileri kazandırılmaktadır.¹

Bu eğitim faaliyetlerine ek olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı koordinasyonunda her yıl "Din Görevlileri Arası Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması" düzenlenmektedir. İl ve bölge elemelerinin ardından Türkiye birincisinin belirlendiği bu yarışma, din görevlileri arasında Kur'an-ı Kerim'i daha güzel okuma gayretlerini teşvik etmenin yanı sıra, dinî mûsikî eğitimi alanında da önemli bir rol oynamaktadır. Yarışma, hem katılımcılar arasında bir heyecan uyandırmakta hem de Kur'an-ı Kerim tilaveti kalitesinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır.

Câmilerde, özellikle imam hatip ve müezzin kayyımlar tarafından usûlüne uygun icrâ edilen aşr-ı şerifler, dinleyenler üzerinde derin etki bırakmakta ve Ayasofya, Sultanahmet gibi büyük câmilerdeki Kur'an-ı Kerim tilavetleri halk için dolaylı bir eğitim sağlamaktadır. Bu icrâların sosyal medyada paylaşılması ise, diğer din görevlileri ve halk için önemli bir referans oluşturarak tilavet tekniklerinin öğrenilmesine ve gelişimine katkıda bulunmaktadır.²

2.1.2.1.2. Tv Programları

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dinî mûsikî eğitimleri kapsamında, başta TRT Diyanet TV olmak üzere bazı TV programlarında düzenlediği mûsikî içerikli programlar, dinî mûsikî eğitimi kapsamında değerlendirilebilir. Programlara katılan dinî mûsikî sahasında üstat sanatçıların konuşmaları ve icrâ ettikleri mûsikî performansları, hem icrâcılar hem de dinleyiciler için önemli bir eğitsel değer taşımaktadır.

¹ Tacetdin Bıyık, Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Yapılan Mûsikî Çalışmaları (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 30.

² Ayasofya'da Kur'an-ı Kerim Tilaveti, Mü'min ve İnşirah Suresi (Erişim 15 Temmuz 2025).

Bâd-ı Sabâ, TRT Diyanet TV'de Prof. Dr. Fatih Koca tarafından sunulan, Türk tasavvuf mûsikîsinin seçkin sanatçılarının katıldığı bir programdır. Programa Diyanet İşleri Başkanlığı Tasavvuf Mûsikîsi Korosu sanatçıları da katılmıştır. Dinî mûsikî üzerine söyleşiler yapılarak ilâhi, kasîde gibi dinî mûsikî formları icrâ edilmiştir.¹

Nağmeden Gönüle, Diyanet TV ve Diyanet Radyo'da Ömer Faruk Güney tarafından sunulan, tasavvuf mûsikîsi icrâlarına yer veren bir programdır. Zengin ilâhî repertuarı üzerinden hem solo hem de koro okumalarının yapıldığı bu program, mûsikî geleneğinin yaygınlaşması ve güçlenmesi açısından önemlidir. "Nağmeden Gönüle", icrâcılar ve dinleyiciler için dinî mûsikî ilmi açısından eğitici bir rol üstlenmektedir.²

Gönül Makamı, Diyanet TV'de yayımlanan bu program, Agah Terzi'nin sunuculuğunda dinî mûsikînin tarihi şahsiyetlerinin hayatları ve eserlerini ele almaktadır. 2020 yılında başlayan program, her Pazar günü izleyiciyle buluşmuştur. Klasik tasavvuf mûsikîsi eserlerinin de seslendirildiği bu programda, Türkiye'nin önde gelen mûsikîşinas üstatları konuk edilmiş ve program 13 bölüm şeklinde tamamlanmıştır.³

Dilhane, Hafız Ahmet Çalışır'ın sunumu ve Ekrem Demirli'nin yorumuyla Diyanet TV'de yayımlanan bu program, Türk tasavvuf mûsikîsinden seçkin eserlerin seslendirildiği ve yorumlandığı bir yapımdır. 2019 yılında başlayan program, toplam 11 bölümden oluşmaktadır.⁴

Gönülden Sesler, Murat Doğru'nun sunumuyla Kanal 7'de yayımlanan bir ilâhî yarışması programıdır. Tasavvuf sanatçısı ve akademisyen Mustafa Demirci, İkbâl Gülpınar ve Yıldırım Bekçi'nin jüri üyesi olduğu yarışmaya Halil Necipoğlu gibi sürpriz jüri üyeleri de katılmıştır. Türkiye'nin farklı illerinden katılan yarışmacılar hafta ve final derecesine girmek için performans sergilemişlerdir. Programda seslendirilen ilâhîler izleyiciler için eğitsel bir değer taşımaktadır. 2011 yılında başlayan program 13 hafta sürmüştür.⁵

¹ Haz. Koca Fatih, Bad-ı Saba, Diyanet TV Ankara (22 Ekim 2014).

² Haz. Ömer Faruk Güney, Nağme'den Gönüle, Diyanet TV Ankara (29 Nisan 2019).

³ Haz. Agah Terzi, Gönül Makamı, Diyanet TV Ankara (11 Ocak 2020).

⁴ Haz. Hafız Ahmet Çalışır, Dilhâne, Diyanet TV Ankara (11 Ocak 2019).

⁵ Haz. Murat Doğru, Gönülden Sesler, Kanal 7 İstanbul (31 Temmuz 2011).

2.1.2.1.3. Ezanlar

Diyanet İşleri Başkanlığının da ezanın güzel okunması için yoğun çaba sarf edip dönem dönem uzun ya da kısa süreli kurs ve seminerler düzenleyerek veya hizmet içi eğitim kurslarının müfredatına ezanı güzel okuma dersleri koyarak bu konuda büyük gayretleri olmuştur. Bu çalışmalardan birisi de “Ezanı Güzel Okuma Öğretim Programı”dır.¹ Bunun yanında Diyanet TV aracılığıyla “Ezanı Güzel Okuma Yarışması’nın”² düzenlenmesi başta yarışmacılar olmak üzere kısmen dinleyenler için de DİB aracılığıyla Türkiye’de dinî mûsikî eğitimine katkı sağlamıştır. Ayrıca ezanların Türkiye’nin bütün câmlerinden okunarak halka duyurulması dolaylı olarak dinleyenlerin eğitilmesine katkı sağladığı düşünülebilir.

2.1.2.1.4. Mevlid-i Şerif Programları

Mevlid okuma geleneği, Osmanlı ve Türkiye’de yaygın bir uygulama olmuştur. Özellikle Cumhuriyet’in erken dönemlerinde, Kur'an-ı Kerim okuma ve okutma faaliyetlerinin kısıtlandığı zamanlarda,³ mevlit okuma pratikleri Müslümanların dinî duyarlılıklarını ifade etmelerinde önemli bir araç olarak öne çıkmıştır.⁴

Bir dinî mûsikî formu olarak kabul edilen mevlid-i şerif, farklı makam ve mekanlarda icrâ edilmiştir. DİB bünyesindeki gönüllü ve eğitimli din görevlileri, bu manevi görevi başarılı icrâlarla yerine getirmişlerdir. Birden fazla icrâcının özellikle büyük câmlerde sade sesleriyle yaptığı mevlid dinletisi, bu dinî mûsikî zenginliğinin geniş halk kesimlerine yayılmasına katkı sağlamıştır. DİB, mevlit okuma geleneğinin yaşatılması ve geliştirilmesi amacıyla eğitim faaliyetleri de yürütmektedir. Bu kapsamda, DİB Akademi bünyesinde "Mevlid-i Şerifi Güzel Okuma Kursları" düzenlenmiştir.⁵ Ayrıca, Diyanet TV’de gerçekleştirilen "Mevlid-i Şerifi Güzel Okuma Yarışmaları"⁶ dinleyenlere dinî mûsikî eğitimi sunarak bu alandaki bilgi ve farkındalığı artırmıştır.

¹ Bıyık, Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Yapılan Mûsikî Çalışmaları, 45.

² Haz. Mesut Uçakan, Ezanı Güzel Okuma Yarışması Diyanet TV (26 Ocak 2019).

³ Öncel, Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (20. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi, 69.

⁴ Ahmet Yaşar Ocak, Türkler, İslâm ve Çağdaşlaşma (İstanbul: Timaş Yayınları, 2006), Genel Muhteviyat.

⁵ Diyanet Akademisi Faliyet Raporu 2023 (25 Temmuz 2025), 42.

⁶ Haz. Mesut Uçakan, Vesiletü’n Necat Mevlid-i Şerifi Güzel Okuma Yarışması, Diyanet TV (29 Ekim 2022).

2.1.2.2. DİB Mûsikî Çalışmalarına Katkı Sağlayan Bazı Şahsiyetler

DİB bünyesinde din görevlisi olan veya farklı kurumlara geçmiş bulunan birçok değerli hocalarımız bulunmaktadır. Biz yakın geçmişten günümüze kadar tabir yerindeyse dinî mûsikîye gönül vermiş, bu alanda yıllarca eğitim faaliyetlerinde aktif görev almış bazı isimleri yaptıkları çalışmaları özetleyerek sıralayacağız.

Prof. Dr. Ali Bardakoğlu (2003-2010), DİB başkanlığı sürecinde başkanlık bünyesinde yapılan mûsikî çalışmalarına (2007 yılında kurulan bayan ve erkek din görevlilerinden oluşan koronun kurulması gibi) kurumsal destek sağlamıştır.

Prof. Dr. Mehmet Görmez (2010-2017), DİB başkanlığı sürecinde mûsikî çalışmalarına kurumsal desteğini sürdürmüş ve ilk olarak 2013 yılında başlayan DMK'nın kurulmasına ve 2007 yılında kurulan başkanlık tasavvuf mûsikîsi korosunun yaşatılmasına yol açmıştır.¹

Ahmet Hatipoğlu (d. 1933, Burdur- ö. 2015, Ankara), Türk sanatçı ve tasavvuf mûsikîsi icrâcısıdır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1961 yılında mezun oldu. Sanat hayatına 1955 yılında Ankara radiosunda ses sanatçısı olarak başladı. Burada tambur eğitimi, ses yönetmenliği ve Türk mûsikîsi müdürlüğü görevlerinde bulundu. Hatipoğlu'nun bestelediği eserler arasında dinî mûsikî alanında önemli bir yer tutan “hicaz-dua-zikir”, “uşşak esma zikri” gibi uzun besteleri bulunmaktadır.² Bu eserler DMK'da Prof. Dr. Fatih Koca, Dr. Ali Osman Alaca gibi eğitim görevlileri tarafından eğitim alan kursiyerlere öğretilmiştir. Klasik eserlerden Kutb-i Nây'î Osman Dede'nin (ö. 1729) olan “mîrâciye” formunun tamamı notalara dayalı olarak Hatipoğlu'nun rehberliğinde okutularak kayda (TRT repertuar arşivlerine) alınmıştır. 2012 yılında Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'nü almıştır. Hatipoğlu doğrudan veya dolaylı olarak DİB bünyesinde mûsikî eğitim faaliyetlerine özellikle bestekârlık yönüyle ve yetiştirdiği talebeler aracılığıyla önemli katkılar sağlamıştır.³

¹ Ömer Faruk Güney, “Ömer Faruk Güney İle DİB Mûsikî Çalışmaları Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme” (30 Eylül 2025).

² “Ahmet Hatipoğlu'nun Mûsikî Çalışmalarına Dair Biyografik Araştırma” (Erişim 15 Ekim 2025).

³ Güney, “Ömer Faruk Güney İle DİB Mûsikî Çalışmaları Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme” (30 Eylül 2025).

İsmail Coşar (1950-2020), Bursa'nın Çağlayan köyünde doğdu. Genç yaşta hafızlığını ikmal etti. 1972 yılında imam-hatip olarak göreve başlayan Coşar, 1975 yılında Ankara Kocatepe Câmii'nde imam hatip ve müezzin kayyım olarak emekliliğine kadar görev yapmıştır.¹ “Türkiye'nin sesi” olarak tanınan Coşar ülkemizin en tanınan din görevlilerinden olmuştur. Kendisi dinî mûsikî formlarından ezan, kasîde ve mevlid okumaları ile ön plana çıkmıştır. Coşar güzel ve güçlü sesi yurt içi ve yurt dışında birçok dinî içerikli programın konuğu olmuştur. 2008 yılında Arafat'ta düzenlenen bir irşat programında ilâhî ve kasîde okumak üzere görev aldı. Coşar'ın, Gönül Bahçesi adlı tasavvuf mûsikîsi içerikli televizyon programı TRT Müzik kanalında yayımlandı. DİB bünyesinde tertip edilen eğitim programlarında da eğitim veren Coşar, oldukça zengin bir ses kaydı arşivini dinleyenlerine bırakmıştır.²

Prof. Dr. Mehmet Akkuş (d. 1955, Sındırgı), 1977 AÜİF mezunu olup, doktorasını tamamladıktan sonra 1996 yılında profesör unvanını almış, Tasavvuf ve Türk-İslâm Edebiyatı alanlarında önemli makale ve eserler yayımlamıştır.³ Akkuş'un Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n Necât adlı mevlid eserine yönelik iki temel çalışması bulunmaktadır: Birincisi, Uğur Derman ile hazırladığı ve Hacı Kâmil Akdik gibi şahsiyetlerin biyografik bilgilerini içeren, din görevlileri ve DMK kursiyerleri için kaynak teşkil eden DİB yayını Mevlid-i Şerîf Vesîletü'n Necât'tır. Bu eserde mevlid metninin 11 bölümden oluşan orijinal yapısı, Latin alfabesiyle ve Osmanlı Türkçesiyle birlikte sunulmuş, ayrıca metindeki anlaşılmayan kavramlara yönelik açıklamalar eklenmiştir.⁴ İkinci eseri ise, DİB'in çok yazarlı Mevlid şerhi kitabında eserin belirli bölümlerini (4, 6 ve 7) kaleme almasıdır.

Ömer Faruk Güney (d. 1979), imam hatip lisesini Kadıköy'de bitirdi. Konya Selçuk Üniversitesi Klasik Türk Müziği bölümünden mezun oldu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde dinî mûsikî alanında yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2001 yılında Karabük'te imam hatip olarak göreve başladı. 2015 yılından günümüze (2025) kadar TRT ses sanatçısı olarak görev yapmaktadır.

¹ “İsmail Coşar'ın Hayatı ve Mûsikî Yönü”, Hayatı İncelerken, Dost TV Ankara (20 Ekim 2025).

² Güney, “Ömer Faruk Güney İle DİB Mûsikî Çalışmaları Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme” (30 Eylül 2025).

³ “Akademisyen Prof. Dr. Mehmet Akkuş Hakkındaki Biyografi Bilgileri” (21 Ekim 2025).

⁴ Mehmet Akkuş - Uğur Derman, Vesîletü'n- Necât (Mevlid) (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 5-9.

Güney, 10 yaşından itibaren dinî mûsikî ile iç içe yaşamıştır. 2007 yılında DİB Tasavuf Mûsikîsi Korosu'na Türkiye birincisi olarak kabul edilmiştir. Oluşturulan bu koroda başarısıyla ön plana çıkan Güney, 2009'dan 2015 yılına kadar DİB Tasavvuf Mûsikîsi Korosu şefi olarak görev yapmıştır. 2009 yılından günümüze (2025) kadar DİB bünyesinde düzenlenen hizmet içi eğitimlerin birçoğunda mûsikî öğretmeni olarak aktif görev yapmıştır. Eğitim merkezlerinde, il ve ilçe müftülüklerinde tashih-i huruf, ezan, hüsn-i tilavet kurslarında din görevlilerine yönelik mûsikî eğitimi vermiştir. 2015 yılında 5 makamda câmi mûsikîsi seti çıkarmıştır. Türkiye'nin il ve İlçelerinden birçoğunu (%80) gezerek çalıştığı bu set üzerinden eğitimler ve mini seminerler vermiştir. Güney, Prof. Dr. Fatih Koca ile beraber beş makamda (notalı) ezan eğitimi üzerine çalışmalar yaparak Türkiye genelinde eğitimler vermiştir. Yurt içi ve yurt dışında birçok din görevlisine câmi mûsikîsi eğitimi vermiştir. Ayrıca makamlara göre namazlarda okunacak sûrelerin örnek okunuşları üzerinde detaylı çalışmalar yaparak bu alanda Türkiye'de yapılan kıymetli bir çalışmaya imza atmıştır. Sosyal medya aracılığı ile câmi görevlilerinin bu model çalışmaya kolayca ulaşabilmelerini sağlamıştır. Bu çalışmalarının yanı sıra Güney, elif-ba seti, abdest alınışı, makamlı okunacak aşr-ı şerif örnekleri üzerine sesli kitap çalışması yapmıştır. Yaptığı birçok canlı yayında istek ilâhî eserlerini seslendirmiş, “Nağmeden Gönüle” gibi TV programlarında mûsikî üstatlarını konuk etmiş, dinî mûsikî ve tasavvuf mûsikîsi üzerine zengin içerikli programlar yapmıştır. Daha ismini sayamadığımız birçok eğitimde Güney, eğitim metodolojisi olarak pratik ve uygulama yöntemini kullanmıştır.¹

2.1.2.3. Dîb Dinî Mûsikî Kursu'nun Amaç Ve Hedefleri

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılan dinî mûsikî gelişim programının temel amacı, câmi içi ve dışı dinî, sosyal, kültürel toplantı ve etkinliklerde ihtiyaç duyulan mûsikî formlarını icrâ edebilecek yetkinlikte din görevlileri yetiştirmektir. Bu program, yerel faaliyetler yürütebilecek ve ekip çalışması yapabilecek din görevlilerinden meydana gelen grupları oluşturmayı hedeflemektedir. Kursiyerlerin, müftülükler bünyesinde, câmilerde veya diğer mecralarda toplum huzurunda düzenlenen dinî toplantılarda icrâ ve idare görevi üstlenebilecek özgüvenli ve girişimci şahsiyetler olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır.²

¹ Güney, “Ömer Faruk Güney İle DİB Mûsikî Çalışmaları Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme” (30 Eylül 2025).

² Dinî Mûsikî Programı, 7.

Programın hedefleri arasında, imam hatiplik ve müezzinlik görevlerinin mûsikî ilmiyle olan iç içeriğinin kavratılması ve bu konuda farkındalık oluşturulması da bulunmaktadır. Yetiştirilecek personelin, Kur'ân-ı Kerim tilaveti, tesbihat, ezan, salâ, na't, Mevlid-i Şerîf, ilâhî ler, kasîde, tekbir, mihrabiye, münâcât ve temcât gibi mûsikî formlarını pedagojik tekniklerden faydalanarak doğru bir şekilde icrâ edebilmeleri ve muhatap kitleye aktarabilmeleri hedeflenmektedir. Ayrıca, icrâ sırasında karşılaşılabilecek yaygın hataları düzeltebilecek yöntem ve tekniklere sahip olmaları da amaçlanmaktadır.¹ Kursiyerlerin sesi doğru kullanma, nefes eğitimi ve mikrofon kullanma becerilerinin geliştirilmesi de programın önemli hedefleri arasında yer almaktadır.²

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki eğitim merkezleri ile il ve ilçe müftülüklerinde, personeli mesleğe hazırlık amacıyla düzenlenen eğitim programları içerisinde dinî mûsikî dersleri de yer almaktadır. Bu dersleri çoğunlukla Diyanet personeli olmayan kişiler veya resmi mûsikî eğitimi almadığı hâlde kendini bu alanda geliştirmiş imam ve müezzinler gibi hocalar vermiştir. DİB, bu hizmet içi eğitim programlarında dinî mûsikî alanında yeterli donanıma sahip kimselerin görev almasını hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda ve ilerleyen yıllarda dinî mûsikî eğitim görevlilerine olan ihtiyacın daha da artacağı öngörüsünden hareketle Dinî Mûsikî Programı planlanmıştır.³

2.1.2.4. DİB Bünyesinde Dmk Eğitiminin Başlangıcı

Cumhuriyet döneminde zayıflayan dinî mûsikî geleneğini canlandırmak ve İtrî'nin, Hatîb Zâkirî Hasan Efendi'nin ve Dede Efendi'nin mirasını ihya etmek amacıyla sistematik bir eğitim programının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu programın temel hedefi, geleneksel câmi ve tekke mûsikîsinin yeniden canlandırılması ve bu eserleri icrâ edebilecek sanatkâr şahsiyetlerin yetiştirilmesi ihtiyacını karşılamaktır. Dinî mûsikî zenginliğini tarihten geleceğe taşımak için sistematik bir eğitim kurumunun oluşturulması önem arz etmiştir.⁴

¹ Bıyık, Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Yapılan Mûsikî Çalışmaları, 70.

² Ali Osman Alaca, "Ali Osman Alaca ile DİB Dinî Mûsikî Kursu Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme" (02 Aralık 2023).

³ Bıyık, Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Yapılan Mûsikî Çalışmaları, 70.

⁴ Dinî Mûsikî Programı, 7.

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde dinî mûsikî alanındaki ilk kurumsal girişim, 2007 yılında Türkiye'nin çeşitli şehirlerinden seçilen yetenekli din görevlilerinden oluşan Diyanet İşleri Başkanlığı Türk Tasavvuf Mûsikîsi Korosu'nun kurulmasıyla atılmıştır. Bu oluşum, Prof. Dr. Fatih Koca ve Prof. Dr. Ali Erbaş gibi akademisyenlerin girişimiyle hayata geçirilmiştir. Bestekâr ve akademisyen Prof. Dr. Fatih Koca, profesyonel sazlar ve koro üyeleriyle yoğun çalışmalar yaparak tasavvufi içerikli konser programları sunmuştur. Koro, ilerleyen yıllarda faaliyetlerini sürdürmüş, 2009-2015 yılları arasında koronun yönetimini devralan Ömer Faruk Güney, DİB Tasavvuf Mûsikîsi Korosu'nun şefliğini yapmıştır. 2015 yılından itibaren ise DİB başkanlık müşavirlerinden Dr. Ali Osman Alaca koronun yönetimini devralmıştır.

2013 yılında ilk kez açılan dinî mûsikî kursunun altyapısı, önceki başkanların altyapı çalışmalarını geliştirmek sureti ile dönemin DİB başkanı Prof. Dr. Ali Erbaş, 1990'lı yıllardan günümüze uzunca zaman mûsikî alanında DİB câmiasına değerli çalışmalarıyla katkı sunan AÜİF akademisyenlerinden Prof. Dr. Fatih Koca, 2013 yılı İstanbul dinî mûsikî kursunun koordinatörlüğünü üstlenen Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi ve halen Ankara'da mûsikî eğitim görevlisi olan Dr. Ali Osman Alaca gibi hocalarımızın ortak katkı ve çalışmalarıyla oluşturulmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde 2013 yılında mûsikî nazariyatı ve nota eğitiminin de verildiği daha kapsamlı ve sistematik bir kurs açma çalışması başlatılmıştır. İlk olarak 2013 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı I. Dönem Dinî Mûsikî Kursu açılmış, seçilen din görevlileri bu programda eğitimlerini tamamlayarak 2014 yılında mezun olmuşlardır.¹

2.1.2.5. Dinî Mûsikî Programındaki Dersler Ve Kredileri Tablosunun İncelenmesi

2013 ve 2015 yıllarında hazırlanan Dinî Mûsikî Programı, DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı tarafından ele alınmıştır. 2024 yılında ise bu çalışma, DİB Diyanet Akademisi Eğitim Programları ve Koordinasyon Daire Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır.

¹ Fatih Koca, "Fatih Koca ile DİB Mûsikî Kursuna Yaptığı Katkılar Hakkında Yapılan Mülâkat".

2013 yılında hazırlanan dinî mûsikî programında birtakım değişiklikler yapılmıştır. 2015 ve 2024 yıllarında yenilenen programda bazı derslerde ve ders saatlerinde güncellemeler, değişiklikler yapılmıştır. Zaman içerisinde sahada hissedilen ihtiyaca göre DMP üzerinde yapılan bu değişimler, eğitimin olumlu yönde geliştiğini göstermektedir.

Çizelge 2.1. 2013 yılında hazırlanan DMP dersler ve kredileri tablosu

ÖĞRENİM ALANLARI	1. DÖNEM	2. DÖNEM	3. DÖNEM	TOPLAM KREDİ
Dinî Mûsikî Tarihi	Dinî Mûsikî Formları 2x12=14	İlk Dönem İslâm Dünyası Mûsikî Çalışmaları 3x12=24	Türk İslâm Dünyasında Mûsikî Çalışmaları-1 3x12=36	96 Saat
Mûsikî Nazariyatı	Ses Eğitimi 2x12=24 Türk Mûsikîsi Nazariyatı-1 4x12=48 Solfej 4x12=48	Türk Mûsikîsi Nazariyatı-2 5x12=60	Türk Mûsikîsi Nazariyatı-3 5x12=60	240 Saat
Repertuvar	Meşk-I 4x12=48	Meşk-II 6x12=72	Meşk-III 6x12=72	192 Saat
Dinî Mûsikî Edebiyatı	Dinî Mûsikî Formlarının Güfte İncelemesi 2x12=24	Dinî Mûsikîde Âdâp ve Erkân 2x12=24	Dîvân Okumaları 2x12=24 Mesnevî Okumaları 2x12=24	96 Saat
Uygulamalar	Makamların Kur'an ve Mûezzinlikte Uygulanması-I 4x12=48	Makamların Kur'an ve Mûezzinlikte Uygulanması-II 4x12=48	Makamların Kur'an ve Mûezzinlikte Uygulanması-III 2x12=24	216 Saat

Çizelge 2.2. 2015 yılında hazırlanan DMP dersler ve kredileri tablosu

Öğrenim Alanları	1. Dönem (3 Ay)	2. Dönem (3 Ay)	3. Dönem (3 Ay)	Toplam Kredi
Dinî Mûsikî Tarihi	Türk Din Mûsikîsi (Tarih ve Formlar) 2x12=14			24
Mûsikî Nazariyatı	Ses Eğitimi-I 2x12=24 Türk Mûsikî Nazariyatı-I 5x12=60 Solfej-I 4x12=48	Ses Eğitimi-II 2x12=24 Türk Mûsikî Nazariyatı-II 5x12=60 Solfej-II 4x12=48	Ses Eğitimi III 2x12=24 Türk Mûsikî Nazariyatı-III 5x12=60 Solfej-III 4x12=48	396
Repertuvar	Meşk-I 4x12=48	Meşk-II 4x12=48	Meşk-III 4x12=48	144
Dinî Mûsikî Tarihi	Dinî Mûsikî Edebiyatının Güfte İncelemesi 2x12=24	Divân Okumaları-I 2x12=24	Divân Okumaları-II 2x12=24	72
Uygulamalar	Uygulamalı Dinî Mûsikî-I 5x12=60	Uygulamalı Dinî Mûsikî-II 7x12=84	Uygulamalı Dinî Mûsikî-III 7x12=84	228
Haftalık Ders Saati	24 Saat	24 Saat	24 Saat	
Dönem Toplamı	288 Saat	288 Saat	288 Saat	864

1. 2013 ve 2015 yıllarında hazırlanan Dinî Mûsikî Programı'na göre kurs, üçer aylık dönemlerden oluşan dokuz aylık bir sürede tamamlanmaktadır. Öğrenim alanları olarak işlenen dersler; Dinî Mûsikî Tarihi, Mûsikî Nazariyatı, Repertuar, Dinî Mûsikî Edebîyatı ve Uygulamalar şeklinde kategorize edilmiştir.

2. 2013 yılında hazırlanan programda Dinî Mûsikî Tarihi alanında "Formlar" ve "İlk Dönem İslâm Dünyası Mûsikî Çalışmaları" dersleri işlenmiştir. 2015 yılında hazırlanan programlarda ise ilk üç aylık dönem için "Türk Din Mûsikîsi" dersi "Formlar ve Tarih" olarak genişletilmiş, ancak son iki dönemde bu alana yer verilmemiştir.

3. Mûsikî Nazariyatı alanında "Ses Eğitimi" (24 saat) ve "Solfej" (48 saat) dersi 2013 programına göre ilk dönemle sınırlı kalmıştır. 2015 programında "Ses Eğitimi" (72 saat) ve "Solfej" (144 saat) dersleri her dönem işlenmiştir. "Türk Mûsikîsi Nazariyatı" dersi her iki programda da (2013'te 168 saat, 2015'te ise 180 saat) her dönem işlenmiştir.

4. Repertuar alanında 2013 ve 2015 programında "Meşk" dersleri her dönem yer almıştır. Bu ders 2013'te 192 saat, 2015'te ise azalarak 144 saat şeklinde işlenmiştir.

5. Dinî Mûsikî Edebîyatı alanında her iki programın ilk döneminde "Dinî Mûsikî Formlarının Güfte İncelemesi" (24 saat) dersi yer almıştır. 2013 programında "Dinî Mûsikîde Âdâb ve Erkân" (24 saat) dersinin yanında "Divan" (24 saat) ve "Mesnevi" (24 saat) okumaları dersi okutulmuştur. 2015 yılında ise kapsam daraltılarak "Güfte İncelemesi" (24 saat) dersinin yanında sadece "Divan Okumaları" (48 saat) dersi verilmiştir.

6. Uygulamalar alanında 2013 programında her dönem "Makamların Kur'an ve Müezzinlikte Uygulanması" dersi (48+48+24 saat) yer almıştır. İlave olarak son iki dönem "Uygulamalı Câmî ve Tekke Mûsikîsi Formları" dersi (48+48 saat) işlenmiştir. 2015 programında ise her dönem için daha genel adıyla "Uygulamalı Dinî Mûsikî" dersi (60+84+84 saat) bulunmaktadır.

Çizelge 2.3. 2024 yılında hazırlanan DMP dersler ve kredileri tablosu

Öğrenim Alanları	1. DONEM (3 AY)	2. DONEM (3 AY)	3. DONEM (3 AY)	TOPLAM KREDİ
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim-I 2x12=24	Kur'an-ı Kerim-II 4x12=48	Kur'an-ı Kerim-III 2x12=24	96
Dini Müsiki Tarihi	Türk Din Müsikiisi (Tarih ve Formlar) 2x12=24			24
Müsiki Nazariyatı	Ses Eğitimi-I 2x12=24 Türk Müsiki Nazariyatı-I 6x12=72 Solfej-I 4x12=48	Ses Eğitimi-II 2x12=24 Türk Müsiki Nazariyatı-II 6x12=72 Solfej-II 4x12=48	Ses Eğitimi-III 2x12=24 Türk Müsiki Nazariyatı-III 6x12=72 Solfej-III 4x12=48	432
Repertuar	Meşk-I 4x12=48	Meşk-II 4x12=48	Meşk-III 4x12=48	144
Dini Müsiki Edebiyatı	Dini Müsiki Formlarının Güfte İncelemesi 4x12=48			48
Uygulamalar	Uygulamalı Dini Müsiki-I 6x12=72	Uygulamalı Dini Müsiki-II 10x12=120	Uygulamalı Dini Müsiki-III 10x12=120	312
Öğretim Yöntemleri ve İletişim Bilgisi			Öğretim Yöntemleri ve İletişim Bilgisi 2x12=24	24
Genel Toplam	30x12=360	30x12=360	30x12=360	1008

1. 2024 programında öğrenim alanları ve içeriklerine dair belirgin değişiklikler yapılmıştır. “Kur'an-ı Kerim” ve “Öğretim Yöntemleri” ve “İletişim Bilgisi” dersleri programa ilave edilmiştir.

2. Kur'an-ı Kerim alanında her dönem (24+48+24 saat) "Kur'an-ı Kerim" dersi üç seviye şeklinde işlenmiştir.

3. Müsiki Nazariyatı ve Tarihi, Meşk ve Uygulamalar alanlarında 2024 programındaki dersler, toplam saatleri artmasına rağmen 2015 programıyla aynı içeriktedir.

4. Önceki programlara ilave olarak 2024 programında 24 saatlik "Öğretim Yöntemleri ve İletişim Bilgisi" dersi eklenmiştir.

5. “Uygulamalı Dinî Müsiki Dersi”nin kredileri her yeni program için artış göstermiştir (216-228-312 saat).

6. Nazariyat alanındaki dersler (“Solfej”, “Ses Eğitimi” ve “Türk Müsiki Nazariyatı”) hazırlanan üç program için sırasıyla 240, 396 ve 432 saat olmak üzere artarak en aktif alan olmuştur.

7. “Kur'an-ı Kerim” , “Öğretim Yöntemleri” ve “İletişim Bilgisi” dersi

müstakil alanlar olarak sadece 2024 programında yer almıştır.

8. Dinî Mûsikî Edebîyatı alanındaki ders ve derslerin kredileri her program için azalmış, sırasıyla 96, 72 ve 48 saat olarak uygulanmıştır.

9. Repertuar alanındaki "Meşk" (I, II, III) dersi 2013 programında 192 kredi, 2015 ve 2024 yıllarındaki programda ise 144 kredi olarak tanımlanmıştır.

10. Dinî mûsikî tarihi alanında "Türk Din Mûsikîsi" dersi her programın ilk döneminde uygulanmış, 2013 programında ayrıca "İlk Dönem İslâm Dünyasında Mûsikî Çalışmaları" adıyla uygulanmıştır.

11. Hazırlanan üç programda toplam ders kredileri artış göstermiş, sırasıyla 2013 yılında toplam 840, 2015 yılında 864, 2024 yılında ise 1080 kredilik dersler tanımlanmıştır.¹

12. Sonuç olarak, 2023 yılında Diyanet Akademi Başkanlığı'nın da kurulmasıyla hazırlanan DMP genişletilmiş ve geliştirilmiştir.

2.1.2.6. Dinî Mûsikî Kursu'na Dair Niceliksel Bilgiler

Dinî Mûsikî Kursu'nun ilk dönemi 2013'te açılmıştır. Beş yıllık bir aranın ardından 2018'de ikinci dönem başlamış, 2019'dan 2025'e kadar ise her yıl kesintisiz kurslar düzenlenerek bir sonraki yıl mezuniyet gerçekleştirilmiştir. Bazı dönemler (özellikle 2018-2019) koronavirüs salgını ve Ramazan ayının başlaması gibi sebeplerle sıkıştırılmış bir programla erken tamamlanmıştır. Her dönemde ortalama 20 kursiyer mezun edilmiştir. Kursun ara dönemlerinde yapılan eleme sınavında başarısız olan kursiyerlerin kurstan ilişkisi kesilmiştir. Dönem sonunda tekrar eleme sınavı yapılarak başarılı olanlara resmî mezuniyet belgesi verilmiştir.

Dinî Mûsikî Kursu, 24 Mart 2022 tarihinde Diyanet Akademi Başkanlığı'nın kurulmasına kadar Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Rıfat Börekçi Eğitim Merkezi'nde yürütülmüştür. 2022-2023 eğitim dönemi dahil olmak üzere sonraki yıllarda ise Ankara Kocatepe Câmii'nin yanında bulunan Diyanet Akademisi Ankara Rıfat Börekçi Dinî İhtisas Merkezi binasında eğitim faaliyetlerine devam edilmiştir.

¹ Merve Özşahin, Diyanet Akademisi Eğitim Faaliyetleri Arasında Yer Alan Dinî Mûsikî Programının İncelenmesi (Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 25,26.

Her dönemden yaklaşık 20 kursiyer olmak üzere, 2025 yılı itibarıyla toplamda sekiz eğitim dönemi için yaklaşık 160 din görevlisi eğitim almıştır. Bu süreçte görev alan eğitimci sayısı ve eğitimcilerin yeterlilik durumlarına dair ilave bilgiler ileride açıklanacaktır.

DİB bünyesindeki dinî mûsikî eğitim faaliyetleri son yıllarda önemli bir gelişim kaydetmiştir. Gerek dinî mûsikî programında gerekse hüsn-i tilavet kurslarında müfredat güncellemeleri yapılarak mûsikî derslerinin kapsamı genişletilmiştir. Bunlara ek olarak, mevlid-i şerifî güzel okuma kursu, ezanı güzel okuma programı ve Kur'an kurslarında dinî mûsikî dersleri uygulaması gibi çeşitli programlar da geliştirilmiştir.

2.1.2.7. Dmk'ya Kursiyer Seçim Süreci Ve Temel Kriterler

Diyanet İşleri Başkanlığı, dinî mûsikî faaliyetlerinin Türkiye genelinde yaygınlaşmasını ve gelişimini hedeflemektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin her şehrinden şartları taşıyan din görevlilerinin Ankara'da DMK'da aldığı dinî mûsikî eğitimi ile kendi görev bölgelerine gönderilmesi, bu amacın somut bir göstergesidir. Sekiz dönemlik süreçte, bazılarında hiç katılmazken, bazı şehirlerden birden fazla kursiyer katılmıştır. Böylece, farklı bölgelerden katılan kursiyerlerin yerel mûsikî icrâ tavırları ve kültürel farklılıkları, kursiyerler arasında zenginlik oluşturmuştur.

Kursiyer seçim süreci tamamen DİB tarafından yönetilmiştir. Öncelikle Ankara'da gerekli eğitim altyapısı hazırlandıktan sonra, il müftülüklerine yerelde seçim yapması için bir üst yazı gönderilmiştir. Her şehirde, müftülük idarecileri ve akademisyenlerden oluşan komisyonlar kurulmuştur. Komisyon üyeleri, kendilerine verilen kontenjanlara göre yereldeki din görevlilerinden derece listesi oluşturmuşlardır. Diğer illerde de yapılan benzer işlemlerden sonra belirlenen isimler Ankara'ya gönderilmiştir. Ankara'da; Prof. Dr. Fatih Koca, Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi, Dr. Ali Osman Alaca, Dr. Cumhur Koca ve Ali Toprak gibi mûsikî hocalarından oluşan bir komisyon kurulmuştur. Türkiye'nin muhtelif şehirlerinden seçilen ve her yıl değişken olmakla birlikte ortalama 200-250 din görevlisi Ankara'da mûsikî kursunun mülâkat sınavını kazanmak için yarışmıştır. Komisyon tarafından yeterli görülen ortalama 20 isim Dinî Mûsikî Kursu'nu almaya hak kazanmıştır.¹

¹ Alaca, "Ali Osman Alaca ile DİB Dinî Mûsikî Kursu Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme" (02 Aralık 2023).

Dini Mûsikî Kursu'na kursiyer seçim sürecinde görev alan komisyon üyeleriyle yapılan görüşme neticesinde, temel kriterler şöyle özetlenebilir:

DMK'ya kursiyer seçme şartlarından biri adayların lisans mezunu olma zorunluluğudur. Zira ileride kendisine görev verilecek kursiyerlerin pedagojik altyapısının olması ve İslâmi ilimlere vakıf olması önem arz etmektedir. 2022, 2023 ve 2024 yıllarında önlisans ilahiyat mezunlarından ikişer kontenjan, 2025 yılında ise önlisans ilahiyat ve diğer lisans mezunlarından 6 kontenjan açılmıştır. DMK'ya kursiyer seçim kriterlerinde yıllara göre değişiklikler gözlemlenmiştir. Sınırlı da olsa önlisans mezunlarından alım yapılması yetenekli din görevlilerine yol açmak olarak düşünülebilir.

Kursiyer seçiminde öncelikle mûsikî kulağı, ezgi tekrarı ve zamanlara göre usûl vurabilme kabiliyetleri uygulamaya dayalı sorularla ölçülmektedir. Bunlara ilave olarak, farklı dinî mûsikî formları hakkında soru sorularak repertuvar bilgisi değerlendirilmektedir. Komisyon üyeleri, enstrüman eşliğinde adayın eser icrâ etmesini istemektedir. Böylece sesinin vüs'atini (genişliğini) ve lezzetini duyma imkanı elde etmektedir. Ayrıca, câmi mûsikîsi formlarından Kur'an-ı Kerim tilaveti, ezan, salâ gibi önem arz eden formların icrâ edilmesi istenmektedir. Kursiyer seçim sınavı için Ankara'ya giden din görevlileri, varsa çaldığı enstrümanlarını götürmekte ve becerilerini göstermektedir. Bu durum komisyon üyeleri tarafından dikkate alınmaktadır.

Dinî Mûsikî Kursu'na alınacak din görevlilerinde aranan şartlar;

1. 4 yıllık dinî yükseköğrenim mezunu olmak, (İstisna yıllar için önceki sayfaya bakınız)

2. Vaiz, Kur'an kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin-kayyım kadrolarında fiilen çalışıyor olmak,

3. Kur'an-ı Kerîm'i usûlüne uygun ve düzgün okumak, (Tashîh-i hurûf kursunu bitirmiş olmak tercih sebebidir)

4. Eda ve seda itibarıyla ileri düzeyde dinî mûsikî kabiliyeti olmak,

5. Adaylığı kaldırılmış olmak ve,

6. 1 Ocak 2014 tarihi itibarıyla 40 yaşını doldurmamış olma şartları DMK'ya başvuru şartları olarak duyurulmuştur.¹ (40 yaşından küçük olma şartı her dönem için geçerli olmuştur.)

2.1.3. Dîb Dinî Mûsikî Kursu'nda Görev Alan Eğitim Görevlileri

2.1.3.1. Prof. Dr. Fatih Koca

1. Özgeçmiş

Prof. Dr. Fatih Koca, 1971 yılında Amasya'da doğdu. İlkokul ve imam hatip lisesini Amasya'da bitirdi. 1983 yılında Amasya'da hafızlığını tamamladı. Küçük yaşlarında dedesi ve babası Hacı Dursun Koca'nın teşvikiyle mûsikî çalışmalarına başladı. 1992-1999 yılları arasında Ankara'da din görevlisi olarak görev yaptı. 1996'da ilahiyat fakülteleri arası Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması'nda Türkiye birincisi oldu. 1999 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2000 yılında AÜİF Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı'nda öğretim görevlisi oldu. 2004 yılında "Ahmet Hatipoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Mûsikî Anlayışı" adlı tezi yazarak yüksek lisans yaptı. 2013 yılında "İslâm Tarihi ve Medeniyetinde Salâlar ve Salâvatlar" adlı doktora tezini yazdı. Akademik kariyeri boyunca şimdiye kadar beş kitap, altı kitap bölümü ve 25'e yakın makale yayımladı (2025 itibarıyla).

Akademik çalışmalarının yanı sıra, ney icrasında gösterdiği yetkinlik ve icracı kimliğiyle de tanınan bir sanatçıdır. 25'i aşkın ülkede mûsikî faaliyetleri gerçekleştirdi, konserler verdi. 2016 yılında, 85 yıl aradan sonra Ayasofya'da Kadir Gecesi'nde sabah ezanı okuyarak İslâm dünyasında ilgi gördü. 15 Temmuz direnişinde "Salâ ve İstiklale" adlı projesiyle fikir ve sanat dalında ödüle layık görüldü. 2007 yılında diyanet camiasında koordinatörlük vasfıyla Dinî Mûsikî Kursu'nun açılmasında öncülük etti. Hâlen yoğun faaliyetleriyle Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliğine devam etmektedir.

¹ Bıyık, Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Yapılan Mûsikî Çalışmaları, 80.

2. DİB Dinî Mûsikî Kursu'nun Açılmasındaki Girişimleri

DİB bünyesinde 2006-2007 yıllarında Türkiye genelinden seçilmiş din görevlilerinden oluşan ilk Diyanet Türk Tasavvuf Mûsikîsi Korosu'nun kurulmasında Fatih Koca kurucu şef olmuştur. Bu oluşum ile hareket kazanan mûsikî faaliyetleri, 2011 yılında DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğüne Prof. Dr. Ali Erbaş'ın atanmasıyla hız kazanmıştır. Bu süreçte gerek koronun gerekse mûsikî kursunun oluşumunda Fatih Koca fikren ve fiilen önemli katkılar sunmuştur. Dinî Mûsikî Kursu programı için gerekli altyapı hazırlıkları tamamlandıktan sonra ilk kez 2013 yılında hizmet içi faaliyetler kapsamında DİB Dinî Mûsikî Kursu'nun ilk dönemini açmıştır. Sadece 2013 yılı için bu kurs Ankara ve İstanbul'da düzenlenmiş, programın Ankara koordinatörlüğünü Fatih Koca üstlenmiştir. Bu koordinasyon görevi sonraki yıllarda farklı kişiler tarafından yürütülmüştür.¹

3. Fatih Koca'nın DİB Mûsikî Kursunda Girdiği Dersler

Fatih Koca, yedi dönem boyunca DİB Mûsikî Kursu'nda görev yaparak derslere girmiştir. Haftalık 3 veya 4 saat şeklinde dersleri olmuştur. Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma ve dinî mûsikî formları (özellikle irticali okuyuşları üzerine) derslerine girmiştir. Fatih Koca, gerek akademik çalışmaları gerekse mûsikî icrâsına dair tecrübelerini Dinî Mûsikî Kursu'na da yansıtmıştır. Kendisi câmi ve tekke mûsikîsi formları üzerine yoğun çalışmalar yapmış, bu çalışmalar mûsikî kursu derslerinde uygulamalı olarak çalışılmıştır. Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma usûlleri, kompozisyon oluşturma, başlama ve bitirme seslerindeki uyum gibi teknik bilgiler aktarmıştır

Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma dersleri her din görevlisi için önem arz etmektedir. Bu derste özellikle aşr-ı şerif okuma usûlleri üzerinde durulmuştur. Okunacak ortama göre aşr-ı şerif tercihi, okuma süreleri, okuma teknikleri, makamsal çalışmalar, makamın karar ve güçlü sesleri, seyir özellikleri ve geçkilerin nasıl yapılacağı gibi sorular uygulamalı olarak yanıtlanmıştır.

¹ Bıyık, Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Yapılan Mûsikî Çalışmaları, 95.

4. Fatih Koca'nın Öğretim Teknikleri

Fatih Koca, çok ihtiyaç duyulması haricinde nazarî bilgilere girmemektedir. Yani makamın dörtlüleri, beşlileri, arızaları, usûlleri gibi konular üzerinde genellikle durmamaktadır. Örneğin, bir eser geçerken onun tarihsel altyapısı hakkında kısa bilgiler vermektedir. Klasik geleneğe göre hangi tavırlarla okunmuşsa o okuyuş tavrına bağlı kalınmaktadır. Onun temel metodu, meşk usûlü okuma ve okutmaya dayalıdır. Okunacak eser ya da formun (mirâciye, mahfel sürmesi, târif gibi) notalı şekli her kursiyerin önünde bulundurulurken bu okumalar karşılıklı olarak ezgi tekrarı şeklinde gerçekleşmektedir. Örnek icrâ, toplu okuma ve bireysel okutma şeklinde ilerleyen derslerde hafızadan hafızaya aktarım yapılmaktadır. Bu metotla ders olgunluk kazanmakta, okumalar yapılırken gerekli tekrarlar ve düzeltmeler ertelenmeden yapılmaktadır. Derslerin verimini artırmak amacıyla görsel, işitsel ve duygusal verilerden faydalanılmaktadır.

Bir dersin ilmî altyapısı, İslâm tarihi, Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerdeki yeri ve değeri anlatıldıktan sonra derslere geçilmektedir. Çünkü bu altyapı bilgileri, kursiyerlerin zihninde ve gönlünde dersin anlam ve önemine dair iz bırakarak onlar üzerinde motivasyon oluşturmaktadır. Bu bilgilerden hareketle diyebiliriz ki; bir mûsikî dersi salt doğru okumadan ibaret değildir. Onu tarihî ve ilmî açılardan desteklemek, duygusal olarak beslemek, fikhî ve edebî açıdan değerlendirmek gibi birçok veçhiyle beraber ele almak gerekmektedir.

5. Fatih Koca'nın Kursiyer Seçimindeki Temel Prensipleri

Öncelikle mûsikîşinas birinin ritim duygusunun çok iyi olması gerekmektedir. Verilen bir sesi veya nağmeyi dikkatli işitmek gerekmektedir. Kulaktan alınan bu ses, gerektiğinde başarıyla tekrar edilebilmelidir. Örneğin, bir öğrencinin rastgele masaya vurulan usûl darplarını tekrar edip edemediği sorusunun cevabı önemli bir kriterdir. Seçim için en önemli iki kriter, "ritim duygusu" ve ezgi tekrarı şeklinde yapılacak "kulaktan alma" özellikleridir. Çünkü nota, solfej, bona gibi bilgilerin birçoğu sonradan keşfedilerek kazanılabilmektedir. Bunlara ilave olarak repertuvar genişliği, ses rengi ve ses güzelliği, kendini ifade edebilme, icrâ kabiliyetleri gibi unsurlar da seçim kriteri için önemlidir.

6. Fatih Koca'nın Kurs Mezunlarının Yerel Faaliyetlerine Yönelik Değerlendirmesi

Dinî Mûsikî Kursu'ndan mezun olmuş bir kursiyerin başarısı, bağlı bulunduğu müftülük idarecilerinin mûsikî faaliyetlerine yönelik yaklaşımlarına bağlıdır. Şayet müftülükler mahallinde tashih-i hurûf, ezanı güzel okuma, kıraat dersleri, mûsikî meşk buluşmaları gibi öğretici içerikli organizasyonlar tertiplerse ve bu buluşmalarda mûsikî derslerini ön plana çıkarırlarsa çok faydalı olacaktır. Ayrıca mezun kursiyerler, okullarda (özellikle erkek imam hatip liselerinde) dinî mûsikî derslerine girme, belli gruplar şeklinde meşk meclisleri oluşturma gibi çalışmalar yaparak yerel faaliyet alanlarını genişletebilirler. Genelleme yaparak mezunların yereldeki çalışma düzeyini puanlamak gerekirse %50 şeklinde değerlendirmek mümkündür. Bir kursiyerin kişisel gelişimi, mûsikî bilgisi ve bu alandaki girişimleri, yapacağı çalışmaları doğrudan etkileyecektir.¹

2.1.3.2. Dr. Ali Osman Alaca

1. Özgeçmişi

1982 yılında Konya'da doğan Ali Osman Alaca, hafızlığını tamamladıktan sonra Konya'da ney ve bendir dersleri aldı. Konya'da Mevlevî bir ailede dünyaya gelen Alaca, ailesinin ve çevresinin mûsikî ve tasavvufa olan düşkünlüğünden derinden etkilenmiştir. Lise eğitimini Ali Rıza Bahadır İmam Hatip Lisesi'nde tamamlayan Alaca, aynı yıllarda Tevfik Soyata'dan tambur eğitimi aldı. İmam Hatip Lisesi son sınıftayken ney üflemeye başlayan Alaca, 2011 yılından bu yana tambur da çalmaktadır. Ney üfleme tavrı ve dersleri için Sadettin Kaynak'ın öğrencisi Ahmet Kirdiş'ten ve Ömer Erdoğan'dan dersler almış, bu süreçte Konya'dan İstanbul'a mûsikî dersleri almak için sık sık seyahat etmiştir. Ayrıca, Konya'da Hasan Hüseyin Varol'dan kıraat dersleri de almıştır. Konservatuvar eğitiminin ardından İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu. 2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda imam hatip olarak atandı. Aynı yıl DİB Türk Tasavvuf Mûsikîsi Koro sınavını Türkiye ikincisi olarak kazandı. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Mûsikîsi alanında yüksek lisansını "Hafız Bestekâr Amir Ateş'in Hayatı, Eserleri ve Mevlid Anlayışı" başlıklı teziyle 2014'te tamamladı. Doktora çalışmasını ise Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Mûsikîsi alanında "Dinî Mûsikî Geleneğinde Konya, Selçuklulardan Günümüze" teziyle 2021 yılında bitirdi.

¹ Koca, "Fatih Koca ile DİB Mûsikî Kursuna Yaptığı Katkıları Hakkında Yapılan Mülakat" (21 Ocak 2024).

Alaca, 2015 yılından itibaren DİB Türk Tasavvuf Mûsikîsi Korosu'nun şefliğini yürütmektedir. Koro ile yapılan icrâlar dışında özel konserler de veren Alaca, yurt içinde çok sayıda, yurt dışında ise 27 ülkede konserler icrâ etmiştir. 2015 yılından itibaren TRT 1 Kandil programlarında ilâhî korosu şefliğini de üstlenmektedir. Halen DİB Başkanlık Müşavirliği görevini sürdüren Alaca, evli ve bir çocuk babasıdır.

2. Alaca'nın DİB Dinî Mûsikî Kursu Üzerindeki Etkisi ve Çalışmaları

Ali Osman Alaca, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki dinî mûsikî eğitim faaliyetlerinde aktif bir rol üstlenmiştir. İlk olarak 2009 yılında Rıfat Börekçi Eğitim Merkezi'nde Tashih-i Huruf Kursu'nda dinî mûsikî dersleri vermiştir.

Alaca, DİB bünyesinde yürütülen dinî mûsikî kurslarındaki program durumu, müfredat, kurs süresi, eğitimcilerin ve kursiyerlerin seçimi gibi konularda aktif rol üstlenmiştir. DİB'in mûsikî eğitim programlarında aktif rol üstlenerek gerekli düzenleme ve güncellemelerin yapılmasına katkı sağlamış, eğitimci mûsikî hocalarıyla sürekli istişarelerde bulunmuştur. Ayrıca, Hüsn-i Tilavet Kursu (2021), Mevlid-i Şerif'i Güzel Okuma Kursu ve Ezanı Güzel Okuma Kursu programlarının dinî mûsikî bölümü müfredatlarının geliştirilmesi ve güncellenmesi çalışmalarına da önemli katkılar sunmuştur.

Mûsikî nazariyatı eğitimi almış, hafızlığını tamamlamış, profesyonel ney icrâcısı ve icrâ kabiliyetine sahip bir eğitimci olan Alaca, bu bilgi ve birikimlerini DİB bünyesindeki mûsikî faaliyetlerini geliştirmek ve sistematize etmek için kullanmıştır. Kendisi, DİB'in ilk defa teorik bilgilerle desteklenmiş bilimsel formatta mûsikî eğitimi vermesine önemli katkılar sağlamıştır.

3. Ali Osman Alaca'nın Ders İşleme Teknikleri

Alaca, eğitim faaliyetlerinde en çok repertuvar derslerine girmiştir. Derslerinde ilâhî eserlerini yıllara göre hep güncellemiştir. Oldukça kapsamlı ilâhî repertuarı havuzundan, derslerde işlenecek eserler önceden belirlenerek kursiyerlere dağıtmıştır. Genel olarak solfej yaparak eser tanıtımı yapmıştır. Gerekteğinde enstrümanlardan da destek alarak toplu ve bireysel düzeltme çalışmaları yapmıştır. Eserin bestekârı ve güftesine dair bir hikayesi varsa, anlatılmaya çalışılmıştır. (Bestekâr Hüseyin Sebilci'nin hikayesi örnek verilebilir.)

Genellikle derslerine ümmü'l-makâmât olarak bilinen rast makamıyla başlamış,

ihtiyaca göre yüzeysel nazarî bilgiler vermiştir. Basit ve bileşik makamlardan 20'den fazla makam işlemiş, her birinde ilâhî eserleri çalışmış ve okutmuştur. İşlenen eserlerin seyri ve tavrından hareketle özellikle câmi mûsikîsi formları üzerinde durmuştur. Örneğin, aşr-ı şerif çalışmalarında ayetler üzerinde makamın güçlü sesleri, karar perdeleri, meyan kısmını notalar ile göstermiştir. Formların seyirleri konusunda "zemin, zaman, meyan, karar" olarak isimlendirdiği dörtlü formülünden bahsetmiştir.

Bir din görevlisinin câmi görevi yaparken en pratik şekilde mûsikî tekniklerinden nasıl faydalanacağı, kısayoldan başarılı bir şekilde istediği makama nasıl gireceği, anahtar mûsikî cümleleri veya nota seyri ile makamlar ve formların nasıl icrâ edileceği ile ilgili öğrencilerine teknik yaklaşımlar göstermiştir. Ayrıca, ilk derslerde ses ve nefes eğitimi, sesin oluşumu, sesi doğru ve tasarruflu kullanma teknikleri gibi bilgileri sunum şeklinde anlatmıştır.¹

2.1.3.3. Dr. Cumhur Koca

1.Özgeçmiş

Cumhur Koca, 1962 yılında Erzurum'un Horasan ilçesinde dünyaya geldi. İlkokula Erzurum'da başlayıp Ankara'da devam etti. Ortaokul, lise ve üniversite eğitimlerini Ankara'da tamamladı. 1988 yılında Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi'nden mezun oldu. Araştırma görevlisi adayı olarak doktora çalışmasını yaparken, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'nün açtığı sanatçı sınavında başarılı olarak müzik sanatçısı olarak atandı. Bu süreçte temel bilimler fizyoloji alanında devam ettirdiği doktora çalışmasının tez aşamasını 1997 yılında tamamlayarak sağlık bilimleri fizyoloji doktoru unvanını da aldı. Ankara Devlet Klasik Türk Müziği Korosu'nda sırası ile sanatçı, sanat kurulu üyeliği ve koro şefliği görevlerinde bulundu. 1989'da Ankara Devlet Klasik Türk Müziği Korosu'na katıldı. 2000-2008 yılları arasında şef olarak gençlik topluluğunu çalıştırdı. 2008-2013 yılları arasında ADKTM koro şefi olarak görev yaptı. 2013-2021 yılları arasında koordinatör sanatçı olarak görev aldı. Şimdi de Kültür Bakanlığı'nın verdiği görevler doğrultusunda konser ve eğitimcilik faaliyetlerine devam etmektedir.

¹ Alaca, "Ali Osman Alaca ile DİB Dinî Mûsikî Kursu Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme" (02 Aralık 2023).

Çeşitli üniversite ve konservatuvarlarda misafir öğretim elemanı olarak görev yaptı. Halen 2002-2003 öğretim yılında başladığı Ankara Üniversitesi ve 2017-2018 öğretim yılında başladığı Ankara Yıldırım Beyazıt Devlet Türk Mûsikîsi Konservatuvarı'nda misafir öğretim görevlisi olarak devam etmektedir. Pek çok amatör mûsikî cemiyetleri ve derneklerinde meşk mûsikîsi ve müzik nazariyatı üzerine uzun yıllar çalışmalar yaptı ve yapmaya devam etmektedir. Konser, tanıtım çalışmaları ve çeşitli etkinliklerde koro şefi, solist, koro mensubu olarak 1000'e yakın görevde bulundu.

2007'den bu yana DİB bünyesinde din görevlilerine yönelik çeşitli kurslarda mûsikî usûlleri, ritim tartımları, solfej, bona ve nazariyat derslerine girmiştir.

2. DİB Bünyesindeki Görevleri ve Eğitimcilik Prensipleri

2007-2013 yılları arasında muhtelif zamanlarda DİB koro mensuplarına ve düzenlenen hizmet içi eğitim programlarında din görevlilerine yönelik mûsikî nazariyatı derslerinde solfej, bona ve usûl bilgisi gibi içerikler üzerine dersler vermiştir. 2013 yılından günümüze yedi eğitim döneminde de DİB Dinî Mûsikî Kursu'nda eğitimcilik yapmıştır. 2022 yılına kadar altı dönem sadece solfej, bona, uygulamalı ritim tartımları, notaların matematiksel analizleri ve süre değerleri kapsamında derslere girmiştir. 2023 yılında da daha çok mûsikî nazariyatı içerikli derslere girerek makamlar üzerinde çalışmalar yapmıştır. Bu derslerde kolaydan zora doğru bir seyir takip etmiştir. Cumhur Koca, öğrencilerine zoru göstererek onların sınırlarını zorlamaya çalışmıştır. Tüm kursiyerlerin değerli bireyler olduğu bilinciyle saygı, sevgi ve rahatlık prensipleri ile hareket etmeye gayret etmiştir. Derslere zamanında girip derslerden zamanında çıkma konusunda çok titiz davranan Cumhur Koca'nın neredeyse boş dersi geçmemiştir. Ders dışı etkinlikler ve bireysel ilişkiler konusunda büyük memnuniyet sağlamıştır. Özellikle mûsikî alanıyla ilgili ilmî faaliyetler ve saha çalışmaları yapmak üzere kendisinden destek isteyen her öğrenciye karşı maddî karşılık beklemeden her türlü desteği sağlamıştır. Onun bu konudaki duyarlılığı, vatana hizmet ve insanlığa faydalı olma anlayışının gereği olarak gelişmiştir.

3. Cumhur Koca'nın Derslerinin İçerik ve Seyrine Dair Bilgiler

Mûsikî alanında başarılı olmak için mûsikînin alfabesi diyebileceğimiz nota ilminin öğrenilmesi önem arz etmektedir. Dokuz aylık kurs programında öncelikle matematiksel olarak nota değerleri ve süreleri, porte üzerindeki yazılımları görsel ve

işitsel olarak anlatılmıştır. Metronom belirleme, tartım yapma ve toplu şekilde darp yaparak nota okuma şeklinde derslere giriş yapılmıştır. İlk haftalarda tek bir ses perdesi belirlenip basit düzeyde bona çalışmaları yapılmış, böylece notaların süre değerleri ve ritim darplarını yaparken nota okuyabilme kabiliyetleri, porte üzerindeki nota isimleri ve perdelerini öğrenme becerileri hızla geliştirilmiştir. İstenilen seviyeye gelince de solfej çalışmaları başlatılarak ses aralıkları, pes ve tiz seslerin gösterilmesi, notaları kendi ses perdelerinde doğru basabilme, yeri geldikçe arızalı sesleri çıkarabilme kabiliyetleri kazandırılmıştır. Genel olarak eğitimin ikinci ayında az hata ile basit solfejler yapılmaktadır. Kurs süresine göre başarılı bir seviyeye erişilmiştir. Bona kitabı üzerinden başlayan okumalar, seçilen klasik eserler, ilâhîler, klasik saz semâileri, taksimler vb. formlar üzerinde solfej çalışmaları şeklinde devam etmiştir.

Şekil 2.1. Dr. Cumhur Koca'nın dersinde çekilen resim

Nazariyat derslerinde ise varsayılan 630 kadar makamın içinden ihtiyaca göre değişmekle beraber 30-35 kadar makam geçilmektedir. Özellikle kursiyerlerin görevleri kapsamında, sık kullanılan, yaşayan ve duygu aktarımı yapabilecek makamlar daha çok tercih edilmektedir. Makamları öğretirken ilgili makamın dörtlüleri, beşlileri veciz bir şekilde arızaları ile birlikte anlatılmakta, karar ve güçlü sesleri, tiz ve peslere genişlemesi gösterilmektedir. Karar perdelerine ve uyumuna göre makamlar tasnif edilmiş, örneğin hicaz ailesi olarak bilinen dört makam peş peşe işlenmiştir. Bu çalışmalar bazı mûsikî formları üzerinde okumalar yaparak pekiştirilmiştir.

4. Cümhur Koca'nın Kurs ve Kursiyerler Hakkında Genel Değerlendirmesi

DİB Dinî Mûsikî Kursu bir akademi okulu şeklinde geniş kapsamlı uygulanmalı, içerik ve program daha da genişletilmelidir. Kursiyerler öncesinden mümkünse çok önceden (ortaokul-lise düzeyinden) Milli Eğitim Kurumu ile koordinasyonlu olarak mûsikî, usûl ve repertuvar altyapısını oluşturmaktadır.

Diyanet kurumunu temsil edecek mûsikî rehber öğreticilerinin lisans mezunu olması ve özellikle câmi mûsikîsi ile olan yakınlıkları önemli bir ayrıcalık ve kazanımdır. Mümkünse yüksek lisans yaparak kendilerini daha da geliştirmelidirler. Bu donanımlar ile mezunların bulundukları çevrede yapacakları çalışmalar ile müziğin insan ruhu üzerindeki faydalarını ve etkilerini gösterme fırsatı elde edeceklerdir. DİB bünyesinde yıllardır eğitimci olarak görev yapmayı çok önemli bir hizmet olarak değerlendirdiğini, ihtiyaç duyulduğu ve gücü yettiği sürece onurla katkı sunmaya devam edeceğini belirtmiştir.¹

2.1.3.4. Ali Toprak

1.Özgeçmiş

1964 yılında Ankara'da doğan Toprak, ilk ve ortaöğretimini Ankara'da tamamladı. 1982 yılında Ankara Merkez İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. Lise yıllarında, Hafız Sadettin Kaynak'ın öğrencisi Tahir Karagöz'den (ö. 1994) mûsikî dersleri almaya başladı. 1981 yılında TRT Ankara Radyosu'nda kadrolu sanatçılar dışında program yapma hakkı kazandı ve burada Ekrem Vural (ö. 2012) gibi üstat sanatçılardan ders aldı.

1982-1990 yılları arasında imam hatip olarak görev yaptı. Bu süreçte İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'ni kazanarak orada Hafız Amir Ateş ile mûsikî çalışmaları yapma fırsatı buldu. 1990 yılında Konya Türk Tasavvuf Mûsikîsi Topluluğu'nun mensubiyet sınavını kazandı. Burada Şef Tevfik Soyata ve Kani Karaca (ö. 2004) gibi önemli sanatçılardan müzik tavrı ve dersleri aldı. Sekiz yıl boyunca Konya'da Mevlâna'yı anma ve Şeb-i Arus programlarında görev alarak na't ve Kur'an-ı Kerim okudu. 1992 yılında Kültür Bakanlığı'na kadrolu sanatçı olarak atandı ve 1997 yılında Ankara Devlet Klasik Türk Müziği Korosu sanatçısı oldu.

¹ Cümhur Koca, "Cümhur Koca ile DİB Bünyesinde Yaptığı Hizmetler Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme" (10 Aralık 2023).

Avrasya TV'de 6 yıl boyunca "Yine Bir Gülnihal" isimli programı sundu. Mamak, Sincan, Etimesgut, Gölbaşı ve Keçiören ilçelerinde sanat mûsikîsi ve tasavvuf mûsikîsi dersleri verdi. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Mûsikî Kursu'nda 7 yıl ders verdi.

2. Ali Toprak'ın DİB'deki Hizmetleri ve Ders İçerikleri

Dinî Mûsikî Programı'nda 2013 yılından 2025 yılına kadar sekiz dönem boyunca haftalık genellikle üç saat ders vermiştir. Özellikle nazariyat alanındaki usûl derslerinde öne çıkmıştır. Toprak, mûsikî usûlleri konusunda hem pratik hem de teorik olarak oldukça donanımlıdır. Sınıflarda 12-13 zamanlı usûllere kadar ilerlemiş; devr-i kebir, mevlevî devr-i revânî gibi büyük usûllerden de örnek çalışmalar yapmıştır.

Türk mûsikîsi melodi ve usûl olmak üzere iki ana unsurdan oluşmaktadır. Usûl, yani zamanlama, mûsikî icrâsını yöneten temel bir unsurdur. Derslerde bendir ve kudüm gibi vurmali enstrümanlardan faydalanılmıştır. Usûl konusunda hem sâzendelerin (enstrüman çalanların) hem de hânendelerin (şarkı söyleyenlerin) bilgili ve tecrübeli olması gerekmektedir. Toprak, ilk yıllarda girdiği nazariyat derslerinde ise mûsikînin teorik yapısını, basit ve bileşik makamların tariflerini, dizilerini, seyirlerini, duraklarını ve arızalarını detaylı bir şekilde anlatmıştır.

3. Ali Toprak'ın Ders İşleme Teknikleri

Yeni bir mûsikî alfabesi öğrenme, seslere frekanslar yükleme ve eser icrâ ederken usûl vuruşlarını doğru yapabilme gibi süreçler, öğrencilerin motivasyonunu yüksek tutmayı gerektiren zorluklar barındırmaktadır. Zira ruhsal ve duygusal olarak derse hazır olan öğrencilerden daha fazla verim alınabilmektedir. Kursiyerlerin enstrümantal ve ilmî açıdan farklı seviyelerde olmaları göz önüne alınarak, bu farklılıkları minimize etmek ve eşit bir eğitim ortamı sunmak hedeflenmiştir.

Nazariyat dersleri, mûsikînin mantığını, matematiksel yönünü ve teorisini anlatarak sağlam bir temel oluşturmayı amaçlar. Bu derslerde, porte üzerinde görselleştirmeler, gerektiğinde ders tekrarları ve öğrencilerin aktif katılımını teşvik eden teknikler kullanılmıştır. Usûl derslerinin amacı ise ritim kabiliyetini geliştirmektir. Türk mûsikîsinde iki zamanlıdan başlayıp 120 zamanlıya kadar uzanan geniş bir usûl yelpazesi bulunmakla birlikte, Dinî Mûsikî Kursu'nda 12-15 civarında usûl öğretilmiştir.

Usûl öğretimine öncelikle iki zamanlı (nim sofyan) usûlden başlanmıştır. Usûller, notalarla iki düzlem üzerinde gösterilerek süre değerleri açıklanmıştır. İlk olarak usûlün ana kalıbı, ardından velvelleri öğretilmiştir. Öğretmen rehberliğinde usûl çalışılıp öğrenildikten sonra, Türk mûsikîsi ve tasavvuf mûsikîsinden eser örnekleri üzerinden önce solfej yapılmış, sonra ana kalıp ve velvelleri üzerinde çalışılmıştır. Eserleri güfteleriyle okurken aynı zamanda usûl vuruşlarını yapma becerisi kazandırılmıştır. Bendir ve kudüm gibi vurmali enstrümanlar kullanılarak toplu çalışmalar yapılmış, ardından bireysel pekiştirmelerle öğrenilenler sağlamlaştırılmıştır.

4. Ali Toprak'ın Kurs ve Kursiyerler Hakkındaki Genel Değerlendirmesi

Toprak, yapılan görüşmede şu değerlendirmeleri yapmıştır; “Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Mûsikî Kursu'nda, kursiyer seçiminden mezuniyete kadar geçen dokuz aylık süreci oldukça planlı, başarılı ve verimli buldum. Ancak, kursun sağladığı faydayı artırmak amacıyla DİB'in mûsikî kursu programında müfredatın ve kurs süresinin genişletilmesi ve güncellenmesi yönünde bir revizyona gidilmesi gerektiğini düşünüyorum. Seçilen kursiyerlerin câmi kökenli olması önemli bir avantaj sağlamıştır; zira Türk mûsikînin önde gelen icrâcı ve bestekârlarının dinî mûsikîden ve câmi geleneğinden beslendiğini biliyoruz. Ezan, Kur'an-ı Kerim ve mevlit gibi formların kaliteli seslerle icrâ edilerek ortaya konulan mûsikî şölenleri, mûsikî câmiası için büyük bir kültürel zenginlik oluşturmuştur. Türkiye'nin her şehrinde gizli kalmış yetenekli, sanatkâr din görevlilerinin sesini duyurmak ve Câmi mûsikîsinin ilmî çerçevede yayılmasını sağlamak, DİB'in önemli projelerinden biri olsa gerekir.

Yıllar süren bu eğitim sonucunda mezun olan din görevlilerinin, eğitim merkezlerinde ve çeşitli mecralarda önemli görevler üstlenerek, her biri belki yüzlerce öğrenciye ulaşmıştır. Eğitimci hocaların kendi alanlarında söz sahibi olmaları ve seçilen kursiyerlerin kabiliyetli din görevlilerinden oluşması sayesinde, hoca-öğrenci arasındaki bu uyum ve kalite neticesinde dinî mûsikî adına başarılı sonuçlar elde ettiğimizi görüyorum.”¹

¹ Ali Toprak, “Ali Toprak ile DİB Bünyesinde Yaptığı Görevler Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme” (24 Ocak 2024).

2.1.3.5. Prof. Dr. Zülfikar Güngör**1. Özgeçmiş**

Prof. Dr. Zülfikar Güngör, 1962 yılında Eskişehir'de doğmuştur. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimini Eskişehir'de tamamlamıştır. 1980 yılında Eskişehir İmam Hatip Lisesi'nden mezun olmuştur. Aynı yıl Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazanmıştır. 1985 yılında fakülteden mezun olmuştur. Daha sonra uzun dönem askerlik yapmıştır. Altı yıl ortaokul ve liselerde öğretmen olarak görev yapan Güngör, bir yıl da yayıncılık vazifesi yürütmüştür. 1993 yılında AÜİF'ye araştırma görevlisi olarak atanmıştır. Türk islâm edebiyatı alanında akademik çalışmalar yaparak 1994 yılında yüksek lisans, 2000 yılında ise doktora yapmıştır. 2003 yılında yardımcı doçent, 2010 yılında doçent, 2015 yılında ise profesör unvanını almıştır. Aynı zamanda Türk islâm edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda başkanlık görevini de yürütmektedir.

2. DİB Dinî Mûsikî Kursu'ndaki Görevleri

Prof. Dr. Zülfikar Güngör, 2018, 2019, 2020 yıllarında olmak üzere üç dönem derse girmiştir. "Dinî Mûsikî Dersinde Güfte İncelemesi" ve "Divan Okumaları I" ve "Divan Okumaları II" isimli derslere girmiş, dinî mûsikî eserlerinin edebî yönü güfteler üzerinde derinlemesine incelemeler yapılmıştır. Üç dönem için toplam 72 x 3 =216 saat derse girmiştir.

3. Güngör'e göre Güfte İncelemesi Dersinin İçeriği ve Önemi

Güngör yapılan görüşmede şu ifadeleri kullanmıştır; "Güfte, besteye konu edilen sözler, şiirler veya metinlerdir. İlâhi, kasîde, mi'râciye, na't, mevlid, regâibiyye gibi dinî mûsikî formlarına konu olan güftelerin edebî inceliklerinin anlaşılması, dersin içeriğini oluşturmaktadır. Bu güftelerin birçoğu klasik metinlerden olduğu için Arapça, Farsça, Latince ve Osmanlı Türkçesi kelimeleri barındırmaktadır. Dolayısıyla, metinlerin orijinalliğini korumak için filolojik ve edebî çalışmalar yapmak gerekmektedir. Dinî Mûsikî Kursu programında incelenen eserlerin beste, melodi, ses ve icrâ yönlerinin olduğu gibi bir de bestelenen eserlerin söz varlığı vardır ki buna sâz-u söz denir. Saz bilgisi ve teorik çerçeve mûsikî formları için ne kadar önemliyse, besteye layık görülen eserlerin sözlerinin anlaşılması, kelimelerin doğru şekilde telaffuzu noktasında güfte bilgisi de önem arz etmektedir. Mûsikî icrâ eden birinin, güfteciye saygı duyması ve güftenin edebî mesajlarını anlayıp içselleştirmesi, yani duygusal bir bağ kurması, sanatını daha verimli hâle getirecektir. Bazen ses güzelliği, okunan metnin anlamını gölgeleyecek

vaziyete dönüşebilmektedir.” Güngör, bu metinlerin anlamlarını koruma adına güfte incelemesi dersinin önemini vurgulamıştır.

4. Zülfıkar Güngör'ün Öğretim Teknikleri

Güngör şu ifadeleri kullanmıştır; ‘Öncelikle anlaşılması için izâha muhtaç olan repertuvar tespiti yapılmaktadır. Repertuvar hocalarının derslerde geçtikleri eserler öğrencilerin de desteği ile seçilmektedir. Güngör; önceden belirlenen eserler (Ta Ezelden, Yanan Kalbe Devasın, Vesiletü’n Necât vb.) güftesel olarak analiz etmek üzere ders öncesinde incelenmiştir. Güfte incelemesi; filolojik çalışmalar, varsa hikayesi, güftekarın hayatı ve anlayışı, edebî sanatlar gibi argümanlar araştırılmakta ve derse hazırlık süreci tamamlanmaktadır. Bu süreçte kursiyerler derse kadar ilgili ödevde hazırlanmaktadır. Hoca ve öğrenciler tarafından gerekli bulgular elde edildikten sonra dinî mûsikî formları, güftelerin manaları ile buluşturularak karşılıklı memnuniyet sağlanmaktadır. Bu anlam ve duygu arayışında mûsikînin terennüm etkisinden de faydalanılarak ders zenginlik kazanmaktadır.’

5. Edebiyattaki Vezin ile Mûsikînin Usûl Kavramlarının Münasebeti

Zülfıkar Güngör’e göre; “Mûsikî lisanında bestedeki usûl veya nota değerleri, bir şiirin veya edebî metnin vezin kuralıyla ilişki içerisindedir. Dinî mûsikî formlarından birçok eser, güftesel olarak aruz vezni ile yazılmıştır. Bu bağlamda vezin bilgisi, önemli bir altyapı bilgisi olarak değerlendirilmektedir. Beste ve usûl oluşturma konusunda vezin, önemli bir tamamlayıcı unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necât adlı eseri, "fâilâtün fâilün" kalıbına göre yazılmıştır. Bu eseri doğru bir şekilde okumak için aruz kalıbına uymak gerekmektedir. Dolayısıyla, her mûsikîşinasın edebîyatın inceliklerinden nasiplenmesi gerektiği; zira ancak bu şekilde ‘bilen, tanıyan, anlayan anlamında "şinas" vasfına uygun olabileceği ifade edilmektedir.”

6. Zülfıkar Güngör'ün Mûsikî Kursiyerleri Hakkındaki Düşünceleri

Güngör yapılan görüşmede şu ifadeleri kullanmıştır; ‘Diyanet İşleri Başkanlığı eğitim merkezinde yatılı kalan kursiyerlerle ilgili düşüncelerimiz oldukça olumludur. Öğrencilerimizin derse katılımlarında ve gösterdikleri ilgide hiçbir sorun yaşanmamıştır. Türkiye'nin çeşitli şehirlerinden seçilerek gelen bu kursiyerler hem yetenekli hem de istekli oldukları için yüzde yüze yakın bir başarı oranı elde edilmiştir. Ayrıca, katılımcıların ön lisans ilahiyat (İLİTAM) ve örgün eğitim kapsamında lisans mezunu olmaları, fakültede aldıkları formasyon eğitimleri,

program için oldukça olumlu bir etki bırakmıştır.

Otuz yıllık eğitimcilik hayatımızda, öğrencilerimizden her şeyi ibadet bilinciyle yapmalarını istedik ve tavırlarımızla onlara bunu hissettirmeye çalışarak rol model olmaya gayret ettik. "Aşk olmadan meşk olmaz" prensibiyle, mûsikîde, ilimde ve sanatta duygunun çok önemli olduğunu her zaman vurguladık. Bu duyguyla mezun olan öğrencilerimizin gittikleri her yerde başarılı işler yapacağına inandık. Onlardan beklentimiz ise “beşikten mezara kadar ilim ve irfan öğrenmeyi ilke edinmiş bir peygambere yakışır talebeler olmalarıdır.”

7. Zülfikar Güngör'ün Osmanlı Türkçesi Dersinin Programa Alınması Talebi

Güngör yapılan görüşmede şu ifadeleri kullanmıştır; “Şimdiki adıyla Diyanet Akademisi'nin, Osmanlı Türkçesi'nin de içinde olduğu, güfteleri önceleyen ve anlamsal çalışmalara ağırlık veren bir müfredat güncellemesi yapması gerektiği kana'tindeyiz. Mûsikî formlarının birçoğu Osmanlı döneminden günümüze ulaşmıştır. Gerek klasik Türk mûsikîsi gerekse tasavvuf mûsikîsi, ekseriyetle Osmanlı Türkçesi'nin hâkim olduğu güfte mecmualarından oluşmaktadır. Niyazî Mısırî, Alvarlı Efe, Yunus Emre gibi değerli şahsiyetlerin günümüze ulaşmış ve besteye layık görülmüş eserlerinin anlam ve duygularına vukûfiyet sağlamak için aynı zamanda Osmanlı Türkçesi eğitiminin bu kursta verilmesi gerektiği kanatindeyiz.”¹

2.1.3.6. Tevfik Soyata

1. Özgeçmişi

Tevfik Soyata, 1950 yılında Kayseri'nin Talas ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Kayseri'de tamamladı. 1967'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yüksek öğrenimine başladı. İlkokul yıllarından itibaren mûsikîye olan merakı nedeniyle mandolin, bağlama, keman gibi enstrümanlar üzerinde çalışmalar yaptı. 1969 yılında Cinuçen Tanrıkorur ile tanışarak ondan 6-7 yıl mûsikî dersleri aldı. 1970'li yıllardan sonra tambur sazına büyük ilgi duydu ve Türkiye'nin en gözde tambur sanatçılarından biri oldu.

¹ Zülfikar Güngör, “Zülfikar Güngör İle Yapılan Kişisel Görüşme” (10 Aralık 2023).

1976 yılında Ankara Radyosu'nda profesyonel tambur sanatçısı olarak uzun yıllar görev yaptı. 1987'de Erzurum'da kurulan Türk Sanat Müziği Topluluğu'nda iki yıl boyunca koro şefi olarak görev aldı. 1991'de Konya Türk Tasavvuf Müziği Korosu'nu kurarak genel sanat yönetmeni oldu. 1992'de Polonya'da en iyi şef ve en iyi müzik ödülleriyle layık görüldü. 1996'da Ankara Devlet Klasik Türk Müziği Korosu'nda şef olarak görev yaptı. Yurt içi ve yurt dışında Türk sanat mûsikîsi ve tasavvuf mûsikîsi alanında sayısız programa katıldı. Mûsikî hayatı büyük başarı ve güzelliklerle dolu olan bestekar Tefvik Soyata, 2015 yılında emekli oldu. Halen Ankara'da mûsikî faaliyetlerine devam etmektedir.

2. Tefvik Soyata'nın Mûsikîye Dair Görüşleri

Soyata; mûsikînin yapısına ilişkin şu ifadeleri kullandı;

“Türk Mûsikîsi meşk mûsikîsidir. Mûsikînin teorisini öğrenmek ise tamamlayıcı bir zenginliktir. Edvar kitaplarında da bu vurgu yapılmıştır ki nazari ilimler, makam bilgisi kitabî ilimlerdir. Fakat Münir Nureddin Selçuk'un (ö. 1981) da vurguladığı üzere Türk mûsikîsi hânende mûsikîsidir. Bir mûsikî icrâsında salt notaya bağlı kalmaktan öte icrâciya ait özgün tavırlar, özel duygular ve tavır zenginliği gereklidir. Bunun için de fem-i muhsin yoluyla iyi bir hocadan ders almak gerekir. Türk mûsikîsi eğitim modeli açısından Arel sistemi ve nota üzerinde kurgulanmış bir sistem dahilinde yürütülmektedir. Fakat yapısal olarak Türk mûsikîsi kalıba sokulacak bir metot mûsikîsi değildir. Yani aslolan iyi bir üstattan meşk yoluyla ders almak ve özgün bir mûsikî tavrı oluşturmaktır.”

3. Tefvik Soyata'nın Öğretim Teknikleri ve Ders İçeriğine Dair Bilgiler

Soyata, DİB Dinî Mûsikî Kursu'nda belirli yıllarda üç dönem derslere girmiştir. Bu süreçte uzun yıllara dayanan birikmiş tecrübe ve tavır paylaşımları yapmıştır. Sınıfta ve birebir görüşmelerde öğrencilerine enstrüman dersleri vermiştir. Derslerinde ilâhîler, şarkı formu ve kendi bestelerinden oluşan bir repertuar üzerinde çalışmıştır. Bu çalışmalarda, eserin lezzetini ve bestekârın tavrını aynen yansıtmaya özen göstermiştir. Derslerinde her fırsatta mûsikînin geleneğine olan bağlılığı ve yakın-uzak tarihte şöhret bulmuş mûsikîşinas şahsiyetler üzerine yaptığı konuşmalar oldukça verimli olmuştur. Kani Karaca, Bekir Sıtkı Sezgin, Münir Nurettin Selçuk, Safiye Ayla, Alaaddin Yavaşca gibi Türk mûsikîsinde usta olan sanatkarlardan dersler almış, meşkler yapmış ve bu birikimlerini öğrencilerine aktarmıştır.

Din görevlilerinden beklentileri, ezan, salâ, kamet gibi formların icrâsında geleneklere bağlı kalarak, usta isimlerin örnek okuyuşlarını bolca dinleyip sanata uygun okumalar yapmalarıdır. Tefvîk Soyata için önemli olan, sonuca gitmek ve dinî mûsikî ile ilgili her görevi iyi yapmaktır. Sonuca ulaşmak için nota ve nazariyat alanında ilmî destek almak işi hızlandırabilir. Akademik sahada alınan unvanlar, mûsikînin nazariyatında yapılan ihtisaslar bir kişide vücut bulabilir. Lakin mûsikî, esasında bir tavır ve ameliyat ilmidir. Nasıl ki bir gülün kokusu yazmakla anlatılamaz ise, mûsikî de teorik tariflerle tam anlamıyla aktarılabilecek bir alan değildir.

DİB'in 9 aylık mûsikî kursu programı, bahsedilen metotlar dahilinde ilerlemeye çalışsa da, arzu edilen seviye için süre olarak yetersiz kalmaktadır. Kursa katılan öğrenciler mûsikî altyapısı olarak istenilen düzeyde olmasalar da, onlara hedef göstermek ve bu alana olan gönül bağlarını güçlendirmek amaçlanmıştır. Mezun olan din görevlilerinden beklentilerimiz, özellikle ezanı makamlara ve geleneksel tavrına uygun şekilde okuyup kendi şehirlerinde de müezzinlere öğretmeleridir. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim okumaları, salâ, tesbîhat, gibi sık kullanılan formları başarılı bir şekilde icrâ edip istekli arkadaşlarına da öğretmeleri gerekmektedir.¹

2.1.3.7. Ömer Faruk Belviranlı

1. Özgeçmişi

1964 yılında Konya'da doğan Ömer Faruk Belviranlı, ilk, orta ve İmam Hatip Lisesi eğitimini Konya'da tamamladı. Ardından Konya Selçuk Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden mezun oldu. 1982 yılında başladığı imam-hatiplik görevini 3,5 yıl sürdürdü. Ömer Faruk Belviranlı'nın mûsikî ile ilişkisinin temeli ailesine dayanmaktadır. Babasının hafız ve imam olması, amcasının ise bestekâr Dr. Ali Kemal Belviranlı olması bu mirasın güçlü bir göstergesidir. Belviranlı, henüz 5 yaşındayken Konya yöresine ait mûsikî tavrı ve bestelerle tanışmıştır. Lise yıllarına kadar imam, müezzin, bestekâr ve sanatkâr şahsiyetlerle kurduğu güçlü bağlar sayesinde kendini yetiştirmiştir. Taziyelerde bile mûsikî dilini kullanarak geleneksel okumalar yapmış; örneğin, Niyazî Mısırlî'nin "Hüda davet eder elhamdülillah, bu can dosta gider elhamdülillah" güftelerini hüseyini makamında cenaze evlerinde icrâ etmiştir.

¹ Tefvîk Soyata, "Tefvîk Soyata İle Kişisel Görüşme" (27 Eylül 2023).

Bir süre ticaretle uğraştıktan sonra, 1990 yılında Konya Türk Tasavvuf Mûsikîsi Topluluğu'nun açtığı sınavı kazandı. 2013 yılına kadar burada solist sanatçılık ve müdürlük görevlerini üstlendi. Aynı yıl Ankara Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'ne genel müdür yardımcısı olarak atandı ve 2021 yılında da genel müdürlük görevine getirildi.

Necip Fazıl Kısakürek, Hasan Basri Çantay, Abdülaziz Bekki gibi ilim ve irfan ehli şahsiyetler, Konya'da Belviranlı ailesini evlerinde ziyaret ederek mûsikî meşikleri ve ilmî sohbetler yapmışlardır. Ömer Faruk Belviranlı, uzun yıllar Şeb-i Arûs programlarında aktif görev almaktadır. Mevlevî tekkelerinde yetişen Hammâmizâde İsmail Dede Efendi, Hatip Zâkiri Hasan Efendi, Hafız Zekâi Dede Efendi gibi büyük üstatların bestelerinin de bulunduğu âyin-i şeriflerden 45 tanesini ezbere bilmektedir. Bu zengin birikimlerini yıllarca öğrencilerine aktarma gayretinde olmuştur.

Kariyeri boyunca Türk mûsikîsi ve tasavvuf mûsikîsi içerikli on adet albüm çıkardı. Amerika, Avustralya ve çeşitli ülkelerde solist olarak Türk mûsikîsi eserleri icrâ etti. Hz. Mevlâna ve Mevlevîlik ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında düzenlenen çeşitli konferans ve panellere konuşmacı olarak katıldı. 2013 yılından itibaren yedi dönem boyunca Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Mûsikî Kursu'nda uygulamalar alanında 'câmi ve tekke mûsikîsi formları' ve 'uygulamalı dinî mûsikî' derslerine girdi.

2. Belviranlı'nın Ders İşleme Teknikleri

DMK'da Ömer Faruk Belviranlı, her ders döneminde haftada iki gün, üçer saat olmak üzere derslere girmiştir. Kendisi, mûsikî icrâsında notanın bir amaç değil, yalnızca bir araç olduğu bilinciyle hareket ederek tümdengelim metodunu kullanmıştır. Bu nedenle, derslerini fem-i muhsin (ağızdan duyarak öğrenme) şeklinde işlemiştir. Bu metodu benimsemesinde, hocaları olan Bekir Sıtkı Sezgin (ö. 1996), Ahmet Kirdiş (ö. 2005) ve Hasan Hüseyin Varol'un (ö. 2023) da benzer teknikler kullanmasının etkisi büyük olmuştur.

Nazari bilgilerin aktarılması gerektiğinde, yalnızca makamın ana seyri yüzeysel olarak anlatılmış, nota üzerinden makamları hatırlatacak kısa anahtar seyirler üzerinde durulmuştur.

Türk mûsikîsinin derinlemesine anlaşılması için uzun yıllar ve kapsamlı çalışmalar gerektiği bilinciyle, dokuz aylık sürede bir an önce sonuca ulaşmak hedeflenmiştir. Makam olarak özellikle câmide en çok kullanılan basit makamlardan, öncelik sırasına göre 8-10 kadar makam üzerinde çalışmalar yaptırılmıştır. İlâhi, kasîde, mevlevî âyini gibi eserler üzerinde öncelikle çalışmalar yaptırılmıştır. Çalışılan bu eserlerin seyri, tavrı ve duygusu, öğrencinin zihnine hızlı bir aktarım sağlayacak şekilde işlenmiştir. Bu kazanımlardan hareketle ezan, Kur'an-ı Kerim tilaveti, tesbihât, salâ gibi formlar üzerine önce örnek okuyuşlar, sonra da bireysel okumalar şeklinde dersler işlenmiştir. İcrâlarda yapılan hatalar bekletilmeden düzeltilmiş, aynı zamanda öğrencilerin okumaları üzerinde yapılan analizler ve verilen teknikler diğer öğrenciler için de öğretici nitelikte olmuştur.¹

2.1.3.8. Şentürk Deveci

1. Özgeçmişi

1957 yılında Tokat'ın Turhal ilçesinde dünyaya gelen Deveci, ilköğretime İstanbul'da başlayıp Tokat'ta tamamladıktan sonra Rize Yapı Sanat Enstitüsü ve Tunceli Meslek Lisesi'ni bitirmiş, ardından Ankara Yüksek Öğretmen Okulu'ndan mezun olarak öğretmenliğe başlamıştır. Mûsikî eğitimi tamamen informaldır; annesinin etkisiyle flüt, keman ve tambur çalmayı kendi çabasıyla öğrenmiştir. Profesyonel müzik kariyeri, sınavını kazanarak girdiği Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Devlet Klasik Türk Müziği Korosu'nda devam etmiştir. Ali Toprak'ın ifadesine göre Deveci, mûsikî nazariyatı ve usûl bilgisi alanında Türkiye'nin en kabiliyetli öğretmenlerindendir.

2. Deveci'nin DMK'da Aldığı Görevler

Deveci, 2021 ve 2022 yılında DMK'da iki dönem öğreticilik görevi almış ve 4. ve 5. dönem DMK'da "Türk Mûsikî Nazariyatı" dersine girmiştir. Bu kursiyerlerden bazıları, Deveci'nin Mamak Kültür Merkezi'nde verdiği nazariyat derslerine de katılım sağlamışlardır.

¹ Ömer Faruk Belviranlı, "Ömer Faruk Belviranlı ile DİB Bünyesinde Yaptığı Görevler Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme" (29 Aralık 2023).

3. Deveci'nin Öğretim Teknikleri ve Bazı Önerileri

Deveci, metot olarak derslerinde mûsikî matematiğini göstermiş, makamların dizilerini uygulamalı olarak anlatmış, notaların aralıklarını ve koma değerlerini anlatmıştır. Arel-Ezgi-Uzdilek sistemine göre Türk mûsikîsinin bilimsel inceliklerini bilgi ve tecrübesiyle harmanlayarak öğrencilerine anlatmıştır. Anadolu'da benimsenmiş mûsikî tavrını yansıtarak makamların seyrini, güçlü ve karar perdelerini talebelerine anlatmıştır. 13 basit makamın 4'lü ve 5'li dizilerini, şed makamlara transpozisi ve bu dizilerin girift versiyonları olan bileşik (mürekkep) makamları tûmdengelim metoduna göre anlatmıştır.

Deveci, DAB'ın kurumsal olarak uyguladığı bu eğitimin ülkemizin kültürel değerleri koruma adına önemli bir gelişme olduğunu söylemiş, hatta bu eğitimin 2 yıl olması gerektiğini tavsiye etmiştir. Farklı şehirlerden seçilmiş din görevlilerinin bu eğitime tabi tutulmasından duyduğu memnuniyeti dile getiren Deveci kursiyerlerin mûsikî alanındaki bilgi ve beceri altyapılarının hoca-öğrenci ilişkisi açısından olumlu sonuçlar getirdiğini dile getirmiştir. Kendisine uygulanan bu eğitim hakkında eleştirisi sorulduğunda ise şu cevabı vermiştir. “DMK'dan mezun olan din görevlilerine belirli zamanlarda belirli şehirlerde kısa süreli seminerler verilmelidir. Bu seminerlerde eğitimci kimliği bulunan üstatların mezun din görevlilerine metodoloji, pedagoji, formasyon dersleri vermesi gerekmektedir. Ayrıca her mezunun kendi şehirlerinde nasıl ekip oluşturması gerektiği, oluşturacağı ders halkalarına mûsikî dersini nasıl anlatacağı, bir projeyi nasıl hayata geçirebileceği ile ilgili teknik bilgiler aktarması gerekmektedir.”¹

2.1.3.9. Prof. Dr. Bayram Akdoğan

1. Özgeçmişi

Aslen Trabzonlu olan Bayram Akdoğan, 1956 yılında Eskişehir Sivrihisar/İlören'de doğdu. İlk öğrenimini Kaynaşlı, orta ve lise öğrenimini Düzce'de tamamladı. 1975 yılında Düzce İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. Dedesi ve babası Hafız Ali Akdoğan'ın ney üfleyip mûsikî meşk eden kişiler olması sebebiyle, ilk mûsikî tavrını onlardan aldı.

¹ Şentürk Deveci, “Şentürk Deveci ile DMK Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme” (03 Kasım 2025).

1981 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Yüksek İslâm Entitüsü'nden mezun oldu. 1983'te asteğmen olarak askerlik görevini tamamladı ve 1983-1987 yılları arasında öğretmenlik yaptı. 1988 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne (AÜİF) asistan olarak atandı. 1991 yılında Tunus'ta 10 ay süreyle mûsikî alanında ilmi araştırmalar yaptı. 1991 yılında yüksek lisansını tamamladı. 1996 yılında ise *"Fethullah Şîrvânî ve Mecelletün fi'l-Mûsîka Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri"* isimli doktora tezini yazdı. 1999'da yardımcı doçent oldu. 1999 yılında AÜİF Türk Din Mûsikîsi Ana Bilim Dalı Başkanı oldu. 2017 yılında profesör olan Bayram Akdoğan, 2023 yılında emekli oldu. Akdoğan'ın mûsikî alanında yazdığı birçok kitap ve makalesi bulunmaktadır. Aynı zamanda birçok mûsikî enstrümanı çalmaktadır.¹

2. DMK'da Girdiği Dersler ve Öğretim Teknikleri

Bayram Akdoğan, 2018-2019 eğitim öğretim döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Mûsikî Kursu'nda haftalık 2 saat olmak üzere ilk dönem için toplam 24 saat Türk Din Mûsikîsi (Tarih ve Formlar) dersine girmiştir. Bu derslerde mûsikînin dindeki yeri, fıkhi hükmü gibi konuları delilleriyle ele almış, Asr-ı Saâdet döneminde cereyan etmiş rivayetleri aktarmıştır. Kendi hazırladığı bir ilâhî repertuvar kitabından örnek eserler işlemiş, farklı enstrümanlar çalmış ve bazı kursiyerlere özel enstrüman dersleri vermiştir.

Bayram Akdoğan, ders içi ve ders dışı mûsikî etkinliklerinde aktif rol almıştır. İlk haftalarda mûsikînin tarihçesi ve dindeki yeri gibi temel konuları işledikten sonra, bazı dinî mûsikî formları üzerinden koro çalışmaları yaptırmıştır. Devamında ise tekbir, salât-ı ümmiye gibi meşhur formlar üzerinde makamsal çalışmalara yer vermiştir. Derslerinde ses analizleri ve diyafram çalışmaları gibi teknik bilgilendirmelere de yer vermiştir.

¹ Bayram Akdoğan, "Bayram Akdoğan İle Yapılan Kişisel Görüşme" (14 Ağustos 2023).

2.2. Dinî Mûsikî Kursu Mezunlarının Genel Durumu

2.2.1. Dmk'nın Mezun Olan Kursiyerler Üzerindeki Etki ve Yansımaları

Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Mûsikî Kursu'ndan 2025 yılı itibarıyla toplam 8 sınıf mezun olmuştur. Mezun olan sınıflardan rastgele seçilen 4 sınıftan 16 kursiyer ile telefon konuşması şeklinde sınırlı mülâkatlar yapılmıştır.¹

Dinî Mûsikî Kursu'ndan mezun olan 16 kursiyer ile mülâkat yapılmış ve aşağıdaki beş soru yöneltilmiştir:

1. Aldığınız mûsikî eğitiminin katkılarından bahseder misiniz?

2. Nazariyat ve icrâ boyutlarıyla mûsikî alanında beklenen seviyeye ulaştığınızı düşünüyor musunuz?

3. Kurstan sonra bu alanlarda ne gibi faaliyetlerde bulundunuz?

4. Aldığınız eğitimin toplum üzerindeki yansımalarından bahseder misiniz?

5. Aldığınız eğitimin görevinize ve ilme olan katkılarından bahseder misiniz?

Bu sorulara alınan cevaplar ve cevaplar üzerinde yapılacak analizler objektif olarak saptanmıştır. Yapılan görüşmede alınan cevapların, bütün dönemlerdeki tüm kursiyerler üzerinde benzer sonuçlar getirebileceği varsayılmıştır. Görüşmede alınan cevaplar oldukça detaylı olduğu için, benzer nitelikli cevaplar çalışmamızın ana metnine kısa ve öz ifadelerle, objektif saptamalar şeklinde kaydedilmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde dinî mûsikî kursundan mezun olanların %99'u bu alanda belirgin olarak kendini geliştirmiştir. Kursiyerlerin nota ve solfej okuyabilme becerileri elde ettiğini, öğrenilen bu nazari bilgilerden istifade ederek geleneksel ve modern dinî mûsikî formlarını analiz ederek okuyabilme kabiliyeti kazandıklarını söyleyebiliriz. Her ne kadar bu genel başarı elde edilse de eğitim alan kursiyerlerin her biri farklı seviyededir. Bu konuda kişisel gayretler, yapılan faaliyetler ve çalışma devamlılığı gibi faktörler kursiyerler arasında seviye farklılıkları oluşturmuştur.

¹ “DMK Mezunlarından Hasan Çatlıoğlu, Fethullah Kaluman, Mehmet Çetin, Yusuf Tuncay, Burak Kara, Abdurrahim Yağcı, İlyas Akpınar, Ömer Demirci, Faruk Özdemir, Ahmet Şimşek, Ömer Demirci, Fatih Kahvecibaşı, Ahmet Yücesoy, Hakan Karakuş, Salih Duman, Hüsnü Gürlü ile yapılan Kişisel görüşmeler” (12 Kasım 2023).

Sorulan sorulara ilişkin analizler: (Verilen cevaplar maddeler halinde çalışmamızda kaydedilmiştir. Bu kayıtlarda aynı anlama gelen cevaplar tek maddede zikredilmiş ve kaç kişinin bu doğrultuda cevap verdiği belirtilmiştir.)

1. Soru Analizi: *"Aldığınız mûsikî eğitiminin katkılarından bahseder misiniz?"*

4 kişi, mesleki uygulama alanında özgüven kazanıldığını,

2 kişi, Görevde yükselme yollarının açılmasına katkı sağladığını,

6 kişi, muhataplar nezdinde güven ve otorite kazanıldığını,

12 kişi, nazari bilgileri elde ederek mûsikînin ilmi yollarının öğrenildiğini,

2 kişi, elektronik ortamlarda bile hemen erişilemeyecek geniş repertuvar dosyalarının oluşturulmasının büyük bir imkan olduğunu,

5 kişi, alanında uzman hocaların bilgi ve birikimlerinden faydalanarak icrâ tavırlarını öğrenmenin önemli olduğunu,

3 kişi, enstrüman çalabilme yetilerinin geliştirilmesi için uygun ortam ve imkanın elde edildiğini söylemiştir.

2. Soru Analizi: *"DMK'da aldığınız eğitimde nazariyat ve icrâ boyutlarıyla mûsikî alanında beklenen seviyeye ulaştığınızı düşünüyor musunuz?"*

2 kişi, ilahiyat fakültelerinde, imam hatip liselerinde ve Kur'an kurslarında verilen dinî mûsikî eğitiminin yeterliliği ile öğrencilerin kurs öncesinde kendi çabalarıyla edindiği becerilerin, Dinî Mûsikî Kursu'nda istenilen seviyeye ulaşmada önemli rol oynadığını söylemiştir.

3 kişi, DMK programının sıkıştırılmış dokuz aylık süresinin altı veya yedi ay gibi sürelerle daha da daraltılması, COVID-19 salgını, Ramazan ayının eğitime denk gelmesi gibi sebeplerden dolayı istenilen seviyeye tam olarak ulaşamadığını söyleyerek hazırlanan programa göre kursiyerlerin seviyesinin beklentinin altında olduğunu ifade etmiştir.

4 kişi, Diyanet Akademi ve DMK kursiyerlerinin kurstan beklentilerinin tam olarak karşılanması için dokuz aylık sürenin yetersiz kaldığını ifade etmiştir. (eğitim görevlilerinden de kurs süresinin yeterli olmadığına dair görüş beyan eden olmuştur).

1 kişi, alınan eğitimin kendisini bir adım ileri taşıdığını, ancak eğitimin kalitesinin düşük olması nedeniyle sağladığı faydanın yok denecek kadar az olduğunu belirtmiştir.

2 kişi, dinî mûsikînin en yaygın kullanılan formlarının icrâsı konusunda kursiyerlere yeterince bireysel okuma imkanı verilmediğini söylemiştir.

9 kişi, Mezuniyetten sonra câmilerde veya diğer görev yerlerinde, din görevlilerinin DMK'da elde ettiği bilgi ve birikimlerini uygulamasıyla kendini geliştirdiği belirtilmiştir.

3. Soru Analizi: *"DMK'dan mezun olduktan sonra ihtisas alanınız olan mûsikî ile ilgili hangi faaliyetlerde bulundunuz?"*

Kursiyerler, mezuniyet sonrası şu faaliyetlerde bulunduklarını ifade etmiştir:

11 kişi, il veya ilçe müftülüklerinde resmi olarak Tashih-i Huruf, Ezanî Güzel Okuma ve Hafızlığı Muhafaza kursları olmak üzere hizmet içi eğitim programlarında görev aldığını söylemiştir.

6 kişi, il veya ilçe müftülüklerinde idarecilerin teşvikiyle koro ekipleri oluşturduğunu, bu müftülük korolarının, konferans, mutat toplantılar, seminerler ve ilmî toplantılarda tasavvuf mûsikîsi dinletileri, konserler ve fasıllar şeklinde görev icrâ ettiklerini söylemişlerdir. 3 kişi de gayriresmi olarak koro ekipleri oluşturduğunu söylemiştir.

5 kişi, resmi olmayan meşk ortamları kurduğunu söyleyerek, ileride detaylı bilgiler paylaşılacağı üzere, genellikle bu eğitimciler haftalık buluşmalarla seçkin din görevlilerine özgün içerikli çalışmalar yaptırdığını ifade etmiştir.

5 kişi, hafızlık Kur'an kurslarında, ortaokul ve liselerde dinî mûsikî dersleri vermek üzere görev aldığını söylemiştir.

3 kişi, özel öğrenci yetiştirme, bazı yarışmalar için aday öğrenci hazırlama, TV programlarına katılma, sanatsal içerikli yarışmalarda jüri üyesi olarak görev alma gibi görevlerde çeşitli roller üstlendiğini ifade etmiştir.

4. Soru Analizi: *"Aldığınız DMK eğitiminin toplum ve çevreniz üzerindeki yansımalarından bahseder misiniz?"*

6 kişi, aldıkları mûsikî eğitimi neticesinde , kendilerinde yaşanan değişim ve gelişimin toplum tarafından fark edildiğini ifade etmiştir. Bu pozitif yankının, muhatap kişiler tarafından dile getirildiğini söylemiştir.

3 kişi, özellikle câmi görevlilerinin, câmi mûsikîsi uygulamaları konusunda teknik ve ilmî destek alabileceği güvenilir kaynak kişi olma boşluğunun doldurulduğunu söylemiştir.

7 kişi, ‘Dinî günlerde câmilerde yapılan mûsikî içerikli programlara olan teveccüh fark edilir düzeyde artmış, muhatap kitle genişlemiştir. Ayrıca, ezan, salâ ve Kur’an-ı Kerim okumalarındaki değişim ve elde edilen başarı, câmi merkezli olarak bütün mahalleye yansımış, onlarda görülen bu farkındalık gözlemlenmiştir.’ ifadelerini kullanmıştır.

2 kişi, toplumda dinî mûsikî konularında başvurulabilecek uzman kişiler ihtiyacını karşıladığını ifade etmiştir."

5. Soru Analizi: *"Aldığınız DMK eğitiminin görevinize ve ilme olan katkılarından bahseder misiniz?"*

Alınan cevaplara göre eğitimin görev ve ilme olan katkıları şu şekilde belirtilmiştir:

4 kişi, dinî günlerde ve Cuma gününde hazırlanan programların mûsikî icrâsı olan bölümlerinde sergilenen başarılı performansın, câmi özelinde fark edilerek olumlu geri dönüşler gözlemlendiğini söylemiştir.

5 kişi, aldığı nazari eğitim ve pratik icrâ çalışmaları neticesinde ezan okumalarının geliştiğini, toplumun her kesiminden insanın işitmesi açısından ezan icrâsının oldukça önemli olduğunu ve müspet olarak câmi görevlilerine katkı sağladığını ifade etmiştir.

7 kişi, câmi içerisindeki kamet tavrı, Cuma namazında okunan iç ezan, mihrapta sergilenen aşr-ı şerif icrâsının geliştiğini söylemiş, ayrıca imam ve müezzinin makamsal anlamda uyum sağlayabilmesi ve namaz için okunan mihrabiye kıraatinin aldıkları eğitim ve uygulama neticesinde belirgin olarak kalitesinin arttığını ifade etmiştir.

3 kişi, DMK eğitimi neticesinde görev yaparken daha özgüvenli ve motivasyonlu bir şekilde çalıştığını, bu vesileyle, bilmek ile bilmemek arasında

kalınan karmaşık çizgilerin netleştiği cevabını vermiştir. Ayrıca Akademik alanda yüksek lisans ve doktora yapabilmenin yollarını kolaylaştırdığını ifade etmişlerdir.

2.2.2. Dmk Mezunları İle Yapılan Mülâkat Hakkında Genel Değerlendirme

Çalışmamızın genelinde DMK mezunlarından toplam 16 kişiyle ortalama birer saatlik görüşme yapılmıştır. Sorulan sorular doğrultusunda katılımcıların %99'u solfej yapma, bona tartımları ve kısaca nota okumaları konusunda kendini geliştirmiştir. Daha detaya inildiğinde mûsikî altyapısı olan kursiyerler bilgi ve becerilerini daha ileri düzeye taşımışlar, nota bilgisi olmayanlar ise nota öğrenmişlerdir. Genel ifadeyle mülâkat yapılan kursiyerlerin hemen tamamı yeni bir mûsikî formunun notasını tek başına okuyabilme becerisi kazanmışlardır. Bazı kursiyerlerin ifadelerine göre ise solfej ve bona yapma pratikleri (hız ve zaman açısından) tam istenilen düzeyde değildir.

Klasik dinî mûsikî formları ve yeni bestelenmiş ilâhîleri öğrenerek repertuvar yelpazesini genişletme açısından bütün kursiyerler önemli kazanımlar elde ettiğini ifade etmişlerdir.

Mülâkat katılımcıları %90 oranında Ankara'da bulunan mûsikî üstatlarından ders ve tavır almanın kendileri için oldukça önemli bir fırsat olduğunu ifade etmişlerdir.

Mülâkat yapılan kursiyerlerin tamamı mezuniyetlerinden sonra mûsikî faaliyetlerinde görev yapmışlardır. Bazıları çok aktif bazıları pasif olsa da her mezunun görev yerlerinde yaptığı çalışmalar programın amaçları doğrultusunda sahaya yansımıştır.

DMP'nin amaçlarından birisi de câmi içi ve câmi dışında bilimsellik çerçevesinde, ekip oluşturma ve oluşturulan ekibi yönetebilme kazanımı elde etmek şeklinde belirtilmiştir. Yapılan çalışmalara bakıldığında faaliyetlere katılanların DMK mezunlarına güvenmesi, mûsikî alanında bilimsellik boşluğunun doldurulması ve ekip çalışmalarının yapılabilmesi söz konusu amaç-sonuç ilişkisini olumlu yönde pekiştirmektedir.

DMK'dan mezun olan kursiyerlerin takriben % 95'i bireysel olarak mûsikî icrâlarında (ezan ve aşr-ı şerif okuma, ilahî sunumu vs.) belirgin değişimler yaşadığını ifade etmişlerdir.

Alınan bilgilerden hareketle yerel sahada il ve ilçe müftülüğünde ihtiyaç duyulan mûsikî eğitimcisi boşluğu doldurulmuştur. Daha öncesinden bazı akademisyenlerden ve bazı imam ve müezzinlerden destek alarak eğitimler verilmekte iken DMK'dan mezun olan kursiyerlerin sahaya girmesi ile bunlardan istifade eldildiği gözlemlenmiştir.

Gerek câmi merkezli, gerek eğitim merkezlerinde gerekse resmi olmayan gönüllü meşk toplantılarında yapılan derslerde kullanmak üzere oluşturulan PDF dosyaları, slaytlar, geniş kapsamlı mûsikî repertuvarları, öğrenci gruplarına özel hazırlanan detaylı ders programları, yazılan kitaplar DMK'dan mezun olanların yaptığı çalışmalar arasında bulunmaktadır. Bütün bu çalışmalar doğrudan veya dolaylı olarak mûsikî ilmine katkı sağlamıştır. (Bu madde, alınan cevaplar üzerinde genel derleme yapılarak yazılmıştır. Bu ilmî faaliyetlerin içinde olduğunu söyleyerek katkı sağlayan belirli sayıda kişi bulunmaktadır. Diğer katılımcılardan bir kısmı eğitimin ilme olan katkısının olmadığını, bir kısmı ise az da olsa faydalı olduğunu ifade etmiştir.)

Mülâkatlarda alınan cevaplarda kurs süresinin yetersizliği, bireysel icrâlar konusunda eğitim esnasında yeterli imkanın verilmemesi, en pratik haliyle (en yaygın kullanılan formlar) ezan okuma, mevlid-i şerif icrâsı, makamlara göre kamet ve tesbihat uygulaması yaptırma eğitiminin daha ağırlıklı uygulamada olması gerektiği mezun kursiyerlerin bazılarının eleştirileri arasında bulunmaktadır.

2.2.3. Eğitim Alan Kursiyerlerin Yerel Faaliyetler Kapsamında Uygulama Alanları

Diyanet Akademisi Başkanlığı (DAB) Bünyesinde olan üç ayrı eğitim kurumu bulunmaktadır.

Öncelikle DAB'ın kuruluşu ile ilgili bilgi vermekte fayda vardır;

Diyanet Akademisi Başkanlığı, özellikle din hizmetleri ve yaygın din eğitimi alanında, Diyanet İşleri Başkanlığı'na istenilen niteliklere sahip personel yetiştirme hedefiyle kurulmuş bir birimdir. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde din eğitimi ve hizmet içi din hizmetlerini yürüten bir birim 1965 yılına kadar mevcut değildi. Bu tarihte Dinî Hizmetler ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı kuruldu.

1978'de bu birim yeniden yapılandırılarak Dinî Hizmetler Dairesi Başkanlığı ve Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı şeklinde iki ayrı daireye dönüştürüldü. Dairenin adı 1984 yılında Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı olarak değiştirilirken, 2010 yılında ise Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür.¹

Zamanla toplumun din eğitimine olan ihtiyacının artması, sosyal çevrenin değişimi ve yeni eğitim modellerinin ortaya çıkmasıyla daha sistematik, kapsamlı ve uzun süreli eğitim programlarının oluşturulması ihtiyacı hissedilmiştir. Bu kapsamda akademinin kurulmasına yönelik çalışmalara başlandı. Başkanlığın ilgili birimlerinde akademinin misyonu, kurumsal yapısı, statüsü, görevleri ile ilgili müzakereler yapıldı. 2012 yılından itibaren kanun tasarıları oluşturuldu. Zaman içerisinde bu tasarılar değiştirildi ve geliştirildi. Uzun yıllar zorlu çalışmalar neticesinde hazırlanan Diyanet Akademisi kanun teklifi 16 Mart 2022 yılında hiç red oyu verilmeksizin TBMM'de yasalaşarak Diyanet Akademisi Başkanlığı kurulmuştur.² Akademinin kurulmasıyla birlikte müezzin kayyım, imam hatip, Kur'an kursu öğreticisi ve vaiz olarak görev yapacaklar için 6 ay ile 3 yıl arasında meslek öncesi eğitim zorunlu hale getirilmiştir. Diyanet Akademisi doğrudan Diyanet Akademisi Başkanına bağlı olup, taşra teşkilatı da Dinî Yüksek İhtisas Merkezleri, Dinî İhtisas Merkezleri ve Eğitim Merkezleri olarak yapılandırılmıştır.

Akademi, özel yetenek gerektiren kıraat ve dinî mûsikî alanında yeterliliği bulunan ilahiyat/islâmi ilimler fakültesi mezunları ile dinî mûsikî kursunu bitiren personellerin eğitim görevlisi olabilmelerine imkan tanımaktadır. Diyanet akademisi eğitim programlarından bazıları, din hizmetleri personeli içinde özellikle imam hatip ve müezzinlerin ezan, kamet ve salâyı güzel okuma bilgi ve becerilerini artırmak amacıyla hazırlanmıştır.³

Ankara Rıfat Börekçi Dinî İhtisas Merkezi'nde 2 Ağustos 2023 tarihinde 18 personelin katılımıyla açılan dinî mûsikî kursu, 7. dönem olarak 2 Ağustos 2024 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.⁴ Ayrıca akademi bünyesinde mûsikî faaliyetleri genişletilerek, il müftülükleri koordinasyonunda 40 il/ilçede ve Şanlıurfa Dinî İhtisas Merkezi'nde ezanı güzel okuma kursları düzenlenmiş ve 2023 yılında 633 personel bu kurslardan yararlanmıştır.⁵

¹ “Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü-Tanıtım” (Erişim 01 Eylül 2025).

² Diyanet Akademisi Faliyet Raporu 2023, 13,14.

³ “Diyanet Akademisinin Kuruluşu ve Alanları Hakkındaki bilgiler” (Erişim 25 Temmuz 2025).

⁴ Diyanet Akademisi Faliyet Raporu 2023, 42.

⁵ Diyanet Akademisi Faliyet Raporu 2023, 52.

2023 yılında usûlüne uygun mevlid icrâsında bulunabilecek din görevlisi yetiştirmek amacıyla Mevlid-i Şerifi güzel okuma kursu da yapılmış, 20 Kasım - 22 Aralık 2023 tarihleri arasında düzenlenen bu kurstan 11 din görevlisi mezun olmuştur.¹

2.2.3.1. Dinî Yüksek İhtisas Merkezleri

Öncelikle, bahsi geçen bu eğitim merkezlerinin içeriği ve ilkeleri hakkında özet bilgiler verdikten sonra, dinî mûsikî ile ilgili kısımlarını ele alacağız.

Türkiye'de farklı yıllarda açılmış toplam 13 adet Dinî Yüksek İhtisas Merkezi (DYİM) bulunmaktadır. DYİM'ler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilmî alanda sistematik olarak en kapsamlı eğitim faaliyetlerini yürüttüğü kurumlardır. Bu merkezler, özellikle klasik İslâmi ilimlerin okutulduğu kurumlardır. Arap dili ve belâgatının yoğun olarak kullanıldığı bu eğitimlerde; tefsirden hadis ilmine, İslâm tarihinden kelama, İslâm hukukundan mezhepler tarihine kadar birçok alanda derinlemesine ilmî çalışmalar yapılmaktadır. İhtisas merkezlerinde öncelikle tarihsel süreçte ulûmü'l İslâmiye sahasında günümüze ulaşmış rivayetler silsilesini okuyup anlamak, buradan elde edilen geleneksel bilgi birikiminden hareketle de günümüz meselelerine cevaplar vermek, yeni bilgiler üretmek amaçlanmıştır. Dinî yüksek ihtisas merkezlerinde, ilmî sahada derinleşmiş, fikhî meselelerde sahih temellendirmeler yaparak toplumsal meselelere çözüm bulabilecek, şahsiyetiyle örnek olabilecek ilim adamları yetiştirmek hedeflenmiştir.²

Dini Yüksek İhtisas Merkezleri, bilgi ve birikimini topluma aktarabilecek, müftü ve vaizler yetiştirmektedir. İhtiyaç duyulması halinde bu merkezlerde sadece müftü ve vaizler değil, aynı zamanda kıraat alanında geleneksel tavırları korumak, Kur'an-ı Kerim'i okumak ve yazmak gibi uzun süreli programlar da gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalar, DYİM'lerin ikinci bölümü olan Aşere Takrip Tayyibe Kursu kapsamında uygulanmaktadır. Dini mûsikî dersleri ise sadece Aşere Takrip kurslarında verilmektedir. Bu alan sadece tecvit veya yazmaktan ibaret olmayıp, aynı zamanda doğru bir usûl dahilinde icrâ etmek şeklinde gerçekleşmektedir.³

¹ Diyanet Akademisi Faliyet Raporu 2023, 42.

² İbrahim Kurt, "Kuruluşundan Bugüne Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yüksek İhtisas Eğitimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme", Uşak Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi/, (30 Aralık 2023), 80.

³ Seyid Enes Dinç, Diyanet İşleri Başkanlığı İhtisas Eğitimi Üzerine Bir Araştırma (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, 2022), 18.

Diyanet İşleri Başkanlığı, ilk defa 2022 yılında 13 dinî mûsikî eğitim görevlisinin farklı illerin eğitim merkezlerine atamalarını gerçekleştirmiştir. Bu görevlilerin çoğu Diyanet Mûsikî Kursu mezunlarından oluşmakta olup, atananlar arasında konservatuvar mezunu veya yüksek lisans yapmış kişiler de bulunmaktadır. İkinci atama 2023 yılında, üçüncü atama ise 2024 yılında gerçekleştirilmiştir.

2.2.3.2. Dinî İhtisas Merkezleri

Türkiye genelinde çeşitli illerde toplam 23 adet eğitim merkezi (DİM) bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı Akademi'ye bağlı olan bu merkezlerde, diyanet personelinin mesleğe hazırlık eğitimleri verilmektedir. Bu kurslar, 6 aydan 1 yıla kadar değişen sürelerde düzenlenmekte olup, aday imam hatip, aday müezzin kayyım ve aday Kur'an kursu öğreticilerini mesleğe hazırlamaktadır. Önceki yıllarda bu eğitimler 45 gün veya 3 ay gibi kısa süreli gerçekleşirken, 2022 yılında Diyanet Akademi Başkanlığı kurulduktan sonra daha disiplinli ve detaylı dinî eğitim programları hazırlanmıştır. Dinî Mûsikî Kursu'nda 2013, 2015 ve 2024 yıllarında müfredat güncellemeleri yapılarak dinî mûsikî eğitimi geliştirilmiş ve programın daha sistematik bir şekilde uygulanması sağlanmıştır.

Dinî ihtisas merkezlerinde, bulunduğu il ve çevre illerden gelen din görevlilerinin özellikle kıraat alanındaki gelişimini sağlamak amacıyla hüsn-i tilavet kursları açılmaktadır. Bu kurslarda dinî mûsikî dersleri artırılmıştır. Örneğin, 2012 yılında tashih-i huruf kursunda 60 saat, 2017-2018 döneminde tashih-i huruf kursunda 96 saat ve güncellenen adıyla 2021 yılında hüsn-i tilavet kursunda 144 saat dinî mûsikî dersi verilmiştir.

2.2.3.3. Eğitim Merkezleri

Diyanet Akademi Başkanlığı'na bağlı eğitim merkezleri, daha çok lokal, yerel ve kısa süreli dinî eğitimlerin verildiği merkezlerdir. Bu kurumlarda din görevlilerine yönelik Tashih-i Huruf kursları, eğitimler, seminerler, mülâkatlar ve sınavlar yapılmaktadır. Buradaki eğitimlerin bir kısmında da dinî mûsikî dersleri verilmektedir.

2.2.3.4. Câmiler

Dinî mûsikînin en yaygın kullanıldığı yerlerden biri şüphesiz câmilerdir. Asırlardır İslâm coğrafyalarında değişik mimarilerle milyonlarca câmi inşa edilmiştir. Başta Mimar Sinan'ın yaptığı câmiler olmak üzere Osmanlı medeniyetinde inşa edilmiş binlerce câmi, İslâm sanat ve mimari kültürüne zenginlik katmıştır.

Câmilerde imam ve müezzinler, yalın sesleriyle, enstrüman kullanmaksızın okumalar yapmıştır. İnsanların câmilerde yaptığı ibadetler, mûsikînin tesiriyle manevi bir derinlik kazanmıştır.

Tarihsel sürece baktığımızda, asırlardır imam ve müezzinler hocalarından aldıkları tavırlarla geleneksel icrâlar yapmışlardır. Böylece geleneklerini koruyarak daha güzele ulaşmayı hedeflemişlerdir. Bu din görevlilerinin dinî mûsikînin teorik yönlerini bilmede oldukça zayıf kaldığını söylemek mümkündür. Din görevlilerinin bir kurum tarafından sistematik bir şekilde dinî mûsikî eğitimine tabi tutulduğu bilgisine ulaşamamıştır. Ancak bireysel çabalarla bu alanda öne çıkmış örnek isimler bulunmaktadır. Özellikle son bir asırda, Cumhuriyet döneminde dinî mûsikî faaliyetleri birtakım sebeplerle oldukça zayıflamıştır.¹ Bu zayıflığı gidermek ve alanında uzman din görevlileri yetiştirmek amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı, ilk defa 2006 yılında (ilk koro ekibi oluşumu için) dinî mûsikî, makam, usûl nazariyat, uygulama, şan nota vb konularda istekli ve kabiliyetli personelini konusunun uzmanı eğitimciler nezaretinde kursa tabi tutmakta ve ilk faaliyet olarak koro oluşturma çalışmaları ile somut bir başarıya imza atmıştır. Bu kurslar vesilesiyle din görevlilerinin herbirinin bulunduğu şehirlerde ve bölgelerde din görevlilerine benzeri eğitim vererek din hizmetlerinin câmi içi ve dışında etkinliğini artırmak ve toplumda dinî mûsikî zevkinin yerleşmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.²

2.2.3.5. Müftülük Hizmetiçi Kursları

Yerel faaliyetler kapsamında il ve ilçe müftülükleri hizmet içi kursları açmaktadır. Bu kurslar, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan gelen talimatlar doğrultusunda olduğu gibi, müftülüklerin ihtiyaca binaen açtığı kurslar şeklinde de düzenlenebilmiştir. İlerleyen bölümlerde müftülüklerde açılan kursların detaylı bilgileri verilecektir.

Müftülüklerde Hizmet İçi Kurs Çeşitleri:

Ta'lim ve Tashih-i Huruf Kursları: Bu kurslarda üç aylık sürede 48 saat mûsikî dersleri verilmiştir. Zaman zaman açılan altı aylık kurslarda ise 96 saat mûsikî dersi verilmiştir.

¹ Turabi, Türk Din Mûsikîsi, 69.

² Bıyık, Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Yapılan Mûsikî Çalışmaları, 90.

Ezanı Güzel Okuma Kursları: Süreleri değişken olmakla birlikte 25 günlük kurslar açılmıştır. Bu kurslarda mûsikî ağırlıklı dersler işlenmiştir.

Hafızlığı Muhafaza Kursu: İlk kez 2022 yılında açılan bu kurslarda hafızlık tekrarı derslerinin yanı sıra yüzeysel olarak mûsikî dersleri de verilmiştir.

Hafızlık Kur'an Kursları: Bazı hafızlık kurslarında seçmeli öğrencilerden oluşan sınıflar oluşturularak mûsikî dersleri verilmiş, hafızlık usûlü okuyuşların yanında aşr-ı şerif okuma usûlleri de öğretilmeye çalışılmıştır. DİB, 2024 yılında ise ilk defa Kur'an kurslarında istihdam edilmek üzere 25 mûsikî öğretmenin atamasını gerçekleştirecektir.

Ayrıca, DİB mûsikî kursunu bitirmiş din görevlilerinden kendi çevrelerinde gayri resmî olarak önemli mûsikî çalışmalarına imza atmış olanlar bulunmaktadır. Bununla ilgili örnekler verilecektir.

2.2.3.6. Okullar

Ortaokul ve imam hatip liselerinde, okul idaresinin talebiyle seçmeli mûsikî dersleri açılmış ve bazı sınıflarda dinî mûsikî eğitimleri verilmiştir. Bu uygulama okullarda yaygın olmamasına rağmen, mûsikî eğitimi alan öğrencilerde önemli kazanımlar elde edilmiştir. Seçilen öğrencilerden okul koro ekipleri oluşturularak sahne görevleri icrâ edilmiştir. Ayrıca, bazı yetenekli öğrenciler, hocalarının rehberliğinde Kur'an-ı Kerim tilaveti ve ezan okuma alanlarında Türkiye genelinde dereceler elde etmişlerdir.

Kurumsal alanlardaki bu çalışmalara ek olarak, taziye evleri, düğünler, ilmî toplantılar ve dergahlar da mûsikî icrâlarının yapıldığı yerler arasında yer almaktadır.

2.2.4. Dab Bünyesinde Eğitim Merkezlerine Yapılan Dinî Mûsikî Eğitim Görevlisi Atamaları

Dinî mûsikî kursu, 2013 ile 2025 yılları arasında toplam sekiz eğitim-öğretim dönemi olarak tamamlanmıştır. Bu kurslardan yaklaşık 160 din görevlisi mezun olmuştur. Mezunların yaklaşık %80'i eski görevlerine devam etmiştir. İmam hatip, müezzin kayyım, Kur'an kursu öğreticisi ve vaiz unvanlarına sahip bu mezunlar, aldıkları dinî mûsikî eğitimini görevlerine başarıyla yansıtmışlardır. Aldıkları mûsikî eğitimi sayesinde görevlerini daha özverili bir şekilde yerine getiren bu din görevlileri, aynı zamanda öğrenci yetiştirme çalışmaları da yapmışlardır.

Dinî mûsikî kursundan mezun olanların yaklaşık %20'si ise Diyanet İşleri Başkanlığı Akademi Başkanlığı'na bağlı dinî yüksek ihtisas, dinî ihtisas ve eğitim merkezlerinde eğitim görevlisi olarak istihdam edilmiştir. Diyanet Akademi Başkanlığı tarafından 2022 yılında 15, 2023 yılında 15, 2024 yılında da 8 kişilik atama yapılmıştır. Bu atamalar, ihtiyaca göre Türkiye'nin çeşitli merkezlerine dağıtılmak üzere gerçekleştirilmiştir. 2025 yılı eylül ayı itibarıyla eğitim merkezlerinde aktif olarak görev yapanların listesi aşağıda paylaşılmıştır.

Çizelge 2.4. 2022 yılı Haziran ayı mûsikî eğitim görevlisi 1. atama listesi

Sıra No	Eğt. Gör. Adı Soyadı	Görev Yaptığı İl	Görev Yaptığı Eğitim Merkezi
1	Abdurrahim Arpaguş	Ankara	Rıfat Börekçi Dinî İhtisas Merkezi
2	Fatih Altay	Ankara	Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
3	Hasan Köylü	Antalya	Hacı Mehmet Gebizli Dinî İhtisas Merkezi
4	Abdullah Özkan	İstanbul	Haseki Abdurrahman Gürses Dinî İhtisas Merkezi
5	Ferhat Turhanoglu	Konya	Dinî İhtisas Merkezi
6	Ali Yılmaz	Bursa	Dinî İhtisas Merkezi
7	Selçuk Arap	Eskişehir	Dinî İhtisas Merkezi
8	Hamza Aydoğan	Denizli	Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
9	Hakan Karakuş	Yozgat	Şehit İbrahim Yılmaz Dinî İhtisas Merkezi
10	Mustafa Şeker	Diyarbakır	Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
11	Ömer Demirci	İstanbul	Anadolu Dinî İhtisas Merkezi
12	Abdulmuhsin Düzenli	Rize	Müftü Yusuf Karalı Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
13	Murat Bozkurt	Elazığ	Harput Dinî İhtisas Merkezi

Çizelge 2.5. 2023 yılı Haziran ayı mûsikî eğitim görevlisi 2. atama listesi

Sıra No	Eğt. Gör. Adı Soyadı	Görev Yaptığı İl	Görev Yaptığı Eğitim Merkezi
1	Yusuf Tucay	Kastamonu	Dinî İhtisas Merkezi
2	Fatih Kahvecibaşı	Şanlıurfa	Dinî İhtisas Merkezi
3	Fahreddin Razi Yalçınkaya	Bursa	Dinî İhtisas Merkezi
4	Talha Mücahit Eyüpoğlu	Ordu	Dinî İhtisas Merkezi
5	Süleyman Ömür	Konya	Selçuk Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
6	Hasan Çatlıoğlu	Samsun	Aşıkutlu Dinî İhtisas Merkezi
7	Tolgay Ünlükaya	Kocaeli	Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
8	Çetin Tükenmez	Bolu	Dinî İhtisas Merkezi
9	Burak Kara	Gaziantep	Hacı Ahmet Zıylan Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
10	Birol Güvenç	Denizli	Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
11	Hüseyin Ören	Manisa	Dinî İhtisas Merkezi
12	Osman Yılmaz	Trabzon	Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
13	Serdar Korkmaz	Van	Abdülhakim Arvasi Eğitim Merkezi

Çizelge 2.6. 2024 yılı Ekim ayı mûsikî eğitim görevlisi 3. atama listesi

Sıra No	Eğt. Gör. Adı Soyadı	Görev Yaptığı İl	Görev Yaptığı Eğitim Merkezi
1	Muhammet Önçirak	Tekirdağ	Dinî İhtisas Merkezi
2	Fatih Akçay	Trabzon	Ali Haydar Özak Dinî İhtisas Merkezi
3	Mustafa Kandemir	Trabzon	Ali Haydar Özak Dinî İhtisas Merkezi
4	Mehmet Akif Deliktaş	İzmir	Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
5	Murat Karakuş	Kütahya	Dinî İhtisas Merkezi
6	Abdullah Aydın	Bursa	Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
7	Yusuf Uğur	Yozgat	Şehit İbrahim Yılmaz Dinî İhtisas Merkezi

Atanan bu eğitim görevlileri, kendi aralarında yaptıkları koordinasyonlarla hizmet kalitesini artırmakta ve dinî mûsikî alanında pedagojik modeller geliştirmektedirler. Böylece, Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde ilk defa yayımlacı bir anlayışla, sistematik dinî mûsikî eğitim çalışmaları yürütülmeye başlanmıştır.¹

¹ Hasan Çatlıoğlu, “DAB Eğitim Merkezlerine Atanan Eğitim Görevlileri Hakkında İletişim Bilgileri Toplama” (30 Haziran 2024).

2.2.5. Dab Eğitim Merkezlerindeki Bazı Eğitim Görevlileri İle Yapılan Mülâkat Detayları

Dinî mûsikî eğitim görevlilerinden sadece dört kişiyle mülâkat yapılmıştır. Mülâkatta sorulan sorulara alınan cevaplar, şeffaf bir şekilde bu çalışmaya yansıtılmıştır. Yapılan mülâkatta aşağıdaki 5 soru yöneltilmiştir:

1. Görev yerinizde yaptığınız tüm mûsikî eğitim çalışmalarını anlatır mısınız?
2. Derslerinizde kullandığınız araç ve tekniklerden bahseder misiniz?
3. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın veya eğitim merkezinin size özel imkanlar sunmasını talep eder misiniz?
4. Mûsikî dersleri kapsamında genel olarak eleştirileriniz ve bunlara ilişkin çözüm önerileriniz var mıdır?
5. Eğitim dönemleri içerisinde öğrenciler üzerinde elde ettiğiniz başarılarından bahseder misiniz?

Sorulan bu sorulara bazı eğitim merkezinde dinî mûsikî eğitim görevlisi olan Fatih Kahvecibaşı, Yusuf Tuncay, Ferhat Turhanoğlu, Selçuk Arap isimli hocalarla mülâkat yaparak cevaplar alınmıştır. (Verilen cevaplar maddeler halinde çalışmamızda kaydedilmiştir.)

2.2.5.1. Eğitim Görevlisi Fatih Kahvecibaşı İle Yapılan Mülâkat

Şanlıurfa Dinî İhtisas Merkezi'nde mûsikî eğitim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Kendisiyle yüz yüze oldukça ayrıntılı bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Kahvecibaşı ile yapılan görüşmedeki tüm detaylar ilerleyen bölümlerde aktarılacaktır. Başlığı buraya eklememizin sebebi, başlığın içindekiler kısmında görünmesini sağlamak ve genel olarak sayısal verilere uygunluk sağlamaktır.

2.2.5.2. Eğitim Görevlisi Yusuf Tuncay İle Yapılan Mülâkat

Tuncay, Kastamonu Dinî İhtisas Merkezi'nde görev yapmaktadır.

S1. Görev yerinizde yaptığınız tüm mûsikî eğitim çalışmalarını anlatır mısınız?

C1. Tuncay, Ekim 2023'e kadar Kastamonu'da müftülük bünyesinde tashih-i huruf ve ezan kurslarında mûsikî öğretmeni olarak görev yapmıştır. Ayrıca, özel dinî

günlerde organizatör ve icracı olarak hem câmide hem de câmi dışı alanlarda görevler üstlenmiştir. Ekim 2023'te Kastamonu DİM'e dinî mûsikî eğitim görevlisi olarak atanmıştır. Eğitim merkezinde Haziran 2025 itibarıyla üç dönem mesleğe hazırlık öğrencisini mezun etmiştir. Haftanın beş günü görev yapan Tuncay, iki dönemden oluşan eğitimlerde ilk dönem haftada 2, ikinci dönem ise haftada 4 saat dinî mûsikî derslerine girmiş, ders dışında, lokal de olsa gönüllülük esasına dayalı bazı gruplara pekiştireç dersler yapmıştır.

S2. Derslerinizde kullandığınız araç ve tekniklerden bahseder misiniz?

C2. Tuncay, Derslerde bendir, kudüm ve ud gibi enstrümanlardan yararlanmış. Özellikle vurmalı enstrümanlar yardımıyla 10 zamanlı usûllere kadar uygulamaları sınırlı şekilde göstermiştir. Diyanet Akademi Başkanlığı'nın mesleğe hazırlık kapsamında ilk dönemde ağırlıklı olarak mûsikî tarihi, mûsikînin İslâm dinindeki yeri ve önemi, câmi ve tekke mûsikîsi, mûsikî nazariyatı, bazı kavramların analizleri gibi teorik bilgiler anlatmıştır. Belli bir olgunluk elde edildikten sonra işlenecek makamda ilâhîler geçmiş ve uygulama fasılları başlatmıştır. İkinci dönem ise, sınıfın seviyesi ve belirlenen müfredat programına göre özellikle câmilerde yaygın olarak kullanılan makamlar üzerinde meşk çalışmaları yaparak olası hataları tashih etmiştir.

S3. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın veya eğitim merkezinin size özel imkanlar sunmasını talep eder misiniz?

C3. Tuncay, 'Diyanet Akademisi'nin mûsikî eğitimcilerine özel finansman desteği sağlaması gerekmektedir. Enstrüman temini, ses sistemi kurulumu ve repertuar temini için ekonomik imkanların geliştirilmesi elzemdir. Son olarak, Başkanlığın mûsikî alanında uzman ekiplerinin eğitim merkezlerine ziyaretler gerçekleştirilmesi ve gerektiğinde seminerler düzenlemesi gerekmektedir. Böylece muhtemel eksiklikler uzman isimler rehberliğinde giderilecektir. Ayrıca, müfredatta bulunan ders saatleri artırılarak eğitim merkezlerine ikinci öğretim görevlisi atanması, bazı yerlerde yoğunluğu azaltıp niteliği artırabilir.' cevabını vermiştir.

S4. Mûsikî dersleri kapsamında genel olarak eleştirileriniz ve bunlara ilişkin çözüm önerileriniz var mıdır?

C4. Diyanet İşleri Başkanlığı, din görevlisi seçim mülâkatında adayların müzik kulağı ve mûsikî kabiliyetlerini de göz önünde bulundurmalıdır. Zira her din görevlisi, görevini yaparken özellikle Kur'an-ı Kerim talimlerinde mûsikînin

tekniklerinden faydalanmak zorundadır. Mûsikî kabiliyeti, ritim duygusu, sunum teknikleri gibi konularda yetkinliği olan kimselerin akademi eğitimine alınması gerekmektedir.

Aday din görevlilerinden lisans veya ön lisans olarak ilahiyat bölümünden mezun olan sınıflarda mûsikî altyapısı oldukça zayıf durumdadır. Ortalama her 10 öğrenciden yalnızca bir veya iki tanesi öncesinde dinî mûsikîye ilgi duymuş kişilerden oluşmaktadır. İlahiyat fakültelerinde bu açığı gidermek adına dinî mûsikî derslerinin daha kapsamlı bir şekilde işlenmesi gerekmektedir. Hafızlardan oluşan sınıflarda ise bu seviye biraz daha yüksek denilebilir. Her 10 öğrenciden üç veya dört kişi mûsikî altyapısı olarak istenilen seviyededir. Kur'an kurslarında da mûsikî derslerinin ilk temellerinin daha da güçlendirilmesi gerekmektedir.

Aday din görevlisi sınıflarında seviye farkı bulunmaktadır. Bazı öğrenciler oldukça birikimli ve yetenekli iken, bazıları mûsikî ile neredeyse ilk defa tanışmıştır. DAB'ın mûsikî eğitim görevlilerine tevdi ettiği görev, her sınıfa belli saatlerde mûsikî dersi uygulaması şeklindedir. Yani bu seviye farkının olduğu her sınıfta mûsikî dersi verilmek zorundadır. Çözüm önerisi olarak, eğitim merkezi bünyesinde seviyelere göre sınıflar oluşturulabilir.

S5. Eğitim dönemleri içerisinde öğrenciler üzerinde elde ettiğiniz başarılarından bahseder misiniz?

C5. İlk dönem teorik bilgilerle desteklenerek mûsikî uygulamalarına genel bir giriş yapılmış ve genellikle beklenen düzeyde başarılar kaydedilmiştir. İkinci dönem ders saatinin artmasıyla da mevcut seviye mûsikî alanında daha da pekiştirilmiştir. Kursiyerlerin durumuna göre saba, uşşak, rast, segâh ve hicaz makamlarında uygulamalar yapılmış, hemen hemen her öğrencide kazanımlar gözlemlenmiştir. Ancak, sınıflardaki seviye farkı ve derse olan ilginin bazı kişiler için zayıf olması gibi sebeplerden dolayı, sınıfın büyük bir bölümü için ileride din görevlisi olarak istihdam edilecek kursiyerlerin yeterlilik düzeyi halen zayıf durumda denebilir. Önceki eğitimlerle kıyaslandığında ise, ihtisas merkezlerindeki bu mûsikî faaliyetleri başarılı bir girişim olarak değerlendirilebilir.¹

¹ Yusuf Tuncay, “Kastamonu Dinî İhtias Merkezinde Yapılan Dinî Mûsikî Dersleri Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme” (26 Mayıs 2025).

2.2.5.3. Eğitim Görevlisi Ferhat Turhanoğlu İle Yapılan Mülâkat

Turhanoğlu, Konya DİM'de görev yapmaktadır.

S1. Görev yerinizde yaptığınız tüm mûsikî eğitim çalışmalarını anlatırmısınız?

C1. 2019 yılında Dinî Mûsikî Kursu'ndan mezun olduktan sonra Çorum Akşemsettin Câmii merkezli çeşitli faaliyetler yapmıştır. 2023 yılının Şubat ayında Konya DİM'e atanan Turhanoğlu, günümüze (Haziran 2025) kadar çeşitli dönemlerde aday din görevlileri sınıflarında dinî mûsikî derslerine girmiştir. Dersler dışında, hem hoca hem de öğrenci yoğunluğundan dolayı neredeyse ilave bir mûsikî çalışması yapılmamıştır. Turhanoğlu öncülüğünde, aday din görevlilerinin mezuniyet konserleri için özel bir veda programı düzenlenmiştir .

S2. Derslerinizde kullandığınız araç ve tekniklerden bahseder misiniz?

C2. Şubat 2023 - Haziran 2025 tarihleri arasında Konya DİM'de üç dönem aday din görevlisi mezun edilmiştir. Her eğitim dönemi için önceki çalışma ve tecrübelerden istifade edilmiştir. Özellikle ilk yıl oluşturulan repertuar ses kayıtları, sonraki yıllarda da revize edilerek kullanılmıştır. Sanal olarak pratik bir şekilde kullanılabilen örnek ses kayıtlarında, çoğu kez câmi mûsikîsi merkezli icrâ çalışmaları bulunmaktadır. Derslerde basitten zora doğru motivasyon sağlayıcı bir yaklaşım sergilenmiştir. Özellikle eğitimlerin ilk döneminde, mûsikînin tarihi, fıkıh ilmindeki yeri, matematiksel durumları gibi teorik bilgiler anlatılmış ve makamlara pratik girişler yapılmıştır. Uygulamalar derslerin merkezinde yer almaktadır. Öncelikle Turhanoğlu model okumalar yaparak, sonra da bireysel icrâlar olmak üzere din görevlilerine ilgili formları okutmuştur. Örneğin, internette örneği de görülebilecek olan ezan çalışmalarında kalıp ezan çalışmaları yapılmış ve nota üzerinde sesler şematik olarak gösterilmiştir.

S3. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın veya eğitim merkezinin size özel imkanlar sunmasını talep eder misiniz?

C3. Aday din görevlileri müfredat programındaki dinî mûsikî dersi idealdir. Konya DİM için ikinci bir mûsikî eğitim görevlisine bu şartlarda ihtiyaç bulunmamaktadır. Şartların geliştirilmesi halinde, ikinci bir görevli eğitime zenginlik katabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın her eğitim merkezi için özel mûsikî sınıfı temin etmesi elzemdir. Bazı eğitim merkezlerinde özel ve lokal gayretler neticesinde mûsikî sınıfı tahsis edilmiştir. Ses sisteminin, yalıtımın ve bazı enstrümanların

olduğu bir sınıf ortamına ihtiyaç bulunmaktadır.

S4. Mûsikî dersleri kapsamında genel olarak eleştirileriniz ve bunlara ilişkin çözüm önerileriniz var mıdır?

C4. Genel eleştiri, aday din görevlilerinin mûsikî altyapısının zayıf olması yönündedir. Hazırbulunuşluk düzeyi bazı talebelerde yok denilecek kadar azdır. Gerek hafızlar gerekse ilahiyat mezunları olmak üzere, bayan-erkek her kursiyerin öncesinde bu mûsikî çalışmalarını kurumsallık çerçevesinde geliştirmeleri gerekmektedir. Mevcut düzene göre, her aday din görevlisinin mûsikî tedrisatından geçmesi gerekmektedir. Zira mûsikî derslerinde bilenlerin bilmeyenlere model olması gibi bir teknikle mevcut sistem eğitimin lehine dönüştürülmektedir. Fakat bazı kazanımları artırmak gayesiyle, seviyelere göre mûsikî sınıfları tasnif edilebilir. Böylece hem kursiyerler hem de öğreticiler açısından daha verimli olabilir. Ders içerikleri sınıfların seviyelerine göre dizayn edilebilir. Mevcut duruma göre dinî mûsikî dersine olan iştihak, heyecan ve başarıma azmi çoğunluk açısından oldukça zayıf durumdadır. Onların bu ruhsal açığını gidermek için önceki eğitimlerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

S5. Eğitim dönemleri içerisinde öğrenciler üzerinde elde ettiğiniz başarılarından bahsedebilir misiniz?

C5. Bahsedildiği üzere, hoca ile değil talebeler ile ilgili bir problem bulunmaktadır. Eğitim görevlileri her seviye için öğretim teknik ve materyalleri geliştirmiştir. Aday din görevlilerine verilen süre (9 ay), sınıflardaki değişken seviyeler ve önceki eğitimlerin yetersiz olması gibi sebeplerden dolayı, eğitim merkezlerinde dinî mûsikî dersinden elde edilecek başarı beklentisi çok yüksek olmamalıdır. Kursiyerlerin taleplerine göre, özellikle câmi mûsikîsi uygulamasına yönelik en az beş makam üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Her kursiyerin seviyesinin mûsikî dersi için genel olarak arttığı söylenebilir.¹

2.2.5.4. Eğitim Görevlisi Selçuk Arap İle Yapılan Mülâkat

Arap, Eskişehir Dinî İhtisas Merkezi'nde mûsikî eğitim görevlisi olarak görev yapmaktadır.

¹ Ferhat Turhanoglu, "Konya Dinî İhtisas Merkezi'nde Yapılan Dinî Mûsikî Dersleri Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme" (04 Nisan 2025).

S1. Görev yerinizde yaptığınız tüm mûsikî eğitim çalışmalarını anlatır mısınız?

C1. 2019-2022 yılları arasında Akhisar ilçesinde bir tasavvuf mûsikîsi korosu kurup yönetmiştir. İlçede aynı zamanda ezan kursları ve üç aylık tashih-i huruf kursunda dinî mûsikî dersleri vermiştir. Mayıs 2022 itibarıyla Eskişehir Dinî İhtisas Merkezi'nde yaklaşık 230 kursiyer mezun edilmiştir. Şu anda (Haziran 2025) 110 kursiyerin eğitimi devam etmektedir. Bu süreç boyunca hafta içi beş gün, imam hatip, müezzin kayyım ve Kur'an kursu öğreticisi adaylarına yönelik aktif dinî mûsikî dersleri uygulamıştır. Eskişehir'de tek eğitim görevlisi olarak bulunan Selçuk Arap, ders dışında da önemli çalışmalara imza atmıştır. Eylül 2022'den itibaren Eskişehir İl Müftülüğü Korosu'nun yönetici şefliğini devralmıştır. Şehrin düzenlediği özel dinî programlarda koro ile beraber tasavvufî içerikli konserler vermiştir. Ayrıca dinî günlerde câmilerde günün anlam ve önemine uygun programlar tertiplemiştir. Selçuk Arap, Ramazan ayında da “Enderun usûlü teravîh” uygulamalarını farklı câmilerde gerçekleştirerek mûsikî ile ibadetin buluştuğu bu kültürü canlı tutmaktadır.

S2. Derslerinizde kullandığınız araç ve tekniklerden bahseder misiniz?

C2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın özel olarak hazırlanmış bir ders materyali bulunmamaktadır. Eğitim görevlileri, Eskişehir DİM özelinde kendi imkanları ve birikimleriyle PDF dosyaları ve mûsikî dersine uygun slaytlar hazırlamaktadır. İşlenecek dinî mûsikî formları notalı şekilde kursiyerlere dağıtılmakta veya ana ekrana yansıtılmaktadır. Dinî mûsikî derslerinin ilk döneminde, sınırlı olmak kaydıyla nazari bilgiler, mûsikî tarihi ve dinî mûsikî geleneği gibi müfredatta yer alan teorik bilgiler anlatılmaktadır. Ayrıca porte, nota, durak, seyir gibi kavramlar görsellerden de faydalanılarak açıklanmıştır. Enstrümantal olarak ritim gibi bazı sazlardan faydalanılmıştır. Mikrofon kullanma, nefes alma ve tasarruflu kullanma teknikleri gösterilmiştir. Özellikle kursun ikinci döneminde, uygulamalı derslerde örnek okuyuşlar yapılarak ses kayıtları oluşturulmuş, toplu ve bireysel okumalar gerçekleştirilmiştir.

S3. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın veya eğitim merkezinin size özel imkanlar sunmasını talep eder misiniz?

C3. Derslerde kullanılabilecek her türlü araç ve gereçler ile ders materyallerinin DİB tarafından temin edilmesi gerekmektedir. Bilgisayar, yansıtıcı, repertuar dosyaları ve harici disk gibi araçlar sağlanmalıdır. Özellikle mûsikî sınıfına enstrümanların başkanlık tarafından temin edilmesi büyük önem

taşımaktadır. Ayrıca, sahada dinî ve kültürel etkinlikler yapmak, il müftülüğünün ilmî ve irfanî çalışmaları kapsamında halka açık toplantılarda mûsikî fasılları düzenleme hususunda ihtiyaç duyulan finansal desteğin başkanlık tarafından temin edilmesi, mûsikî faaliyetlerinin gelişmesini sağlayacaktır.

S4. Mûsikî dersleri kapsamında genel olarak eleştirileriniz ve bunlara ilişkin çözüm önerileriniz var mıdır?

C4. Eskişehir DİM'de yerel imkanlar dahilinde bir dinî mûsikî sınıfı açılmıştır. Sınıf duvarlarında enstrümanlar, ses sistemi ve slaytların yansıtılacağı ana ekran gibi teknik imkanlar bulunmaktadır. Böylece kursiyerlerin ruhen de derse hazır hale getirilmesi hedeflenmiştir. Bir takım maddi yetersizlikler ve idari anlamda imkanların kısıtlı olması gibi sebeplerden dolayı bazı eğitim merkezlerinde hala özel mûsikî sınıfı bulunmamaktadır. Derste oluşan yüksek sesin diğer sınıfları rahatsız etmesi zamanla büyük problemler oluşturabilecektir. Haftalık ders programlarının sürekli değişmesi, istikrar açısından önemli bir problemidir. Haftanın sabit günlerinde dinî mûsikî derslerinin olması verimliliği artıracaktır. Karma sınıf düzeninde kursiyerlerin mûsikî bilgi ve becerileri genellikle çok farklı durumdadır. Kursiyerler arası etkileşimi bilgi alışverişi bakımından avantaja dönüştürmek bir çözüm olarak öne sürülebilir. İkinci bir çözüm ise, benzer seviyeli öğrencilerden iki veya üç sınıf oluşturularak rekabet ortamı hazırlanmasıdır.

S5. Eğitim dönemleri içerisinde öğrenciler üzerinde elde ettiğiniz başarılarından bahsedermisiniz?

C5. Haftalık iki veya dört saatlik derslerin olduğu dokuz aylık mûsikî programında üst düzey bir başarı beklemek her zaman mümkün değildir. Eğitim görevlilerinin amacı, kursiyerlerin gelişimine ve müfredata uygun ders planları oluşturarak maksimum ilerleme kaydetmektir. Göreve başladıklarında en pratik haliyle kullanacakları dinî mûsikî formları öncelikle öğretilmiştir. Din görevlilerine yönelik eğitim merkezlerinde 2023 yılından günümüze kadar ilk defa bu kadar kapsamlı mûsikî eğitimi verilmeye başlanmıştır. Mümkün olduğunca teorik ve uygulamalı bilgiler bir arada sunulmuştur.¹

¹ Selçuk Arap, “Eskişehir DİM’de Dinî Mûsikî Dersleri Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme” (22 Mayıs 2025).

2.3. Dmk Mezunlarının Yerel Çalışmaları: Kahramanmaraş Ve Şanlıurfa Örneği

2.3.1. Dmk Mezunlarının Şanlıurfa'da Yaptığı Dinî Mûsikî Faaliyetleri

2.3.1.1. Eğitim Görevlisi Mehmet Fatih Kahvecibaşı İle Yapılan Mülâkat

2.3.1.1.1. Özgeçmişi

Babası din görevlisi olan Kahvecibaşı, çocuk yaşta ezan, kamet ve tesbihat icrâlarına başlamıştır. 2007 yılından itibaren Şanlıurfa'da ve bölgede mûsikî alanında akademik ve icrâ faaliyetleri kapsamında önemli etkiler bırakan Prof. Dr. Hüseyin Akpınar'dan dersler almaya başlamıştır. 15 yıl boyunca meşk toplantılarına katılmış ve Mevlevî âyini gibi dinî mûsikînin ağır formlarını öğrenmiştir.

2021 itibarıyla Ankara'da dokuz ay süren mûsikî eğitimi alan Kahvecibaşı, repertuar bilgilerini genişletmiştir. Nota ve on zamanlı vuruşlara kadar usûl uygulamaları yapmış, nazarî bilgiler edinerek mûsikînin matematiğini öğrenmiş ve mûsikî tarihiyle ilgili bilgilere sahip olmuştur. Mûsikî kursundan başarıyla mezun olan Kahvecibaşı, önceki bilgi ve birikimlerini geliştirmiş ve pekiştirmiştir. Kurs öncesinde vurmali enstrümanlardan kudüm, bendir çalabilen, ney üfleyen ve tambur çalabilen Kahvecibaşı, aldığı kurs ile bu enstrüman kabiliyetlerini geliştirmiştir.

Güneydoğu'da kıraat ve klasik mûsikî ilimlerinden ziyade Arapça, fıkıh ilimleri gibi klasik medrese kültürü ön plana çıkmaktadır. Bu ortamda Prof. Dr. Hüseyin Akpınar öncülüğünde yapılan gerek nota ve usûllü şekliyle dinî mûsikî formlarının icrâsı, gerekse Şanlıurfa özelinde ve çevre illerde hatta Suriye gibi daha uzak bölgelerde mûsikî araştırmaları yapılması, makale ve kitapların yazılması, yöresel ilâhîlerin kitaplaştırılması, mûsikîşinas şahsiyetlerin sistematik bir şekilde derlenmesi, farklı makamlarda bestelerin yapılması Şanlıurfa ve bölge adına önemli bir kazanım olmuştur. Yaklaşık 25 yıl süren istikrarlı meşk toplantıları sayesinde Hüseyin Akpınar, dinî mûsikî alanında geniş bir öğrenci topluluğunun yetişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

2.3.1.1.2. Kahvecibaşı'nın Yerelde Yaygın Eğitim Faaliyetleri

Kahvecibaşı, 2010 yılında Akçakale'de imam hatip olarak göreve başlamıştır. 2011, 2012 ve 2013 yıllarında müftülük bünyesinde düzenlenen 45 günlük hizmet içi kurslarda imam ve müezzinlere ezan okuma usûl ve yöntemlerini öğretmiştir. Ezan eğitiminde kalıp ezan çalışmalarını benimsemeyen Kahvecibaşı, herkesin makamın kurallarını koruması şartıyla serbest ve özgün tavırlarla okuması gerektiğini tavsiye

etmiştir. Ezan eğitimi çalışmalarına 9 yıl sonra, mûsikî kursu mezuniyetinin ardından 2022 yılından itibaren Şanlıurfa Dinî İhtisas Merkezi'ne atanmasıyla devam etmiştir. Ankara'da aldığı eğitimi ve ezan tavrını yerelde öğrencilerine aktarma gayretinde olmuştur. Şanlıurfa Dinî İhtisas Merkezi'nde imam, müezzin ve Kur'an kursu öğreticilerine yönelik mûsikî dersleri vermiştir. Bu eğitimin önemli dallarından biri de doğru ve güzel ezan okuma üzerine odaklanmıştır.

2.3.1.1.3. Kahvecibaşı'nın Şanlıurfa'da Yaptığı Dinî Mûsikî Çalışmaları

1. Şanlıurfa DİM bünyesinde yaptığı çalışmalar

2022 yılında mûsikî kursundan mezun olduktan sonra ŞUDİM'e dinî mûsikî eğitim görevlisi olarak atanan Kahvecibaşı, üç yıl boyunca çeşitli gruplara mûsikî dersleri vermiştir. 2022 yılının eylül ayında başlayarak Kur'an kursu öğreticilerine yönelik düzenlenen dört aylık tashih-i huruf kursunda mûsikî derslerine girdi. Bu kurs, erkek Kur'an kursu öğreticileri için Şanlıurfa DİM' de gerçekleştirilmiştir.

2023 yılında, yine il müftülüğü bünyesinde üç aylık tashih-i huruf kursu düzenlenmiştir. Bu kursta, öğleden önce imam hatiplere, öğleden sonra ise bayan Kur'an kursu öğreticilerine yönelik mûsikî dersleri verilmiştir. Kahvecibaşı, eğitim görevlisi olmasına rağmen, bu kursta mûsikî dersleri vermek üzere müftülüğe giderek destek olmuştur. Erkek sınıfında 48 saat ders vererek kursiyerlere özellikle câmi mûsikîsi uygulama şekilleri üzerine çalışmalar yaptırmıştır. Bayan hocalara ise Kur'an okumaları üzerinde yoğunlaşan dersler vermiştir. Talim üzere okuma tarzını daha da yumuşatarak aşr-ı şerif çalışmaları, makamlara göre okuyuşlar ve okuma seyri gibi teknikler üzerinde durmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı eğitim merkezlerinde, dokuz ay süreli aday imam hatip, aday müezzin ve aday Kur'an kursu öğreticilerine yönelik akademi kursları düzenlenmektedir. Diyanet Akademisi'nin hazırladığı müfredat programına göre bu kurslarda haftalık 4 saat mûsikî dersi yer almaktadır. Ayrıca, altı ay süreyle düzenlenen hüsn-i tilavet kurslarında da haftalık 6 saat mûsikî dersi bulunmaktadır. Eğitim merkezinde sınıf sayısı değişkenlik göstermekle birlikte, yaklaşık 10 sınıf bulunmakta ve haftada kesintisiz 36 saat mûsikî dersi verilmektedir. Mûsikî dersleri uygulama ağırlıklı işlendiği için, oldukça yorucu bir mesai harcandığı görülmüştür.

Şekil 2.2. Fatih Kahvecibaşı'nın ŞUDİM'de aday din görevlilerine verdiği mûsikî dersi.

2. Halk eğitim kurslarında yaptığı çalışmalar

Hafızlık proje okullarında 8. sınıftan mezun olan hafız öğrencilere yönelik bir mûsikî kursu düzenlenmiştir. Kahvecibaşı tarafından seçilen bu öğrencilere, her biri 22 kişiden oluşan iki ayrı grup halinde, üç aylık bir eğitim programı sunulmuştur. Bu kursta hafız öğrencilere farklı makamlarda aşr-ı şerif okuma usûlleri öğretmiştir. Özellikle 'hadr' usûlü ezber yapma alışkanlığından kopamayan hafızlara tahkik usûlü tilavet okuyuş tarzları göstermiştir. Yaş gruplarına göre bazı ilâhîler de öğretmek makama giriş teknikleri üzerinde durmuştur.

Yoğun talep üzerine açılan bu halk eğitim kursunda, müftülük hizmet içi tashih-i huruf kursu programının mûsikî müfredatından faydalanılmıştır. Haftada iki gün, 4'er saat ders verilmiştir. Oldukça verimli geçen bu eğitim, Kahvecibaşı'nın rahatsızlığı ve uzun süren tedavileri nedeniyle sekteye uğramıştır. 2024 yılının ilk yarısında tamamlanan bu kurstan sonra hocanın tedavisi başlamıştır. Kahvecibaşı'nın gerek eğitim merkezi içindeki gerekse haricindeki faaliyetleri tedavisinin ardından devam etmektedir.

2.3.1.1.4. Kahvecibaşı'nın Ders Anlatma Teknikleri Ve Öğretim Anlayışı

Kahvecibaşı derslerinde uyguladığı metotlara dair şu ifadeleri kullanmıştır; “Mûsikî öğrenmek, nota bilmek ve bu notalara sesleri doğru bir şekilde yerleştirmek, adeta yeni bir alfabe öğrenmek kadar zordur. Bu süreçte öncelikli olarak öğrencinin seviyesini tespit etmek ve dahil olduğu eğitimin süresine göre bir program hazırlamak gerekir. Genellikle dersler üç, dört, altı ve dokuz aylık sürelerle planlanmaktadır. Belirlenen zaman dilimine ve ders saatine uygun bir öğretim programı oluşturmak oldukça önemlidir. Kaç makamın işleneceği, hangi ilâhîlerin çalışılacağı, nazari bilgilerin ne ölçüde verileceği gibi soruların yanıtları önceden belirlenmeli; öğretici gerekli tüm materyalleri ve repertuvar dosyasını hazır bulundurmalıdır. Sınıflarda makam bilgisi ve icrâ kabiliyeti farklı seviyelerde kursiyerler bulunur. Bu seviye farklılıklarını faydaya dönüştürmek önemlidir. Sahih bir okuyuş sergileyen öğrenci, sınıf içerisinde hem model teşkil edebilir hem de motivasyon sağlayabilir.

Seviyesi daha zayıf olan sınıflar için öğretim modeli, kolaydan zora doğru ilerleyecek şekilde tasarlanmıştır. Örneğin, karardan güçlüye doğru makamın basit seyri üzerinden yapılan çalışmalar, her öğrenci için müziği başarma umudu yaratır. Mevcut seviye ne kadar yükselirse, bu durum eğitimin lehine olacaktır. Özellikle imam ve müezzin adayları için saba, segâh ve hicaz/uşşak/rast makamlarından biri olmak üzere en az üç makamın basit ve pratik bir şekilde öğretilmesi gerekmektedir. Zira câmi mûsikîsi ile ilgilenen her din görevlisinin makam bilgisi ve icrâ kabiliyetlerini sergileyebilmesi, görevleri açısından önem arz eder. Dersler bu anlayışla anlatılmaya çalışılır. Şimdi örnek bir dersin betimlemesini inceleyelim:

Öncelikle makamın ana seyri, karar ve güçlü sesleri, arızaları porte üzerinde özlü bir şekilde anlatılır. Çoğu zaman vakit kaybetmeden doğrudan okuma ve icrâ etme şeklinde derslere başlanır. Herkesin aşına olduğu basit seyirli ilâhîlerden hareketle işlenecek makamın melodik yapısı zihinlerde oluşturulur ve anahtar giriş cümleleri ezberlenir. Belli bir seviyeye ulaşıldıktan sonra öğretici tarafından örnek okuyuş yapılarak ses kayıtları alınır. İlerleyen süreçlerde ödevler verilir ve bireysel dinlemeler yapılarak hatalar düzeltilir. Repertuvar çalışmalarında bireysel ve koro şeklinde okumalar yapmak suretiyle makam bilgileri pekiştirilir ve melodi zenginliği oluşturulur. Mûsikî derslerinde güncel besteler, yeni nağmeler ve özgün tavrı oluşturma çabaları büyük önem taşır. Bu anlayıştan hareketle her bireye değer vermek, daha güzeli bulmak için çaba sarf etmek gerekir. Her dönem için kalıp metotlar, aynı ilâhîler veya aynı aşr-ı şerif okumaları yerine sürekli bir güncelleme yapmak hem öğrenci hem de öğretmen açısından faydalı olacaktır.”

2.3.1.1.5. Kahvecibaşı'nın Derslerinde Faydalandığı Kaynaklar Ve Yazdığı Ders Kitapları

Derslerde ele alınan şughul, tevşih, ilâhî , kasîde gibi repertuvar formları, işlenecek makamlar açısından büyük önem taşımaktadır. Zira bir eserin seyri, duygusu bestekâr tarafından işlenerek makamın incelikleri gösterilmelidir. Özellikle câmi içi dinî mûsikî icrâları yapılırken bestelenmiş eserlerden yola çıkmak, başlangıç için doğru bir tekniktir.

Öncelikle, Prof. Dr. Hüseyin Akpınar'ın bestelerinin de yer aldığı "*İrfan Deryası*" isimli repertuvar kitabından faydalanılmaktadır. Ayrıca, Ankara'da oluşturulan repertuvar dosyaları da bizlere oldukça geniş bir güfte ve beste kaynağı sağlamıştır. Bunlara ek olarak, güncel olarak bestelenen eserler de repertuvara dahil edilmektedir.

Din görevlilerini mesleğe hazırlama ve hüsn-i tilavet gibi ileri düzeydeki kursiyerleri daha da ileriye taşıma amacıyla özel olarak tasarlanmış dinî mûsikî ders kitapları oluşturulmuştur. Her seviye için özel olarak hazırlanan dinî mûsikî ders kaynakları şunlardır:

1. "*Dinî Mûsikî Ders Kitabı*" (2023): Bu kaynakta mûsikî nazariyatı ve mûsikî tarihçesiyle ilgili kısa bilgiler sunulur. Ardından, tarihten günümüze Türk müziğinde öne çıkmış mûsikîşinas şahsiyetler kısaca tanıtılır. Câmi ve tekke mûsikîsinin formları daha anlaşılır bir formatta anlatılarak şematize edilmiştir. Nota bilgisine dair detaylı bilgiler de kitapta yer alır. Makamların seyri gösterilmiş ve son olarak güncel besteler de eklenerek, din görevlilerinin mûsikî eğitiminde kullanılmak üzere notalarıyla birlikte pratik bir repertuvar bölümü oluşturulmuştur.

2. "*Ezanı Güzel Okuma Programı*" (2023): Dinî mûsikî öğretmenleri için yardımcı bir kaynak niteliğindedir. Bu kitapta ses ve oluşumu anlatılmış, câmi mûsikîsinin bazı formları Arapça orijinal metinler üzerinden de faydalanılarak açıklanmıştır. Ezan için uygun düşen bazı ilâhîler, makamın seyri, güçlü sesi ve dizi gibi özellikleri belirtilerek izah edilmiştir. Ayrıca bu kitapta feraciye, temcid ve salâ gibi Şanlıurfa yöresinde uygulanan bazı formların detaylı incelemesi yapılmıştır.

3. "*Dinî Mûsikî Hüsn-i Tilavet Kursu Ders Kitabı*": Birinci kitap olan "*Dinî Mûsikî Ders Kitabı*"nın biraz daha genişletilmiş versiyonu olarak tanımlanabilir. Bu çalışma, haftalık 6 saat dinî mûsikî dersinin yer aldığı, seçkin din görevlilerinden oluşan hüsn-i tilavet sınıfına özel olarak hazırlanmıştır. Kitapta mûsikîşinas

şahsiyetler, mûsikî tarihi ve mûsikî nazariyatı, klasik dinî mûsikî formları ve repertuvar gibi bilgilere detaylıca yer verilmiştir.

Bu üç kaynak, din görevlilerinin mûsikî alanında mesleki gelişimini sağlamak amacıyla Kahvecibaşı tarafından hazırlanmıştır.

2.3.1.1.6. Kahvecibaşı'nın Derslerde İşlediği Makamlar

Derslerde işlenen ilâhîler, çalışılacak makamlara göre özenle tercih edilmiştir. Örneğin, rast makamında bir eser üzerinde çalışılırken, aynı zamanda makamın arızaları, durakları ve özellikleri gibi nazari bilgiler de aktarılmıştır. Hüsn-i tilavet kursu baz alındığında, altı aylık süre içerisinde öncelikle bütün dinî mûsikî formları ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Farklı formlar farklı makamlarla eşleştirilmiştir. Rast makamında şuşul, uşşak makamında ise tevşih eserler işlenerek hem makamlar hem de dinî mûsikî formları hakkında öğrencilere kapsamlı bilgi verilmiştir. Sırasıyla bu kursta işlenen makamlar şunlardır: Rast makamının içerisinde pençgâh, nikriz, sûzinak, mahur, zirgüleli sûzinak makamları eserler üzerinden çalışılmıştır.

Seviye bakımından en alt seviyede olan sınıflar için sabâ, segâh ve Şanlıurfa yöresinin aşına olmasından dolayı hicaz makamı olmak üzere en az üç makam öğretilmiştir. Orta seviye için bunlara ilaveten uşşak ve rast makamı eklenmiştir. Hüsn-i tilavet kursiyerleri gibi biraz daha ileri düzeyde olanlar için ise makamların içinde ara makamlar da gösterilmiştir. Örneğin, uşşak makamı işlenirken hüseyinî, gerdaniye, nevâ, bayati gibi makamlar da ele alınmıştır. Segâh, müstear, hüzzam, hicazkâr, muhayyer, muhayyer kürdî, acemaşîran, evç ve kürdî gibi makamlar da geçilmiştir. Derslerde en az yüzde 60 icrâ başarısı elde edilmeden bir sonraki esere geçilmemiştir.

Tüm bu çalışmalardaki temel maksat, özellikle câmi mûsikîsi icrâsını geliştirmek olmuştur. İlahiler ve nazari bilgiler; iyi bir ezan icrâsı, doğru bir aşr-ı şerif tilaveti için bir araç olarak çalışılmıştır. Kursiyerlere bu vesileyle namaz kıraati, kamet, salâ ve tesbihat formlarının uygulaması öğretilmiştir.¹

¹ Mehmet Fatih Kahvecibaşı, “Mehmet Fatih Kahvecibaşı İle Yapılan Kişisel Görüşme (Şanlıurfa’da Yapılan Dinî Mûsikî Faliyetleri)” (07 Ocak 2025).

2.3.1.2. İmam-Hatip Ahmet Yeşilkendir İle Yapılan Mülâkat

2.3.1.2.1. Özgeçmişi

1988 yılı Kasım ayının ilk gününde Şanlıurfa'da dünyaya gelen Ahmet Yeşilkendir, ilkokul eğitimini Mithat Paşa İlkokulu'nda tamamladı. 2003 yılında hem hafızlığını ikmal etti hem de okuldan mezun oldu. 2005 yılında imam hatip lisesinden mezuniyetini aldı.

2007 yılında imam hatip olarak göreve başlayan Yeşilkendir, 2008 yılında Şanlıurfa Mevlana Celaleddin Rûmî Câmî ve Külliyesi'nde imam hatip olarak görev üstlendi. 2013 yılında inşası tamamlanan külliye 2022 yılına kadar ilmî ve sosyal faaliyetlerde bulundu. 2015 yılında ilahiyat ön lisans eğitimini tamamladıktan sonra, 2022 yılında Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl Ankara Dinî Mûsikî Kursu'nu kazandı ve 6. dönem olarak 2023 yılında buradan başarıyla mezun oldu. Mezuniyetinin ardından Şanlıurfa'da yoğun mûsikî faaliyetlerinde aktif görevler üstlenen Yeşilkendir, evli ve 3 çocuk babasıdır.

2.3.1.2.2. Yeşilkendir'in Mûsikî İle Münasebeti Ve Eğitim Hayatı

Yeşilkendir'in tasavvuf mûsikîsine ilgisi, küçük yaşlarda başlayan Mevlevîlik anlayışı ve Şanlıurfa yöresindeki Mevlevî dergâhlarında bulunmasıyla şekillenmiştir. Yeşilkendir, Şanlıurfa'da Mevlevîlik hareketlerine hizmet eden şahsiyetler ile münasebetler kurmuştur. Mevlevî Hafız Kasım Sezer'in 2004 yılında Şanlıurfa'da kurduğu Mevlevîhane derneğinde görev almıştır. Dernekte Cuma geceleri meşk usûlü ilâhî okumalarına katılan Yeşilkendir, usûl vurmaya başlamış ve sonraki yıllarda Halil Altıngöz'den ud, Mercan Özkan'dan da nota eğitimi almıştır. Yöreye özgü tavır ve icrâları öğrenen Yeşilkendir Ankara'da aldığı mûsikî eğitimi neticesinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Ankara'da farklı formlarda 200'e yakın dinî mûsikî eserini meşk etmiş, Şentürk Deveci'den nazariyat dersleri almış 10 zamanlı usûle kadar iyi derecede ritim vurmaya öğrenmiştir. Önceki yıllarda yaşadığı özgüven problemini aşmış, nazariyat ve repertuar alanlarında eksiklerini tamamlama fırsatı yakalamıştır. Aldığı eğitimle geniş bir repertuar dosyası oluşturarak, melodik zenginlik kazanmıştır. Yerelde sadece 5-6 makamda ilâhî geçen Yeşilkendir Ankara'da takriben 25 kadar makam öğrenerek ilerleme göstermiştir. Bu bilgi ve birikimlerini Şanlıurfa yöresinde din görevlilerine sâzendelere ve Mevlevîlere aktarma gayretinde bulunmuştur.

2.3.1.2.3. Yeşilkendir'in Yaptığı Yerel Mûsikî Çalışmaları

2024 yılının sonunda il müftülüğü bünyesinde düzenlenen Ta'lim ve Tashih-i Huruf kursunda görev alan Yeşilkendir, haftada 4 saat dinî mûsikî dersleri vererek din görevlilerine câmi mûsikîsi eğitimleri sunmuştur. Ezan ve aşr-ı şerif icrâları üzerine yoğunlaşmış, kamet, tesbihat ve salâ gibi formları da uygulamalı olarak anlatmıştır.

Şanlıurfa Mevlâna Celâleddin Rûmî Câmî ve Külliyesi'nde bulunan Mevlevihâne'de Yeşilkendir; özverili çalışmalarıyla 11'i solist ve koro üyesi, 11'i sâzende ve 18'i semazen olmak üzere toplam 40 kişilik bir ekip oluşturmuştur. Külliye'de yer alan salon, misafirhanenin ve Hz. Mevlâna'nın özel eşyalarının sergisinin de bulunduğu oldukça kullanışlı bir mekandır. Sahnede ses sistemi, mûsikî icrâsı için özel bir bölüm, semazenler için bir sahne ve etrafında izleme tribünü bulunmaktadır. Yeşilkendir, 2024 yılı Ramazan ayı itibarıyla bu çalışmalara şef unvanıyla başlamıştır. İstihdam edilen sâzende ve hânendelerden 15 kişinin masrafları belediye ve valilik tarafından karşılanmaktadır. İmam ve müezzinlerden oluşan diğer katılımcılar ise gönüllü olarak yer almaktadır. "Tasavvuf Mûsikîsi ve Sema Gösterisi" adıyla her hafta Cuma akşamı halka açık programlar düzenlenmektedir. Bu program oldukça kapsamlı olduğu için haftanın beş günü 13:00 ila 17:00 saatleri arasında "meşk toplantıları" adıyla çalışmalar yapılmaktadır. Toplantıları organize eden, geçilecek makamı belirleyen, ilgili repertuvar dosyalarını notalarıyla oluşturan, saz ekibini ve koroyu yöneten kişi Koro Şefi Ahmet Yeşilkendir'dir.

Hânende ve sâzendelerden bir kısmı nota bilgisine sahip değilken, bir kısmı bilmektedir. Nota, solfej ve bona eğitimleri için nazariyat dersleri de belirli derslerde verilmektedir. Hatta bu dersleri vermek üzere çevrimiçi ve yüz yüze olmak üzere Fatih Koca, Mehmet Bitmez, Emin Bitmez ve Ahmet Dinleyen gibi misafir öğreticiler de katılmıştır. Farklı gruplar tarafından mûsikî dersi alma talepleri gelse de, Ahmet Yeşilkendir koro çalışmalarını belirli başarı seviyelerine ulaştırmak amacıyla iş yoğunluğundan dolayı harici çalışmalara vakit ayıramamıştır. İlerleyen zamanlarda imam ve müezzinlere yönelik câmi mûsikîsi çalışmaları yapmayı planlamaktadır.

2.3.1.2.4. Yeşilkendir'in Yerel Çalışmalarına Ait Bazı Detaylar

Yeşilkendir, hânende ve sâzendelerin seçiminde belirlediği kriterlerle öne çıkmaktadır. Bu kriterler arasında, haftanın beş günü yapılacak meşk çalışmalarına

istikrarlı katılım bulunmaktadır. Ayrıca, seçilecek kişilerin yeterli mûsikî kulağı ve ezgi tekrarı kabiliyetine sahip olması gerekmektedir. Hânendelerde ise ses güzelliğinden ziyade, icrâ edilecek eserlerin nota ve arızalarını doğru basabilme, solo ve koro okumalarında uyum sağlayabilme yetenekleri öncelikli tutulmaktadır.

Şanlıurfa'daki Mevlevîhane'de yürütülen bu çalışmalar, kapsamlı ve düzenli olması açısından Türkiye'de öncü bir konuma sahiptir. Katılımcıların büyük çoğunluğu gönüllülük esasıyla bu sanatı icrâ etmektedir. Halkın içinden berber, demirci, boyacı, imam, müezzin gibi farklı meslek gruplarından kişiler bu sanatsal heyecana ortak olmaktadır. Bu çalışmaların amacı, Şanlıurfa'da başlayan bu gayretin (DMK mezunların arasında) Türkiye'ye örnek teşkil etmesi ve sanat ile sanatçıya verilen değerin artırılmasıdır.

Şekil 2.3. Yeşilkendir'in Şanlıurfa Mevlâna Külliyesi'ndeki haftalık tasavvuf mûsikîsi konseri

Çalışma içeriğinde belirli anlatım metotları kullanılmaktadır. Özellikle koro okumalarında tek tip ses elde etmek için şef tarafından model okuyuş sunulmakta ve ritim eşliğinde notaya bağlı kalınarak icrâ edilmektedir. Haftalık ortalama on beş eserin çalışıldığı bu programlarda, yeni eserlerin yanı sıra Ankara'da oluşturulan geniş repertuvardan seçimler yapılmakta ve zaman zaman Şanlıurfa'ya özgü yerel dinî mûsikî icrâları, Mevlid-i Şerifler ve ilâhîler de yer almaktadır.

Talim ve tashih-i huruf derslerinde saba, uşşak, rast, segâh ve hicaz gibi temel makamlar işlenmekte, her makamda 2-3 ilâhî geçildikten sonra câmi mûsikî formları

üzerinde durulmaktadır. Mevlevîhane'deki programlarda ise uşşak, hüseyinî, nevâ, muhayyer, hicaz, şehnâz, hicazkâr, muhayyerkürdî, nihavent, acemaşîran, rast, saba ve segâh makamlarında eserler icrâ edilmektedir. Her Cuma akşamı halka açık olarak sunulan bu programlar hazırlanmakta ve video kayıtları alınmaktadır. Bir yıl içinde yerel çalışmalar dahil yaklaşık 220 farklı dinî mûsikî eseri icrâ edilmiştir. Programlarda Kur'an-ı Kerim tilaveti ve kasîde okumaları da yer almaktadır. Çekilen videoların Diyanet TV gibi çeşitli televizyon kanallarına gönderilmesi, bu çalışmaların geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktadır. Bu özverili çalışma, hem halk hem de sanat câmiası tarafından ilgiyle karşılanmaktadır. Yeşilkendir, oluşturduğu bu ekiple gelecekte daha kapsamlı faaliyetler yapma arzusunu taşımaktadır.

Yeşilkendir, koro mensuplarını seçerken katılımcıların bu uzun süreli çalışmalara müdavim olmalarını önemsemektedir. Seçim kriterlerinde seslerin ve arızaların doğru verilmesi ile müzik kulağının gelişkinliği esastır. Haftada beş gün planlı çalışma programları yapmak, katılımcılarla sürekli iletişim halinde olmak, sazları ve sesleri yönetmek de büyük önem taşımaktadır. Ücretli çalışanlar için kaynak bulma, gönüllü katılımcılar için ise gerekli girişim enerjisini oluşturma ve onları motive etme, Yeşilkendir'in bu alandaki özverili yaklaşımını göstermektedir.¹

2.3.1.3. Mûsikî Öğretmeni Ahmet Yücesoy İle Yapılan Mülâkat

2.3.1.3.1. Özgeçmişi

1997 yılında Şanlıurfa'da doğmuştur. İlk ve ortaokul eğitimini de Şanlıurfa'da tamamlamıştır. 2015 yılında Şanlıurfa Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden mezun olmuştur. 2022 yılında Malatya İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden (İLİTAM) mezun olmuştur. 2016 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde imam hatip olarak atanarak Çağlayancerit'te göreve başlamıştır. Kahramanmaraş'ta görevine devam ederken, 2019-2020 yıllarında Şanlıurfa İbrahim Halilullah Eğitim Merkezi'nde tashih-i huruf kursunu başarıyla tamamlayarak kıraat alanında kendini geliştirmiştir. 2023-2024 yılında ise DİB Rıfat Börekçi Eğitim Merkezi'nde Dinî Mûsikî Kursu'nun 7. dönemini başarıyla bitirmiştir. 2025 yılı Şubat ayında Gaziantep Şahinbey Mehmet Ali Eruslu Kur'an Kursu'na dinî mûsikî öğreticisi olarak atanan Yücesoy, Gaziantep'te kısa süre görev yapmasının ardından görevine Şanlıurfa'da devam etmektedir.

¹ Ahmet Yeşilkendir, "Ahmet Yeşilkendir İle Yapılan Kişisel Görüşme (Şanlıurfa'da Yapılan Dinî Mûsikî Faaliyetleri)" (07 Ocak 2025).

2.3.1.3.2. Yücesoy'un Aldığı Dinî Mûsikî Eğitimi

2010 yılında Kocatepe Câmî'nde dinlediği ezan ve Kur'an-ı Kerim tilavetinden etkilenen Yücesoy, mûsikî alanında kendini ilerletmek istemiştir. Dinlediği bir formu icrâ etme kabiliyetini hissedenden Yücesoy, Şanlıurfa'da mûsikî meşk meclislerine katılmış ve Hüseyin Akpınar gibi üstatlardan ders almıştır. Mûsikîye olan bu ilgisi, Şanlıurfa'da aldığı tashih-i huruf kursu ile artmış ve sonrasında mûsikînin teorik inceliklerini öğreneceği Ankara'daki mûsikî kursunu kazanmıştır. Rıfat Börekçi Eğitim Merkezi'nde Türkiye'nin seçkin mûsikî üstatlarından ders almış ve Türkiye'deki yerellik durumunu görmüştür. Yerel olarak Urfa'da geçtiği mûsikî eserlerinden ziyade, daha kapsamlı mûsikî formlarıyla tanışmıştır. Özellikle Amir Ateş'in besteleri gibi İstanbul merkezli repertuvarlardan faydalanmıştır. Rıfat Börekçi Eğitim Görevlisi Ali Osman Alaca, İstanbul, Ankara ve Konya gibi kadim şehirlerin geleneksel ve güncel dinî mûsikî eserlerini eğitim içeriklerine taşıma gayretinde olmuştur. Yücesoy ve diğer mûsikî talebeleri bu kapsamlı çalışmalardan istifade etmiştir.

Yücesoy, öncesinde mûsikî teorisi ve nota gibi bilimsel bilgilere sahip değilken, Ankara'da aldığı bu eğitim neticesinde mûsikî matematiği ve nazariyat dersleri almış, aynı zamanda uygulama pratiği ve tekniklerini de öğrenmiştir. Bunlara ek olarak mûsikînin tarihini, edebîyatını, güfte incelemesini ve mûsikî icrâsında seyir teknikleri gibi bilgileri de öğrenmiştir. Böylece aldığı bu dinî mûsikî kursu, Kur'an kursunda öğretmen olmasına imkân sağlamış, yüksek lisans yapması için avantaj olmuş ve akademik çalışmalara kapı aralamıştır.

2.3.1.3.3. Yücesoy'un Kur'an Kursunda Yaptığı Çalışmalara Dair Bazı Detaylar

Yücesoy, meslek hayatında imam hatip, müezzin, vaiz vb. olmayı düşünen kimselere temel mûsikî dersleri vermektedir. Kur'an kurslarına yapılmış ilk atama olması sebebiyle henüz sistematik bir mûsikî ders geleneği oluşmamıştır. Kurs idaresi tarafından rastgele seçilen dört sınıf için haftalık iki saat derslere girmektedir. Bu sınıfların ortalama yaş grupları 10-12'dir. Talebelerin birçoğu mûsikî ile ilk defa burada tanışmaktadır. Diyanet'in 4-6 yaş okul öncesi eğitimlerinde de mûsikî ile ilgili pilot uygulamalar yapılmaktadır. Mûsikî muallimi Şef Aydın Musa Güven, İstanbul'da büyük çaplı koro ekibi oluşturmuş ve sahnelerde programlar yaptırmıştır.

Hafızlık sınıflarının talebelerinden birçoğu mûsikî bilgisi ve uygulaması açısından oldukça düşük bir seviyede bulunmaktadır. Bunlardan sadece birkaçının özel yetenekleri mevcuttur. Mûsikî kulağı iyi olan, ses rengi güzel olan, bu alanda ilgisi olan öğrenciler bu sınıflarda azınlığı oluşturmaktadır. Bu sınıflarda Yücesoy

için ders işleme metodu şöyledir: Öncelikle seviye tespitleri yapılmakta olup, bu sınıflar için başlangıç seviyesi kabul edilebilir. Kısaca makamın temel özellikleri ve asgari nazarî bilgiler anlatıldıktan sonra, her makam için basit seyirli 8-10 ilâhî örnek ve koro okuması şeklinde icrâ edilmektedir. İlgili makamda tahkik usûlü aşr-ı şerif okuma, kalıp ezan, kamet ve tesbihat üzerinde pratik mûsikî uygulamaları yapılmıştır.

Şekil 2.4. Yücesoy'un Gazintep'te Kur'an kursu talebeleriyle yaptığı koro çalışması

2.3.1.3.4. Yücesoy'un Mûsikî Eğitimlerine Dair Görüş Ve Önerileri

Her alanda olduğu gibi, mûsikî ile iştigal edenlerin de yaptığı işi gönlüyle yaparak sanatını icrâ etmesi gerekmektedir. Bu anlayışla yapılacak dokunuşlar her insanın gönlünde izler bırakacaktır. Özel yeteneği ve ilgisi olan her birey için mûsikî eğitimi önem arz etmektedir. Bu eğitim ne kadar erken yaşta alınırsa, ilerleyen yaşlarda daha nitelikli bireyler ortaya çıkacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığının tarihinde ilk defa hafızlık kurslarına yönelik uygulamaya başladığı mûsikî eğitimi, zamanla daha da gelişerek dünya çapında usta okuyucuların yetişmesine zemin oluşturacaktır. 2025 yılı itibarıyla hafızlık Kur'an kurslarına atanan 25 öğretmenin ekseriyeti, dinî mûsikî kursundan mezun olan din görevlilerinden oluşmaktadır.

Hafızlık kurslarının müfredatında dinî mûsikî derslerinin olması şüphesiz önemli bir girişim olmuştur. Ancak bu eğitimin bütün hafız adaylarına verilmesinden ziyade, yetenekli ve istekli olan öğrencilerin oluşturacağı seçkin sınıflar üzerinde uygulanması gerektiği kana'tindeyiz. Zira her ders her öğrenci üzerinde uygulanmamalıdır. Derslerine girilen öğrencilerden bir kısmının ilgisinin hafızlık ödevlerini verme üzerine odaklandığı gözlemlenmektedir. Bir kısmı ise mûsikîye meraklı ve yetenekli talebelerden oluşmaktadır. Bu gözlemlerden hareketle, bütün öğrenciler yerine seçilmiş özel hafızlık mûsikî sınıfları oluşturulabilir. Diğer bir önerimiz ise hazırlık sınıfında olan veya hafızlığını bitirmiş, sınav öncesi tekrar yapan talebeler üzerinde dinî mûsikî derslerinin uygulanabileceğidir.¹

2.3.2. Dmk Mezunlarının Kahramanmaraş'ta Yaptığı Dinî Mûsikî Faaliyetleri

2.3.2.1. İmam-Hatip Mehmet Çetin İle Yapılan Mülâkat

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmacı (ben) bizzat görüşmeci ve katılımcı rolünü üstlenmiştir. Mülâkatlar, metin akışını bozmayacak şekilde, diğer görüşmelerde de izlenen metodolojiye uygun olarak diyalog formatında sunulmuştur. Böylece, çalışmanın hem okuyucu hem de araştırmacı için daha işlevsel ve anlaşılır olması sağlanmıştır.

2.3.2.1.1. Özgeçmişi

Mehmet Çetin, 1994 yılında Göksun'un Kömürköyü'nde doğmuştur. İlkokulu köyünde, ortaokulu ise Göksun'da tamamlamıştır. 2007 yılında Göksun Anadolu İmam Hatip Lisesi'ne başlamıştır. 2008 yılında düzenlenen ezanî güzel okuma yarışmasında il birincisi, bölgede ise dördüncü olmuştur. Sonraki yıllarda Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yarışmalarında çeşitli il dereceleri elde etmiş ve TRT 1 ile bazı yerel televizyon programlarına katılarak başarılar kazanmıştır. 2006-2010 yılları arasında lisanslı güreş sporu yapmıştır. Liseden mezun olduğu 2011 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazanmıştır. 2012 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde imam hatip olarak görevine başlamıştır. 2015 yılında fakülteden mezun olmuştur. 2017 yılında askerlik görevini yerine getirmiştir.

¹ Ahmet Yücesoy, “Ahmet Yücesoy ile Yapılan Kişisel Görüşme (Şanlıurfa'da Yapılan Dinî Mûsikî Faaliyetleri)” (07 Ocak 2025).

2019 yılında Ankara'da DİB Rıfat Börekçi Eğitim Merkezi'nde dinî mûsikî kursundan, 2022 yılında ise Şanlıurfa'da DİB İbrahim Halilullah Eğitim Merkezi'nde hüsn-i tilavet kursundan başarıyla mezun olmuştur. Aynı yıl Harran Üniversitesi'nde Türk Din Mûsikîsi alanında tezli yüksek lisans eğitimine başlamıştır. On üç yılda köylerde ve şehir merkezinde imam hatip ve müezzinlik görevleri yapmıştır. Mûsikî eğitiminden sonra Kahramanmaraş'ta yerel faaliyetler yapmaya devam etmektedir. 2022 yılında evlenen Çetin, bir çocuk babasıdır.

2.3.2.1.2. Çetin'in Mûsikîye Bakışı Ve Görev Anlayışı

Mehmet Çetin, küçük yaşlardan itibaren halk mûsikîsi ve dinî mûsikîye ilgi duymuştur. Lise yıllarında Kur'an-ı Kerim tilaveti ve ezan dinlemeleri yaparak icrâ etmeye çalışmıştır. Yirmi yaşında fakülteden mezun olur olmaz DİB dinî mûsikî sınavına girerek kabul edilmiştir. Onun için muteber amaç, dinî mûsikî alanında yetkinleşip özellikle câmi mûsikîsini ilgili çevreye aktarmaktır. Mûsikî çalışmalarında seçici olmak, ahlaki değerleri korumak ve geleneklere bağlı kalmak gerekmektedir. Bu değerlere hizmet etmek bağlamında, özellikle din görevlilerine mûsikî eğitimi vermek, ezan okuma, usûlünce başarılı bir Kur'an tilaveti ve tesbihat yapma ve yaptırma çabaları onun sorumluluk duygusunun bir gereğidir.

2.3.2.1.3. Çetin'in Yereldeki Yaygın Eğitim Faaliyetleri

2019 yılı itibarıyla amatör eğitimci olarak dinî mûsikî çalışmalarına başlamış ve zamanla pedagojik teknikler geliştirmiştir. Fasilalı olarak her yıl Kahramanmaraş'ta kendisine görevler tevdi edilmiş ve birçok süreli mûsikî programında öğretim faaliyetlerinde bulunmuştur. Kendisi de mûsikîşinas olan dönemin İl müftüsü Celal Sürgeç Bey'in (2020) teşvikiyle müftülük bünyesinde hizmet içi eğitim programları yapılmıştır. 2019-2025 yılları arasında 13 ayrı çalışmada görev alan Çetin, bunlardan dört tanesini gayri resmi olarak gerçekleştirmiştir. Yapılan çalışmaları kronolojik olarak inceleyelim:

2019 Yılı Hz. Yunus Câmii çalışmaları: Kasım ve Aralık 2019'da Hz. Yunus Câmii'nde imam ve müezzinlerden oluşan on kişilik bir grubun talebi üzerine haftalık câmi mûsikîsi çalışmaları yapılmıştır. Amatör düzeyde başlayan bu çalışmada bazı ilâhîler üzerinde çalışılarak ezan, Kur'an tilaveti ve tesbihat çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

2019-2020 Kahramanmaraş il müftülüğü tashih-i huruf kursu: Kahramanmaraş İl Müftülüğü bünyesinde 21 Ekim 2019'da başlayıp 20 Mart 2020'de

sona eren altı aylık tashih-i huruf kursu açılmıştır. Haftalık dört saat dinî mûsikî dersi verilmiştir. Toplam 40 saat derse giren Çetin, DMK Kahramanmaraş mezunlarından Fethullah Kaluman ile koordinasyon yaparak saba, uşşak, rast, segâh ve hicaz makamlarını işlemiş, kısa nazarî bilgiler aktarılmış ve câmi mûsikîsi üzerine model okumalar yapılmıştır. Özellikle hafız kursiyerlere yönelik mûsikî kurallarına göre tahkik usûlünde tilavet okuma çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

2020-2021 Abdülhamithan Câmii gönüllü meşk çalışmaları: 15.12.2020-15.09.2021 tarih aralığında Kahramanmaraş Abdülhamithan Câmii'nde on ay süren gönüllü meşk çalışmaları yapılmıştır. Şehrin güzel sesli gençlerinden oluşan din görevlileri titizlikle seçilmiştir. Abdülhamithan Mûsikî Cemiyeti adıyla her hafta Çarşamba akşamları 2,5 saat süren meşk çalışmaları yapılmış, her hafta iki bilinmeyen ilâhî üzerinde çalışılmıştır. Her dersin son bölümünde ezan okuma, örnek Kur'an tilaveti ve tesbihat çalışmaları bireysel uygulamalar şeklinde icrâ edilmiştir. Ortaya konan gayretler, hatırı sayılır başarıları beraberinde getirmiştir. Bazı toplantılarda ve televizyon programlarında ilâhî konserleri verilmiştir.

2021 Dulkadiroğlu Firdevs Kur'an Kursu çalışmaları: Dulkadiroğlu ilçesinde 2021 yılında Firdevs Kur'an Kursu müdürünün talebi üzerine hafızlık yapan on bir öğrenciye haftalık sekiz saat dinî mûsikî dersi verilmiştir. Eğitimin bir kısmı covit-19 salgını dolayısıyla çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Yedi ay boyunca devam eden eğitimde farklı makamlarda repertuvar çalışmaları yapılarak aşır okuma usûlleri üzerinde çalışılmıştır.

2022 il müftülüğü ezan okuma kursu: İl müftülüğü bünyesinde 03.02.2022 tarihinde başlayıp 25 gün süreyle devam eden 64 saatlik ezan okuma kursu düzenlenmiştir. Kursta Fatih Koca'nın düzenlediği kalıp ezan çalışmaları üzerine teknik çalışmalar yapılmış, model okuma ve bireysel okutma şeklinde eğitim verilmiştir. Fethullah Kaluman ile koordinasyon yapan Çetin, 32 saat ders vermiştir.

2021-2022 il müftülüğü hafızlığı muhafaza kursu: İl müftülüğü bünyesinde 04.10.2021 tarihinde başlayıp altı ay devam eden hafızlığı muhafaza kursu düzenlenmiştir. Pandemi dolayısıyla çevrimiçi olarak gerçekleştirilen kursta haftalık bir saat mûsikî dersi verilmiştir. Derslerde 1-2 adet basit ilâhî öğretilerek makamlı ve ağır formatta Kur'an okuma usûlleri öğretilmiştir.

2022 Abdülhamithan Câmii İrfan Meclisi çalışmaları: Abdülhamithan Câmii'nde İrfan Meclisi adı altında 6 Kasım 2022'de başlayıp 6 Şubat depreminde son bulan bir meşk meclisi oluşturulmuştur. Her Çarşamba üç saat süren çalışmalarla

altı ay sürecek bir program hazırlanmıştır. Bu programda beş makama ilave olarak nihâvent, hüseyinî ve muhayyer makamları da eklenmiş, her makamla ilgili üç-dört ilâhî hazırlanmış, ilâhî seyirlerinden hareketle de Câmi mûsikîsi üzerinde muhakkak çalışılmıştır.

2022 Onikişubat Müftülüğü ta'lim ve tashih-i huruf kursu: Onikişubat Müftülüğü tarafından 26.09.2022 – 06.12.2022 tarihleri arasında Müftü Muhammet Gevher Kur'an Eğitim Merkezi'nde imam ve müezzinlere yönelik talim ve tashih-i huruf kursu düzenlenmiştir. Haftalık dört saat olan derslerde beş makamda yüzeysel olarak câmi mûsikîsi uygulamaları yapılmıştır.

Şekil 2.5. 12 Şubat ilçesinde 2023 yılında düzenlenen tashih-i huruf kursu dersi

2023 Onikişubat Müftülüğü Ayşe Yaşar Gölcü Kur'an Kursu çalışmaları: Onikişubat Müftülüğü tarafından 28.09.2023 tarihinden itibaren üç aylık süreyle Ayşe Yaşar Gölcü Kur'an Kursu'nda imam ve müezzinlere yönelik Talim ve Tashih-i Huruf Kursu düzenlenmiştir. Önceki yıllara göre repertuvar güncellemeleri yapılmış, haftalık dört saat olan derslerde beş makam üzerinden câmi mûsikîsi uygulamaları yapılmış ve ses kayıtları oluşturulmuştur.

2024-2025 Onikişubat Müftülüğü Ayşe Yaşar Gölcü Kur'an Kursu çalışmaları: Onikişubat Müftülüğü tarafından 04.11.2024-24.01.2025 tarihleri arasında Ayşe Yaşar Gölcü Kur'an Kursu'nda imam ve müezzinlere yönelik Talim ve Tashih-i Huruf Kursu düzenlenmiştir. Makamlara giriş anahtarı olabilecek ilâhîler seçilerek güncel eserler tercih edilmiştir. Haftalık dört saat olan derslerde beş makam

üzerinden câmi mûsikîsi uygulamaları yapılmış ve ses kayıtları oluşturulmuştur.

2024 Hoca Ahmet Yesevî İHL çalışmaları: 2024 yılı bahar döneminde Hoca Ahmet Yesevî İHL'de okul müdürünün daveti üzerine haftalık sekiz saat, iki sınıfa dinî mûsikî dersleri verilmiştir. Derslerde yüzeysel olarak beş makam işlenmiş ve hafız öğrencilerin aşr-ı şerif okuma becerileri geliştirilmiştir.

2024 Dâru'l Mûsikî Cemiyeti çalışmaları: 12 Aralık 2024 tarihinde Nevin Gümüşer Câmii müezzini Şaban Daş'ın daveti üzerine Dâru'l Mûsikî Cemiyeti adıyla din görevlilerinden oluşan seçkin on beş kişilik bir ekip oluşturulmuştur. Her Çarşamba 2,5 saat sürecek çalışma programı 15 Haziran'a kadar devam edecektir. Bu çalışma daha çok repertuarı genişletmek ve bilinmeyen makamlar üzerinde icrâlar yapmak üzere tertiplenmiştir. Kürdî, acemaşîran, bayâtî, nevâ, muhayyerkürdî, hüseyinî, karcıgar, isfahan, gerdaniye, evç, nihavend, çargâh, hicazkâr, hüzzam ve zamana göre beş namaz vaktinin makamları olmak üzere birçok makam çalışması yapılmaktadır. Zaman zaman ilgili makamda mihrabiye kıraati, kamet ve tesbihat formları uygulaması şeklinde de çalışılmaktadır.

2025-2026 Onikişubat Müftülüğü Ayşe Yaşar Gölcü Kur'an Kursu çalışmaları: Onikişubat Müftülüğü tarafından 20.10.2025-08.01.2026 tarihleri arasında Ayşe Yaşar Gölcü Kur'an Kursu'nda imam ve müezzinlere yönelik Talim ve Tashih-i Huruf Kursu düzenlenmiştir. Makamlara giriş anahtarı olabilecek ilâhîler seçilerek güncel eserler tercih edilmiştir. Devam etmekte olan kursta haftalık dört saat olan derslerde beş makam üzerinden câmi mûsikîsi uygulamaları yapılmış ve ses kayıtları oluşturulmuştur.

Çetin, yedi yıl içerisinde 13 ayrı faaliyet yapmış, her bir çalışmasında önceki bilgi ve birikimlerinden, tecrübelerinden faydalanmıştır. On dokuz ayrı makamda çalışma yapan Çetin, çoğu kez câmi mûsikîsi uygulamaları üzerine yoğunlaşmıştır.

Çetin, lise talebeleri, imam hatip ve müezzinlerin katıldığı Kur'an-ı Kerim'i ve ezanı güzel okuma, etkili hutbe sunumu gibi yarışmalarda jüri üyesi olarak görevler almıştır.

Bu çalışmalara ilave olarak 2021 yılında Ahmet Uncu öncülüğünde yerel Kahramanmaraş ilâhîleri çalışılmış, nota ve usûl çalışmaları tamamlanmış ve bu çalışma KBB'nin desteği ile kaset olarak çıkarılmıştır. Mehmet Çetin de koro mensubu olarak bu çalışmalara katkı sunmuştur.

2.3.2.1.4. Çetin'in Öğretim Teknikleri Ve Ders İçerikleri

Öncelikle muhatap grubunun seviye tespit analizleri yapılmaktadır; zira hiçbir nota, solfej ve mûsikî nazariyatı bilmemektedir. Programlanan süre içerisinde mûsikî nazariyatı ve solfej çalışmaları yapmanın neredeyse mümkün olmadığı düşünülmekte ve kısa bilgiler vermekle yetinilmektedir. Makamın porte üzerindeki ana seyri, karar ve güçlü sesleri, arızaları, durakları kısaca anlatılmaktadır.

Yapılacak her derse önceden Rahman Câmii'nde hazırlık yapılmıştır. Ney üfleme ve ritim vurma konusunda yetkin olan Rahman Câmii müezzini Abdullah Gözel, derslerin altyapısını oluşturma konusunda önemli katkılar sağlamıştır. Böylece karşılıklı eksiklikler giderilmiştir. Öğrencilere notalı ilâhî metinleri dağıtılarak, ses ve perde kontrol becerilerini geliştirmeleri hedeflenmiştir. Ayrıca zaman zaman sesi doğru kullanma, diyafram egzersizleri, tasarruflu nefes kullanma, mikrofon kullanma ve mûsikî sunumu ile ilgili eğitimler de verilmiştir.

Öğrenci gruplarının çoğu ezgi tekrarı yapabilen, makamlara aşina olan yetenekli kimselerden oluşmaktadır. Her dinî mûsikî eseri üzerinde model okuma yapılmıştır. Çalışılan eserlerin icrâsında belli olgunluğa ulaştıktan sonra, birçoğu imam ve müezzinlerden oluşan muhatap gruplar ezan, mihrabiye kıraati, aşr-ı şerif okuma, kamet ve tesbihat gibi câmi mûsikîsi uygulamalarına yönlendirilmektedir.

Hafızlık öğrencileri ve lise talebelerinin eğitim seviyelerine göre onlara basit seyirli ilâhîler öğretilmekte ve pozitif teşviklerle kapı açılmaktadır. Tashih-i huruf sınıfları rastgele seçildiği için orta seviyededir. Onlara uygulamalı şekilde saba, uşşak, rast, segâh ve hicaz makamları öğretilmektedir. Din görevlilerinden oluşan ileri seviyeli gönüllü gruplara ise daha sanatsal, az bilinen ve farklı makamlarda bestelenmiş ilâhî eserleri çalıştırılmaktadır. Özellikle 2024 yılı Aralık ayında başlatılan Dâru'l Mûsikî Cemiyeti'nde yukarıda sayılan 13 makam çalışılmaktadır. Toplamda 19 makam üzerinde çalışma yapılmıştır. Çalışmalarda sabır ve istikrar önem arz etmektedir.¹

¹ Mehmet Çetin, "Mehmet Çetin ile Yapılan Kişisel Görüşme (Kahramanmaraş'ta Yürütülen Dinî Mûsikî Faaliyetleri)" (08 Mayıs 2023).

2.3.2.2. İmam-Hatip Fethullah Kaluman İle Yapılan Mülâkat

2.3.2.2.1. Özgeçmişi

Kaluman, 1986 yılında Kahramanmaraş merkezde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Hartlap köyünde tamamladı. 2005 yılında Kahramanmaraş Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde imam hatip olarak göreve başladı. 2015 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2019 yılında DİB Rıfat Börekçi Eğitim Merkezi'nde ikinci dönem dinî mûsikî kursundan mezun oldu. 2021 yılında ise Elazığ'da DİB Harput Eğitim Merkezi'nde yapılan Tashih-i Huruf Kursunu başarıyla tamamladı. 2024 yılında Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Din mûsikîsi alanında tezli yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2022 yılında Kahramanmaraş İl Müftülüğü Tasavvuf Mûsikîsi Korosu'nu çalıştırdı. 2023 itibarıyla manevi danışman olarak KYK yurdunda görev yapmakta olan Kaluman, evli ve iki çocuk babasıdır.

2.3.2.2.2. Kaluman'ın Yereldeki Yaygın Eğitim Faaliyetleri

Fethullah Kaluman yerel düzeyde çeşitli eğitim faaliyetlerinde bulunmuştur.

Kahramanmaraş il müftülüğü tashih-i huruf kursu (2019-2020): Kahramanmaraş İl Müftülüğü bünyesinde 21 Ekim 2019'da başlayıp 20 Mart 2020'de sona eren altı aylık tashih-i huruf kursunda haftalık dört saat dinî mûsikî dersi vermiştir. Toplamda 40 saat derse giren Kaluman, Mehmet Çetin ile koordinasyon içinde saba, uşşak, rast, segâh ve hicaz makamlarını işlemiş, kısa nazarî bilgiler aktarmış ve câmi mûsikîsi üzerine model okumalar yaptırmıştır. Özellikle hafız kursiyerlere yönelik mûsikî kurallarına göre tahkik usûlünde tilavet okuma çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Kahramanmaraş İl Müftülüğü Tasavvuf Mûsikîsi Korosu (2019-Devam): Ekim 2019'da sazlar dahil dokuz kişilik bir koro ekibi oluşturulmuştur. Koro şefliğini üstlenen Kaluman, İl Müftülüğü'nün isteği üzerine önemli toplantılarda tasavvuf mûsikîsi dinletileri yaparak fasıllar icrâ etmiştir. 2020 yılında Elazığ'da tashih-i huruf kursu eğitimi almak üzere çalışmalarına ara vermiş, ancak Ekim 2021'de koro çalışmalarına devam etmiştir. Başlangıçta program öncesi prova şeklinde yürüyen koro çalışmaları, Ekim 2021'den itibaren haftalık meşk buluşmaları olarak sürdürülmüştür. Bu süreçte koro mensupları ve sâzendeler üzerinde değişiklikler yapılmıştır. İlerleyen dönemlerde ise iki haftada bir meşk çalışması düzenlenmiştir.

İl müftülüğü ezan okuma kursu (2022): İl Müftülüğü bünyesinde 3 Şubat 2022

tarihinde başlayıp 25 gün süren 64 saatlik ezan okuma kursu düzenlenmiştir. Kursta, Fatih Koca'nın hazırladığı kalıp ezan çalışmaları üzerine teknik çalışmalar yapılmış, model okuma ve bireysel okutma şeklinde eğitim verilmiştir. Mehmet Çetin ile koordinasyon sağlayan Kaluman, 32 saat ders vermiştir.

İl müftülüğü hafızlığı muhafaza kursu (2021-2022): İl Müftülüğü bünyesinde 4 Ekim 2021 tarihinde başlayıp altı ay devam eden hafızlığı muhafaza kursu düzenlenmiştir. Pandemi sebebiyle çevrimiçi olarak gerçekleştirilen kursta haftalık bir saat mûsikî dersi verilmiştir. Derslerde 1-2 adet basit ilâhî öğretilerek makamlı ve ağır formatta Kur'an okuma usûlleri öğretilmiştir.

Hz. Ukkâşe Câmîi dinî mûsikî çalışmaları (2022): 2022 yılı içerisinde üçer aylık dönemler halinde Hz. Ukkâşe Câmîi'nde imam ve müezzinlerden oluşan dört ayrı grup oluşturulmuştur. Haftada bir yapılan toplantılarda bazı dinî mûsikî formları özellikle ilâhîler üzerinde pratik çalışmalar yapılmıştır.

Şekil 2.6. Fethullah Kaluman'ın Abdulhamithan Câmîi'nde yaptığı meşk çalışmaları

Köylerde dinî mûsikî çalışmaları (2022): 2022 yılı içerisinde Onikişubat ilçesinin bazı köylerinde farklı mekânlarda toplanmak suretiyle köy imamlarına yönelik dinî mûsikî çalışmaları yapılmıştır. İki haftada bir gerçekleştirilen bu faaliyet altı ay devam etmiştir. Çalışmada özellikle mevlid-i şerifi güzel okuma usûlleri öğretilmiştir.

Kazım Yiğiter'in eğitim tertiplemediği sınıflarda rehber öğreticilik (2020-2023): Kaluman, 2020-2023 yılları arasında Sivas'ta mûsikî faaliyetleri yürüten DMK

mezunlarından Kazım Yiğiter'in farklı illerde oluşturduğu sınıflarda rehber öğretici olarak görev yapmıştır. Üç aylık dönemlerde haftada iki gün görev yapan Kaluman, makam ve usûl kurallarına uygun tilavet yapma çalışmaları yaptırmıştır.

Yarışma hazırlıkları: TRT Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması ve İmam Hatip Liseleri arasında düzenlenen Kur'an-ı Kerim ve ezanı güzel okuma yarışmalarında farklı yıllarda seçilen öğrencileri yarışmalara hazırlamıştır. Öğrencilerinden Hoca Ahmet Yesevi İHL öğrencisi Muhammet Yiğit Karaokur, 2022 yılında Türkiye ikincisi, 2025 yılında ise Türkiye birincisi olmuştur.

Sahne çalışmaları (2020-2023): 2020-2023 yılları arasında Hoca Ahmet Yesevi ve Erol Olçok İHL'lerinde seçilen öğrenciler, bazı programlarda sahne çalışmaları yapmak üzere yetiştirilmiştir.

Hz. Ukkâşe Câmii mevlit okuma çalışmaları (2020): 2020 yılında imam ve müezzinlerden oluşan on kişilik bir sınıf, Hz. Ukkâşe Câmii'nde toplanarak makamlara göre mevlit okuma çalışmaları yapmıştır.

Maraş ilâhîleri projesi (2021): 2021 yılında Ahmet Uncu öncülüğünde, Maraş'a özgü yaygın kullanılan ilâhîler notaya alınmış ve KBB tarafından da desteklenerek CD olarak çıkarılmıştır. Haftalık çalışmalara Fethullah Kaluman da katılmıştır. Çalışma sonunda konser verilmiştir.

Jüri üyeliği görevleri: Kaluman, lise talebeleri, imam hatip ve müezzinlerin katıldığı Kur'an-ı Kerim'i ve ezanı güzel okuma, etkili hutbe sunumu gibi yarışmalarda jüri üyesi olarak görevler almıştır.

2.3.2.2.3. Kaluman'ın Derslerde İşlediği Makamlar

Yapılan her çalışmada temel maksat, öncelikle saba, uşşak, rast, segâh ve hicaz makamlarını öğretmek öğrencilerden somut başarı elde etmek olmuştur. Bu beş makamda başarı elde edilmesi halinde, basit makamlardan (tam dörtlü ve tam beşli olanlar) hüseyîni, muhayyer, sûzinak gibi yaygın kullanılan makamlara giriş yapılmıştır. Makamların icrası esnasında yeri geldiğinde başka makamlara (şed makamlardan nihavent, muhayyer kürdî gibi) geçişler yapılmıştır. Böylece makamların duyguları hissedilmiş, gönüllerde ve zihinlerde izler bırakılmıştır. Karcıgar, isfahan, hüseyîni, hicazkâr, sûzinak, acemaşîran, kürdî, muhayyerkürdî, nikriz, nevâ, hüzzam ve zikredilen beş makam olmak üzere toplam 17 makam üzerinde az ya da çok çalışma yapılmıştır. Arz-talep ilişkisine binaen, öğrencilerin

beceri durumuna göre işlenmemiş makamlar üzerinde çalışma kapısı açık tutulmuştur. Derslerde bir makam içerisinde belli olgunluk elde edildikten sonra başka bir makama geçilmesi gerekmektedir.

İşlenen makamların porte üzerindeki ana kalıbı, karar ve güçlü sesleri ile arıza durumu yüzeysel olarak anlatılmış, anahtar seyir olarak karar ve güçlü sesler arasında solfej öğretilmiştir. Derslerin muhtevası öğrenci seviyesine göre geniş veya dar kapsamlı olarak oluşturulmuştur.

2.3.2.2.4. Kaluman'ın Öğretim Teknikleri Ve Ders İçerikleri

Mûsikî çalışmalarında öğretici konumunda olanların öğrencilerine motivasyon vermesi ve derslerini gönüllülük esasına dayalı işlemesi gerekmektedir. Öğrencilerden alınan dönütlerden de anlaşıldığı üzere bu 'yapıcı olma' anlayışı, olumlu sonuçlar sağlayan bir metottur. Öğrencilerin seviyesi, yapılacak çalışmaların kapsamını belirlemiştir. İhtiyaca göre makamların teorik ve pratik yönleri anlatılmıştır. Teoriden çok pratiğin önemli olduğu bu alanda, önce model şeklinde uygulama, sonra da öğrenciye uygulatma yöntemi kullanılmıştır. Böylece örnek okuma, koro ile toplu okuma ve bireysel okumalar yapmak suretiyle derslerin daha verimli işlenmesi hedeflenmiştir.

Ankara'da eğitim esnasında oluşturulan repertuar dosyasından seçilen ilâhîler, yerelde pek fazla bilinmeyen eserler olduğu için Kahramanmaraş için bir zenginlik oluşturmuştur. Çalışılan ilâhîlerden hareketle tilavet kompozisyonu oluşturulmuştur. Ayrıca câmi mûsikîsi formları üzerinde durulmuş, makamlı ve usûllü bir şekilde icrâ sergileyebilme becerileri geliştirilmiştir. Mûsikî icrâları ile insanın gönül dünyasında daha somut, daha duygulu bir hissiyatın oluşabileceğine inanmak gerekmektedir. Bu anlayışla, güzel olanı seven Yüce Allah'a yakınlaşmanın vesileleri aranmıştır.¹

¹ Fethullah Kaluman, “Fethullah Kaluman ile Yapılan Kişisel Görüşme (Kahramanmaraş'ta Yürütülen Dinî Mûsikî Faaliyetleri)” (24 Mayıs 2023).

2.3.2.3. Müezzin-Kayyım Abdurrahim Yağcı İle Yapılan Mülâkat**2.3.2.3.1. Özgeçmişi**

Abdurrahim Yağcı, 1991 yılında Türkoğlu ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Türkoğlu ilçesi Dedeler Mahallesi'nde tamamladı. 2009 yılında Türkoğlu İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 2012 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde müezzin olarak göreve başladı. 2018 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2018 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Din Görevlileri Arası Ezanı Güzel Okuma Yarışması'nda Türkiye üçüncüsü oldu. 2019-2020 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenlediği 3. Dönem Dinî Mûsikî Kursu'nu başarıyla tamamladı. Bir müddet Kahramanmaraş Ulu Câmii müezzinliği görevini yürüten Yağcı, 2023 yılında Gaziantep Millet Câmii müezzinliğine geçiş yapmıştır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

2.3.2.3.2. Yağcı'nın Yereldeki Yaygın Eğitim Faaliyetleri

2020 Ekim ile 2021 Şubat tarihleri arasında Gaziantep Hacı Ahmet Zilan Eğitim Merkezi'nde yaklaşık beş ay tashih-i huruf kursunda görev alarak dinî mûsikî derslerine girmiştir. Yirmi kişilik sınıfta haftalık dört saat ders veren Yağcı, derslerde câmi mûsikîsi ağırlıklı uygulamalar yapmıştır. Eğitim Merkezi Müdürü Ahmet Şahin'in talebi üzerine Kahramanmaraş'tan Gaziantep'e görevlendirme yapılmıştır. Kursta yaygın beş makam üzerinde uygulamalı câmi mûsikîsi çalışmaları yaptırmıştır. Hafta içi iki gün göreve giden Yağcı, aynı zamanda Kahramanmaraş Ulu Câmii'nde müezzinlik görevine devam etmiştir.

26 Eylül 2022 – 06 Şubat 2023 tarihleri arasında il müftülüğü binasında, Dulkadiroğlu Müftülüğü bünyesindeki tashih-i huruf kursunda dinî mûsikî dersleri vermiştir. İlk üç ayda yirmi, ikinci üç ayda on yedi kişilik sınıflar oluşturulmuştur. İmam ve müezzinlere yönelik yapılan bu program, 6 Şubat depreminde sona ermiştir. Toplamda doksan altı saatlik dinî mûsikî dersinin yaklaşık altmış saati işlenebilmiştir. Derslerde câmi mûsikîsi ağırlıklı uygulamalar yapılarak ve ilâhî repertuarı genişletilmiştir.

Şekil 2.7. Yağcı'nın Dulkadiroğlu Müftülüğü'nün düzenlediği ta'lim ve tashih-i huruf kursu dersinden alınan fotoğraf

15 Kasım 2024 - 17 Ocak 2025 tarihleri arasında Gaziantep Şahinbey ilçesi Millet Câmii'nde, aday imam hatiplere yönelik DHBT sınavına hazırlık kursu vermek üzere on sekiz kişilik bir sınıf oluşturmuştur. Müftülük bünyesinde resmi olarak câmi dersleri şeklinde verilen bu kurs, dinî mûsikî ve kıraat merkezli bir içerikle programlanmış ve haftalık sekiz saat ders verilmiştir. Yağcı, imam adaylarına beş makamda Kur'an okuyabilme, ezan okuma usûl ve uygulamaları, tesbihat ve namaz kıraati gibi dersler vermiştir. Makamları öğretirken anahtar olabilecek bazı ilâhîleri bireysel ve koro şeklinde öğrencilerine okutmuştur. Derslerde yapılan örnek okumalar ses kaydı alınarak materyal oluşturulmuştur.

Yağcı, Türkiye'nin 2. büyük câmisi olan Şahinbey Millet Câmii'nde ezanlar okumakta, kentte yapılan ezan ve Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yarışmalarında jüri görevi almaktadır.

2.3.2.3.3. Yağcı'nın Derslerde İşlediği Makamlar

Ana makamlar olarak belirlenen saba, uşşak, rast, segâh ve hicaz makamları kurslarda işlenmiştir. Bunlara ek olarak, yeri geldiğinde geçki olarak hüseyinî, sûzinak, isfahân, hicazkâr ve nihavent makamlarına da değinilmiştir. Toplamda beş makamın kısa nazari bilgileri verilerek işlenmiştir. İşlenen makamların porte üzerindeki ana kalıbı, karar ve güçlü sesleri yüzeysel olarak anlatılmış; anahtar seyir olarak karar ve güçlü sesler arasında solfej öğretilmiştir.

2.3.2.3.4. Yağcı'nın Öğretim Teknikleri Ve Ders İçerikleri

Yapılan iki kursta da öncelikle saba, uşşak, rast, segâh ve hicaz makamlarını öğretmek hedeflenmiştir. Yukarıda bahsedilen makamlarla bu alan biraz daha genişletilmiştir. Her makamda üç ile dört hafta devam edilmiş; ilk hafta makam genel hatlarıyla tanıtılarak kısa nazari bilgiler aktarılmıştır. İhtiyaç duyulması halinde derslerde düzeltmeler yapılmış ve önceki derslere atıf yapılmıştır. Yağcı, klasik ve güncel ilâhî repertuvarını belirlemiş, makamları ilâhîlerin seyrinden hareketle öğretmeye çalışmıştır. İlahilerin nağmeleri, meyan kısmı, karar ve güçlü sesleri referans gösterilerek, özellikle aşr-ı şerif okuma esnasında kompozisyon oluşturmada ders tekniği olarak kullanılmıştır. Öğrenciler karma olarak istisnasız derslere dahil edilmiştir. Dersler ağırlıklı olarak câmi mûsikîsi uygulaması çerçevesinde işlenmiştir. Yağcı, öğretici olarak önce kendisi uygulamış, sonra da öğrencilerine tatbik ettirmiştir. Bu uygulamalar genellikle ezan, kamet, namaz kıraati, tesbihat ve Kur'an-ı Kerim tilaveti şeklinde gerçekleştirilmiştir. Derslerde zaman zaman ses ve nefesi doğru kullanma, diyafram çalışmaları da ele alınmıştır.¹

2.3.2.4. Faaliyetlerin Mûsikî Açısından Kahramanmaraş'taki Yansımaları

Kahramanmaraş'ta birçok mûsikîşinas şahsiyetler olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Mûsikî Kursu'ndan mezun olan üç personel, yerelde faaliyetler kapsamında (takriben 2020-2025 yılları arasında) sistemli ve bilimsel çalışmalar yürütmektedir. Eğitim alan yüzlerce öğrenciden alınan geri bildirimlerden anlaşıldığı üzere, yapılan faaliyetler öğrenciler üzerinde kalıcı izler bırakmış ve makamların icrâsında farkındalık kazandırmıştır. Ayrıca, Ankara'da dokuz aylık kursta oluşturulan ilâhî repertuar dosyasından faydalanılarak yerelde alana zenginlik katılmıştır. Mûsikînin nazari yönü, yüzeysel de olsa, Kahramanmaraş'ta neredeyse ilk kez anlatılmıştır. Yapılan onlarca çalışmanın neticesinde sahne programları ve konserler düzenlenmiş, Kur'an-ı Kerim ve ezanı güzel okuma yarışmalarında gerek hocalar gerekse mûsikî eğitimi alan öğrenciler çeşitli mecralarda derece elde etmişlerdir. Bunun yanı sıra, koro çalışmalarına adaptasyon sağlayabilme, tavır alma ve özgüven kazanabilme yetenekleri geliştirilmiştir.

¹ Abdurrahim Yağcı, "Abdurrahim Yağcı ile Yapılan Kişisel Görüşme (Kahramanmaraş'ta Yürütülen Dinî Mûsikî Faaliyetleri)" (08 Haziran 2023).

3. SONUÇLAR

3.1. Sonuç Ve Öneriler

3.1.1. Sonuç

Bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde 2013 yılından günümüze kadar düzenlenen dinî mûsikî kurslarını kapsamlı bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırma kapsamında, kurs programlarının içerikleri, eğitimcilerin teknik yaklaşımları ve yeterlilik durumları incelenmiş; ayrıca kurstan mezun olan din görevlilerinin kendi şehirlerinde gerçekleştirdikleri dinî mûsikî faaliyetleri araştırılmıştır. Çalışmamız, akademik kaynaklardan faydalanmakla birlikte, büyük ölçüde saha araştırması ve kişisel görüşmeler yapılarak tamamlanmıştır. Bu yaklaşımla, DİB'in bünyesinde kurumsal çerçevede yapılan mûsikî eğitim faaliyetlerini ve bu eğitimin sahaya olan yansımalarını gözlemleme neticesinde önemli bulgular elde edilmiştir.

Elde edilen bulgular, Diyanet Akademi Başkanlığı'na bağlı dinî mûsikî kurslarının, katılımcıların mûsikî bilgi ve becerilerini önemli ölçüde geliştirdiğini göstermektedir. Özellikle Ankara'da yürütülen 9 aylık kurs programının, hocaların uygulamaya dayalı eğitim tekniği sayesinde öğrencilere mûsikî uygulama yeteneklerini kazandırma konusunda başarılı olduğu gözlemlenmiştir. Ezan, kamet, mihrâbiye, tesbihat ve Kur'an-ı Kerim tilaveti gibi câmi mûsikîsi uygulamaları, derslerin temelini oluşturmuş ve öğrencilerin teorik bilgilerini pratiğe dökme imkanı sağlamıştır. Ayrıca, derslerde ses ve nefes kullanımı ile diyafram çalışmaları gibi teknik konulara da değinilmesi, öğrencilerin icrâ kalitesini artırmada etkili olmuştur.

Dinî Mûsikî Programı müfredatının 12 yıl içerisinde 3 kez değiştirildiği, genel olarak genişlediği ve geliştiği, bazı derslerin ise kredilerinin düştüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca sahada hissedilen ihtiyaca göre programa bazı yeni dersler alınmıştır.

Kurstan mezun olan personelin yereldeki faaliyetleri incelendiğinde, bu çalışmaların ne denli etkili olduğu net bir şekilde ortaya konulmuştur. Kahramanmaraş ve Şanlıurfa örneği üzerinden yapılan saha araştırmalarında, bu iki şehirde görev yapan mûsikî eğitimcilerinin sistemli ve bilimsel çalışmalar yaparak yüzlerce öğrenciye ulaştığı, dinî mûsikî farkındalığını artırdığı ve makamların icrâsında başarılar elde ettikleri tespit edilmiştir. Ankara'da 9 aylık kursta oluşturulan ilahî repertuvar dosyasından faydalanılarak bu zengin repertuvar dosyalarının yerel çalışmalarda kullanılması mûsikî uygulama alanlarında önemli bir zenginlik

oluşturmuştur. Çalışmamızda özellikle dikkatimizi çeken hususlardan biri, Kahramanmaraş'ta ilk defa, Şanlıurfa'da Diyanet Eğitim Merkezinin 2021'den bu yana hizmet vermesi itibarıyla bu tarihten beri din görevlilerine yönelik mûsikî nazariyatının nerdeyse ilk defa yüzeysel de olsa anlatılmış olmasıdır. İkinci önemli husus ise DMK'dan mezun olan kursiyerlerin yerel bazda yaptığı çalışmalarda mûsikî dersi verilecek kimselerin din görevlileri ve okul öğrencileri arasından yetenekli olanların seçilmesi ders verimliliğinin artmasını sağlamıştır.

Kahramanmaraş ve Şanlıurfa'da özelinde il veya ilçe müftülüğü bünyesinde resmi olarak yapılan hizmet içi eğitimler, mûsikî çalışmaları, uzun süreli meşk uygulamaları, ders niteliğindeki haftalık buluşma programları neticesinde tashih-i huruf kurslarında mûsikî derslerinde elde edilen kazanımlar, sergilenen sahne programları, Kur'an-ı Kerim ve ezan yarışmalarında elde edilen dereceler, bu faaliyetlerin somut başarılarını göstermektedir. Bunun yanı sıra, koro çalışmalarına adaptasyon sağlayabilme ve genel olarak bir mûsikî tavrı elde etme, okul öğrencileri, din görevlileri, aday imam-hatip ve aday müezzin-kayyımların elde ettiği kazanımlardan sayılabilir.

Sonuç olarak, bu araştırma ile DİB bünyesinde yürütülen dinî mûsikî kurslarının, din görevlilerinin mûsikî alanındaki yetkinliklerini artırarak, dinî yaşama sanatsal bir boyut kazandırdığı sonucuna varılmıştır. Bu kursların, hem bireysel gelişim hem de toplumsal mûsikî bilincinin yükseltilmesi açısından oldukça önemli olduğu ifade edilebilir.

3.1.2. Öneriler

Yapılan mülâkatlar ve saha araştırmaları sonucunda, dinî mûsikî kurslarının mevcut yapısında bazı eksiklikler ve geliştirilmesi gereken alanlar tespit edilmiştir. Bu problemlerin çözümü ve kursların etkinliğinin artırılması için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

Dinî mûsikî derslerinin verimli bir şekilde yürütülmesi için, DMK mezunu eğitimcilerin görev yaptığı eğitim merkezlerinde özel mûsikî odalarının tahsisî büyük önem taşımaktadır. Bu odalar, mali imkanlarla desteklenerek temin edilecek enstrümanlar ve ses sistemleri gibi olanaklarla, eğitimcilerin daha nitelikli bir ortamda ders yapmasına imkan sağlamalıdır. Bununla birlikte, eğitim görevlileriyle yapılan görüşmelerde, Başkanlık tarafından ders programı ve materyal desteği beklentisi de dile getirilmiştir.

DAB'a bağlı Eğitim Merkezlerinde görev yapan eğitim görevlilerinin değerlendirmelerine göre aday imam-hatiplerin ve diğer din görevlilerinin (lisans ve önlisans ilahiyat mezunu olanların) mûsikî altyapısı istenilen düzeyde değildir. Ortalama 10 öğrenciden sadece bir veya ikisinin dinî mûsikîye ilgi duyduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla kursiyerlerin mûsikî altyapılarının geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle, başta imam-hatip liseleri olmak üzere, Kur'an kurslarında, hafızlık merkezlerinde ve ilahiyat fakültelerinde dinî mûsikî derslerinin daha kapsamlı işlenmesi önerilmektedir.

Çoğu eğitim görevlisi ve Kur'an kursu dinî mûsikî öğretmenine göre, derslerin daha verimli olabilmesi için öğrencilerin seviyelerine göre özel sınıflar oluşturulması gerekmektedir. Böylece, her dersin her öğrenci üzerinde uygulanmasından ziyade, yetenekli ve istekli öğrencilerin oluşturacağı seçkin sınıflara odaklanılabilir.

Dinî mûsikî mezunu kursiyerlerinin yerel düzeyde daha verimli faaliyetler yürütebilmeleri için, il ve ilçe müftülükleri tarafından ekonomik ve psikolojik olarak desteklenmesi gerekmektedir.

Şanlıurfa'da Prof. Dr. Hüseyin Akpınar'ın 25 yıllık mûsikî meşk geleneği ve yeni kurulan Mevlevihâne'de 2024-2025 yılları arasında yürütülen mûsikî çalışmalarının Türkiye genelinde daha da yaygınlaştırılması için teşvikler sağlanmalıdır.

Prof. Dr. Fatih Koca, ilim yolcusu olanların din görevlilerine vefa adına bir çalışma yapılmasını arzu etmektedir. Koca şu önerileri kayda geçmiştir; “Kadim Anadolu topraklarında cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar dinî mûsikî adına hizmet etmiş, câmilerimizde Kur'an-ı Kerim ve ezan okumuş, toplumu manen birleştirerek zor zamanlarda mevlit icra etmiş, ilâhîler okuyup talebelerine öğretmiş olan muhterem imam-hatip ve müezzin kayyım hocalarımız bulunmaktadır. Mûsikî alanında yetkin olan ve halk arasında da bilinen ve sevilen bu câmi görevlilerinin araştırılarak biyografik türde akademik çalışmanın yapılması önemli bir öneri olarak sunulabilir.”

Prof. Dr. Zülfikar Güngör'e göre, Diyanet Akademisi'nin müfredatına Osmanlı Türkçesi dersinin eklenmesi büyük bir katkı sağlayacaktır. Zira dinî mûsikî formları büyük ölçüde Osmanlı Türkçesinin hâkim olduğu güftelerden oluşmaktadır.

Dr. Cumhur Koca şu tavsiyelerde bulunmuştur; DİB Dinî Mûsikî Kursu bir akademi okulu şeklinde geniş kapsamlı uygulanmalı, içerik ve program daha da

genişletilmelidir. Kursiyerler öncesinden mümkünse çok önceden (ortaokul-lise düzeyinden) Milli Eğitim Kurumu ile koordinasyonlu olarak mûsikî, usûl ve repertuvar altyapısını oluşturmalıdır. Ayrıca Koca, mezun olan din görevlilerinin yüksek lisans yapmalarının mûsikî faaliyetlerinin her aşamasında önemli olduğunu vurgulamış, elde edilecek bu bilgi donanımlarının kişiyi manen ve ilmen daha nitelikli hale getirebileceğini dile getirmiştir.

Şentürk Deveci, hayata geçirilmesi halinde çok kritik gelişmelere vesile olabilecek şu tavsiyelerde bulundu; “DAB’ın kurumsal olarak uyguladığı bu eğitimin ülkemizin kültürel değerleri koruma adına önemli bir gelişme olduğunu söylemiş, hatta bu eğitimin 2 yıl olması gerektiğini tavsiye etmiştir. Farklı şehirlerden seçilmiş din görevlilerinin bu eğitime tabi tutulmasından duyduğu memnuniyeti dile getiren Deveci, kursiyerlerin mûsikî alanındaki bilgi ve beceri altyapılarının hoca-öğrenci ilişkisi açısından olumlu sonuçlar getirdiğini dile getirmiştir. Kendisine uygulanan bu eğitim hakkında eleştirisi sorulduğunda ise şu cevabı vermiştir. “DMK’dan mezun olan din görevlilerine belirli zamanlarda belirli şehirlerde kısa süreli seminerler verilmelidir. Bu seminerlerde eğitimci kimliği bulunan üstatların mezun din görevlilerine metodoloji, pedagoji, formasyon dersleri vermesi gerekmektedir. Ayrıca her mezunun kendi şehirlerinde nasıl ekip oluşturması gerektiği, oluşturacağı ders halkalarına mûsikî dersini nasıl anlatacağı, bir projeyi nasıl hayata geçirebileceği ile ilgili teknik bilgiler aktarması gerekmektedir.”

Eğitim merkezlerine ikinci öğretim görevlisi atanması, ders yoğunluğunu azaltarak eğitimin niteliğini artırabilir.

Bu önerilerin hayata geçirilmesiyle, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın dinî mûsikî eğitimindeki kalitesi daha da artırılabilir ve mezunların sahadaki etkileri daha güçlü hale getirilebilir. Gelecek nesillere aktarılabilecek zengin dinî mûsikî mirası için bu tür iyileştirmeler büyük önem taşımaktadır.

Dokuz aylık mûsikî kursu programının, arzu edilen seviyeye ulaşmak için süre olarak yetersiz kaldığı bazı DMK eğitimcileri tarafından belirtilmiştir. Bu sürenin uzatılması veya müfredatın daha yoğun hale getirilmesi bir tavsiye olarak sunulabilir.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel. (1969). *El-Müsned* (C. 6). Dârü's-Sâdır.
- Alaca, A. O. (2025, Aralık 2). *Ali Osman Alaca ile Dinî Mûsikî Alanında Yazılan Kitap Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme*.
- Ahmet Hatipoğlu'nun Mûsikî Çalışmalarına Dair Biyografik Araştırma*. (t.y.). Geliş tarihi 15 Ekim 2025, gönderen https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Hatipo%C4%9Flu
- Akademisyen Prof. Dr. Mehmet Akkuş Hakkındaki Biyografi Bilgileri*. (2025, Ekim 21). <https://www.biyografya.com/tr/biographies/mehmet-akkus-856eb375>
- Altunay, R. (2015). *Emevîler Dönemi'nde Müzik Sanatı/Zanaatı ve Gösterilen İlginin Nedenleri, İslam ve Sanat Temalı Tartışmalı İlmî Toplantı*.
- Arap, S. (2025, Mayıs 22). *Eskişehir DİM'de Dinî Mûsikî Dersleri Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme*.
- Ateş, E. (2019). *Türk Din Mûsikîsi*. Rağbet Yay.
- Aycan, İ. (2017). *Mûsikî, Emeviler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı Kitabı, Ed. İrfan Aycan*. Otto Yayınları.
- Aydınlı, R. (2008). Osmanlı'dan Günümüze Türk Tasavvuf Mûsikîsi, Mûsikîşinas Başlıklı Dergi. *Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Kulübü Yayını, 10*.
- Ayasofya'da Kur'an-ı Kerim Tilaveti*. (t.y.). Mü'min ve İnşirah Suresi. Geliş tarihi 15 Temmuz 2025, gönderen https://www.youtube.com/watch?v=GtDTCc-i_X8
- Ak, A. Ş. (2018). *Türk Din Mûsikîsi Câmî ve Tekke Mûsikîsi*. Akçay Yay.
- Akdoğan, B. (2023, Ağustos 14). *Bayram Akdoğan İle Yapılan Kişisel Görüşme*.
- Akpınar, H. (2021). *Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (17. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi*. Grafiker Yay.
- Alaca, A. O. (2023, Aralık 2). *Ali Osman Alaca ile DİB Dinî Mûsikî Kursu Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme*.
- DİB Akademisinin Resmi Gazetede Yayımlanması ile ilgili bilgiler*. (2025, Temmuz 25). <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Detay/566/diyanet-akademisi-kurulmas%C4%B1n%C4%B1-%C3%B6ng%C3%B6ren-kanun-resm%C3%AE-gazete'de-yay%C4%B1mland%C4%B1>
- Dinî Mûsikî Programı*. (2024). Eğitim Programları ve Koordinasyon Daire Başkanlığı.
- Akkuş, M., & Derman, U. (2017). *Vesîletü'n- Necât (Mevlid)*. DİB Yayınları.
- Akpınar, H. (2004). *Gülşenîlik'te Mûsikî ve Mûsikîşinaslar* [Doktora Tezi]. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tasavvuf Tarihi Bilim Dalı.
- Akpınar, H. (2020). *Eyyûbiler'de Mevlid Törenleri*. Hiper Yayın.
- Diyanet Akademisinin Kuruluşu ve Alanları Hakkındaki bilgiler*. (t.y.). Geliş tarihi 25

Diyanet Akademisi Faliyet Raporu 2023. (2025).

DMK Mezunlarından Hasan Çathioğlu, Fethullah Kaluman, Mehmet Çetin, Yusuf Tuncay, Burak Kara, Abdurrahim Yağcı, İlyas Akpınar, Ömer Demirci, Faruk Özdemir, Ahmet Şimşek, Ömer Demirci, Fatih Kahvecibaşı, Ahmet Yücesoy, Hakan Karakuş, Salih Duman, Hüsnü Gürlü ile yapılan Kişisel görüşmeler. (2023, Kasım 12).

Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü-Tanıtım. (t.y.). Geliş tarihi 01 Eylül 2025, gönderen <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/53/tanitim>

Bakırcı, S. (2003). *Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi*. Akademik Araştırmalar Yayınları.

Benlioğlu, S. (2021). *Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (19. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi*. Grafiker Yay.

Bıyık, T. (2015). *Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Yapılan Mûsikî Çalışmaları [Yüksek Lisans Tezi]*. Süleyman Demirel Üniversitesi,.

Birgün, M., & Kurul, M. (2025). Hizmet İçi Eğitim Kurslarında Dinî Mûsikî Üzerine Bir İnceleme. *AKÜ Amader*, 11(21).

Buhârî. (t.y.). *El-Câmiü's-Sahih, İdeyn 2*.

Cevad, A. (2001). El-Mufasssal Fî Târihi'l'-Arab Kable'l-İslâm. *Dâru's-Sâkî*, 9(27).

Çalışır, H. A. (Direktör). (2019, Ocak 11). [Broadcast]. İçinde *Dilhâne*. Diyanet TV. <https://www.diyanet.tv/dilhane>

Çathioğlu, H. (2024, Haziran 30). *DAB Eğitim Merkezlerine Atanan Eğitim Görevlileri Hakkında İletişim Bilgileri Toplama*.

Çelebi, A. H. (1988). *Mevlevî Terbiyesi Bütün Yazıları*. Yapı Kredi Yay.

Çetin, M. (2023, Mayıs 8). *Mehmet Çetin ile Yapılan Kişisel Görüşme (Kahramanmaraş'ta Yürütülen Dinî Mûsikî Faaliyetleri)*.

Dârimî, E. M. A. b. A. (1407). *Sünenü'd- Dârimî (C. 2)*. Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi.

Deveci, Ş. (2025, Kasım 3). *Şentürk Deveci ile DMK Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme*.

Dinç, S. E. (2022). *Diyanet İşleri Başkanlığı İhtisas Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*. Cumhuriyet Üniversitesi.

Doğru, M. (Direktör). (2011, Temmuz 31). [Broadcast]. İçinde *Gönül Den Sesler*. Kanal 7. <https://yandex.com.tr/yaozet/cinema/gonulden-sesler-yarisma-tanitimi-video-id1-jDJtUude>

Ebu'l Hasen Ali b. Ebi'l Kerem İbnü'l Esir. (1405). *el-Kâmil Fî't Târîh (Thk. Abdullah el-Kâdî): C. II. Dârü'l-Kütübi'l İlmiyye*.

Ergun, N. S. (1943). *Türk Mûsikîsi Antolojisi: C. II*. İstanbul Üniversitesi Yay.

Erkoçoğlu, F. (2012). *Emevîler Medeniyet Tarihi, İslam Tarihi El Kitabı, Ed. Prof.*

Dr. Eyüp Baş. Grafiker Yay.

- Fatih, K. (Direktör). (2014, Ekim 22). [Broadcast]. İçinde *Bad-ı Saba*. Diyanet TV. <http://www.diyantetv.com/programlar/bad-saba>
- Göl, Y. S. (2025). İslâm Öncesi Arap Toplumunun Ayrılmakçı Sloganları: Telbiyeler. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 29(1), 338-359.
- Güney, Ö. F. (2025, Eylül 30). *Ömer Faruk Güney İle DİB Mûsikî Çalışmaları Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme*.
- Güney, Ö. F. (Direktör). (2019, Nisan 29). [Broadcast]. İçinde *Nağme'den Gönüle*. Diyanet TV. <https://diyanet.tv/nagmeden-gonule>
- Güngör, Z. (2023, Aralık 10). *Zülfikar Güngör İle Yapılan Kişisel Görüşme*.
- Güzel, A. (2020). XIX. Yüzyılda Piyano ve Osmanlı Kadını. *Akademik Tarihve Düşünce Dergisi*, 8(1).
- Haldun, İ. (1988). *Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed (733 1334/808-1406), Mukaddime, I-III, (Çev. Zakir Kadirî Ugan): C. II*.
- Haldun, İ. (1996). *Mukaddime: C. II*. MEB Yay.
- Huleyf, Y. (1968). *Hayatü 'ş-Şi'r fî'l-Kûfe ilâ Nihâyi'l-Karnî's-Sânî li'l Hicre*.
- İsmail Coşar'ın Hayatı ve Mûsikî Yönü (28). (2025, Ekim 20). [Broadcast]. İçinde *Hayatı İncelerken*. Dost TV. <https://www.youtube.com/live/iGGetD250sQ>
- Kahvecibaşı, M. F. (2025, Ocak 7). *Mehmet Fatih Kahvecibaşı İle Yapılan Kişisel Görüşme (Şanlıurfa'da Yapılan Dînî Mûsikî Faliyetleri)*.
- Kalender, R. (1999). *XV. Yüzyıla Kadar Arap İran ve Türk Mûsikîsi*. AÜİFD.
- Kaluman, F. (2023, Mayıs 24). *Fethullah Kaluman ile Yapılan Kişisel Görüşme (Kahramanmaraş'ta Yürütülen Dinî Mûsikî Faaliyetleri)*.
- Kanık, Z. (2021). *Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (16. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi*. Grafiker Yay.
- Karabaşoğlu, C. (2021). *Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (18. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi*. Grafiker Yay.
- Koca, C. (2023, Aralık 10). *Cumhur Koca ile DİB Bünyesinde Yaptığı Hizmetler Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme*.
- Koca, F. (2017). *Salâ ve Salavat Geleneği "Anadolu Örneği"*. DİB Yayınları.
- Koca, F. (2024, Ocak 21). *Fatih Koca ile DİB Mûsikî Kursuna Yaptığı Katkıları Hakkında Yapılan Mülakat*.
- Kurt, İ. (2023). Kuruluşundan Bugüne Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yüksek İhtisas Eğitimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*.
- Kut, T. (1989). Ali Ufki Bey. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 2). TDV Yayınları.
- Küçük, S. (2000). *XIX. Asırda Mevlevîlik ve Mevlevîler*. Yüksek Öğretim Kurulu

- Lois, F. (1985). *İslâm'a Göre Müzik ve Müzisyenler*, çev. Ü. Taha Yardım.
- Merâğî, A. (t.y.). *Câmiu'l Elhân Nûruosmâniye Ktp*, No. 3644; *Mekâsıdu'l Elhân. Nûruosmâniye Ktp*, No. 3656; *Risale-i Fevâid-i Aşere. Nûruosmâniye Ktp*, No.3651;
- Ocak, A. Y. (2006). *Türkler, İslam ve Çağdaşlaşma*. Timaş Yayınları.
- Öncel, M. (2021). *Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (20. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi*. Grafiker Yay.
- Öncel, M., & Arslan, F. (2021). *11.-14. Yüzyıllar Arasında Mûsikî, Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi*. Grafiker Yay.
- Özcan, N. (1997). Hasan Efendi, Zâkirî. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 16). TDV Yayınları.
- Özdemir, M. (1999). İbn Dihye el-Kelbî. İçinde *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (C. 19).
- Özdoğan, H. (2021). Buhûrizâde Mustafa İtrî. *Genç Atabe Dergisi*, 2, 49-53.
- Özel, A. (2002). Mevlid: Tarihi ve Dinî Hükümü. *Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 12.
- Özşahin, M. (2024). *Diyanet Akademisi Eğitim Faaliyetleri Arasında Yer Alan Dinî Mûsikî Programının İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Pekolcay, N. (1997). *Mevlid (Vesiletü'n-Necât)*.
- Sekizli, U. (2021). *Osmanlılar Döneminde Mûsikî, (15. Yüzyıl), Türk Din Mûsikîsi El Kitabı Ed. Ahmet Hakkı Turabi*. Grafiker Yay.
- Soyata, T. (2023, Eylül 27). *Tevfik Soyata İle Kişisel Görüşme*.
- Terzi, A. (Direktör). (2020, Ocak 11). [Broadcast]. İçinde *Gönül Makamı*. Diyanet TV. <https://diyanet.tv/gonul-makami>
- Toprak, A. (2024, Ocak 24). *Ali Toprak ile DİB Bünyesinde Yaptığı Görevler Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme*.
- Tuncay, Y. (2025, Mayıs 26). *Kastamonu Dinî İhtias Merkezinde Yapılan Dinî Mûsikî Dersleri Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme*.
- Turabi, A. H. (2021). *Türk Din Mûsikîsi*. Grafiker Yay.
- Turabi (Editör), A. H. (2021). *Türk Din Mûsikîsi*.
- Turhanoglu, F. (2025, Nisan 4). *Konya Dinî İhtisas Merkezi'nde Yapılan Dinî Mûsikî Dersleri Hakkında Yapılan Kişisel Görüşme*.
- Tut, M. B. (2025). *Koyunoğlu Müzesi ve Kütüphanesi 12947 Numaralı Şuğul ve İlâhî Mecmuasının İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Harran Üniversitesi.
- Uçakan, M. (Direktör). (2022, Ekim 29). [Broadcast]. İçinde *Vesiletü'n Necat Mevlid-i Şerifi Güzel Okuma Yarışması*.

- Uçakan, M. (Direktör). (2019, Ocak 26). *Ezanı Güzel Okuma Yarışması* [Broadcast].
- Uludağ, S. (1992). *İslam Açısından Mûsikî ve Sema*. Uludağ Yay.
- Yağcı, A. (2023, Haziran 8). *Abdurrahim Yağcı ile Yapılan Kişisel Görüşme (Kahramanmaraş'ta Yürütülen Dinî Mûsikî Faaliyetleri)*.
- Yavaşca, A. (1994). İstanbul Mûsikî Hayatı: Saray Dışında Mûsikî Hayatı. İçinde *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (C. 5, s. 527). Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.
- Yeşilkendir, A. (2025, Ocak 7). *Ahmet Yeşilkendir İle Yapılan Kişisel Görüşme (Şanlıurfa'da Yapılan Dinî Mûsikî Faaliyetleri)*.
- Yıldırım, M. (2023). *Tarihi, Geleneği ve İcrâsıyla Türk Mûsikîsinde Mevlid ve Kâni Karaca*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.
- Yücesoy, A. (2025, Ocak 7). *Ahmet Yücesoy ile Yapılan Kişisel Görüşme (Şanlıurfa'da Yapılan Dinî Mûsiki Faaliyetleri)*.